

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKU VE MODERN HUKUK
AÇISINDAN TAKSİRLE ÖLDÜRME
SUÇU: TRAFİK KAZALARI ÖZELİNDE**

Alişan İNCİ

YÜKSEK LİSANS

**KAHRAMANMARAŞ
Temmuz - 2025**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKU VE MODERN HUKUK
AÇISINDAN TAKSİRLE ÖLDÜRME
SUÇU: TRAFİK KAZALARI ÖZELİNDE**

**DANIŞMAN : Prof. Dr. İzzet SARGIN
JÜRİ : Prof. Dr. Hakkı AYDIN
JÜRİ : Doç. Dr. Alpaslan ALKIŞ**

Alişan İNCİ

YÜKSEK LİSANS

**KAHRAMANMARAŞ
Temmuz - 2025**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAM HUKUKU VE MODERN
HUKUK AÇISINDAN TAKSİRLE
ÖLDÜRME SUÇU: TRAFİK
KAZALARI ÖZELİNDE**

Alişan İNCİ

Danışman: Prof. Dr. İzzet SARGIN

Yıl : 2025, Sayfa: X+115

Jüri : Prof. Dr. İzzet Sargın (Başkan)
: Prof. Dr. Hakkı Aydın (Üye)
: Doç. Dr. Alpaslan Alkış (Üye)

Modern dönemde artan ulaşım araçları, ölümlü ve yaralamalı trafik kazalarını beraberinde getirmiştir. Trafik kazaları tüm dünyada her yıl yaklaşık 1,19 milyon insanın ölümüne ve 50 milyon insanın yaralanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca trafik kazalarının tüm dünyada meydana getirdiği maddi zarar yıllık ortalama 518 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır. Dolayısıyla trafik kazalarının modern zamanın büyük bir problemi olduğu ortadadır. İslam hukukunun klasik dönemlerinde trafik kazaları gibi yaygın bir problem olmasa da İslam hukukunun bünyesinde bu modern probleme çözüm üretecek, üzerine hukuki hükümler ihdas edebilecek potansiyel mevcuttur. Özellikle çalışmamızın asıl konusu olan trafik kazaları sonucunda taksirle öldürme suçu açısından bakıldığında fıkıh kitaplarında kıyas yapılabilecek örneklerle rastlanmaktadır. Bu örnekler genelde fıkıh kitaplarında “Diyetler” başlığı altında ele alınan “hata ile öldürme suçu” incelenirken zikredilmektedir. Trafik kazaları sonucunda meydana gelen öldürme suçu modern ceza hukukunda taksirle öldürme olarak ele alınmaktadır. 5237 sayılı TCK’nın 85. maddesinde düzenlenen bu suça karşılık iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. İslam hukukunda ise aynı suç tipi, “hata ile öldürme, hata hükmünde olan öldürme ve sebep olarak öldürme” şeklinde üç tür olarak ele

alınmaktadır. Bu çalışmada İslam hukukunda ve modern hukukta taksirle öldürme suçu, trafik kazaları özelinde ele alınmıştır. İki hukuk sisteminin trafik konusuna bakışı, taksir ve hata kavramları arasındaki fark, taksirle öldürme suçunun unsurları ve taksirle öldürme suçuna verilen ceza incelenmiştir. Çalışma boyunca mukayeseli bir metot izlenmiştir. Özellikle İslam hukuk sisteminin trafik kazalarında meydana gelen taksirle öldürme suçuna uygulanabilirliğini ortaya koymak adına pratik örnekler verilmeye çalışılmıştır. Taksirle öldürme suçuna yönelik çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmanın farkı, konuyu trafik kazaları bağlamında ele alıyor olmasıdır. Böylece modern bir problem olan trafik kazaları ve taksirle öldürme suçu, İslam hukuku açısından açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trafik, Trafik Kazaları, Taksir, Kast, Taksirle Öldürme Suçu, İslam Hukuku, Modern Hukuk

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ISLAMIC SCIENCES

ABSTRACT

MA THESIS

**THE CRIME OF NEGLIGENT MURDER IN TERMS OF
ISLAMIC LAW AND MODERN LAW: IN THE SPECIAL
CASE OF TRAFFIC ACCIDENTS**

Alişan İNCİ

Supervisor : Prof. Dr. İzzet SARGIN

Year : 2025 Pages: X+115

Jury : Prof. Dr. İzzet Sargin (Chairperson)
: Prof. Dr. Hakkı Aydın (Member)
: Assoc. Prof. Dr. Alpaslan Alkış (Member)

In the modern era, the increase in transportation vehicles has led to a corresponding rise in fatal and injurious traffic accidents. Globally, traffic accidents cause approximately 1.19 million deaths and 50 million injuries each year. Moreover, the annual economic loss resulting from traffic accidents worldwide is estimated to be around 518 billion dollars. These figures clearly demonstrate that traffic accidents are a major problem of modern times. Although traffic accidents were not a widespread issue during the classical period of Islamic law, the structure of Islamic jurisprudence possesses the potential to address such contemporary problems and to formulate relevant legal rulings. In particular, when considering the crime of involuntary manslaughter—our study's primary focus—examples comparable to modern cases can be found in classical fiqh literature. These examples are typically discussed under the heading of “blood money (diyyah)” in the context of the offense of unintentional killing. In modern criminal law, deaths resulting from traffic accidents are generally classified as involuntary manslaughter. Under Article 85 of the Turkish Penal Code No. 5237, this offense is punishable by imprisonment ranging from two to six years. In Islamic law, however, similar cases are categorized into three types: **qatl al-khata’** (unintentional killing), **qatl fi hukm al-khata’** (killing treated as unintentional), and **qatl bi-sabab** (causal killing). This study examines the offense of involuntary manslaughter in both Islamic and modern legal systems, with a particular focus on traffic accidents. The respective approaches of the two legal traditions toward traffic incidents, the conceptual distinctions between negligence and mistake, the elements constituting involuntary manslaughter, and the penalties prescribed for such offenses are analyzed comparatively. Throughout the study, a comparative methodology is

employed. Practical examples are also provided to demonstrate the applicability of Islamic law to involuntary manslaughter arising from traffic accidents. While there are various studies on the crime of involuntary manslaughter, this study is distinct in its contextual focus on traffic accidents. In doing so, it aims to explain how this modern issue of traffic-related involuntary manslaughter can be understood and addressed within the framework of Islamic law.

Keywords: Traffic, Traffic Accidents, Negligence, Intent, Crime Of Reckless Homicide, Islamic Law, Modern Law

ÖN SÖZ

Teknolojik gelişmelerin hızla artması ulaşım araçlarında gelişme ve artış meydana getirmiştir. Geçmişte atlar, develer veya gemilerle sağlanan ulaşım; modern hukukun yürürlükte olduğu günümüzde otomobiller, uçaklar, motosikletler gibi araçlarla sağlanmaktadır. Hatta hızla gelişmeye devam eden teknoloji sayesinde artık otonom araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmelerin yanında ulaşım araçlarının seyri sırasında meydana gelen trafik kazaları da aynı şekilde artmıştır.

Klasik fıkıh kitapları incelendiğinde, trafik hukuku diyebileceğimiz hükümlerle karşılaşılacaktır. Elbette bu konu Hz. Peygamber ve devam eden nesiller zamanında var olan yolların ve araçların durumuna göre ele alınmıştır. Söz gelimi bugünün otomobilleri; geçmişin at, deve veya bunlara bağlı olan arabalarına denk gelmektedir. Aynı şekilde trafikte yani ulaşım için kullanılan yollarda meydana gelen kazalara dair hükümler de dönemin şartlarına göre ele alınmıştır. O halde yapılması gereken Hz. Peygamber veya müçtehit fakihler zamanında ortaya konulan hükümleri, günümüzün trafik şartlarına uygulanacak hale getirmektir.

Taksir kavramı üzerine modern hukukta geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu nedenle konuyu modern hukuk bağlamında ele almak zor olmamıştır. Fakat İslam hukuku kitapları incelendiğinde “taksir” kavramına denk gelen “hata” kavramı üzerine geniş bir literatürün olmadığı görülmektedir. İslam hukukunun yaygın olarak uygulandığı dönemlerde taksirli suçların az olmasının bu durum üzerinde ciddi manada etkisi bulunmaktadır. Bu çalışmada klasik fıkıh eserleri ve modern dönemlerde yazılan fıkıh kitapları incelenerek taksir kavramı, İslam hukuku bağlamında detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve oluşturularak trafik, trafik kazası, suç ve taksir kavramları iki hukuk sistemi açısından ele alınmıştır. Özellikle İslam hukukunda trafik kurallarına dair temel ilkeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise taksirle öldürme suçu, iki hukuk sistemi açısından incelenmiştir. Çalışma boyunca sağladığı kolaylık nedeniyle modern hukuk ilminin tasnif metodu kullanılmıştır. Her konu açıklanırken iki hukuk sistemine ilişkin açıklamalar yapıldıktan sonra mukayese yapılarak benzer ve farklı yönler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Alişan İNCİ

KAHRAMANMARAŞ – Temmuz 2025

TEŞEKKÜR

Yoğun avukatlık mesleğime ve başka uğraşlarıma rağmen tezimi bitirmeyi nasip eden Rabbime hamd ediyorum. O'ndan, ilmin izzetini koruyabilecek bir duruş, İslam'ı hakkıyla idrak edebilecek bir bilinç, gözyaşıyla yakarabilecek bir kalp diliyorum.

Tez sürecim boyunca tecrübelerini cömert bir şekilde benimle paylaşan danışman hocam Prof. Dr. İzzet Sargın'a; jüri heyetimde yer alan Prof. Dr. Alparslan Alkış ve Prof. Dr. Hakkı Aydın hocalarıma teşekkür ederim.

Bana İslami ilimleri öğreten, şuur kazandıran, mücadele azmi aşıl原因 kıymetli hocalarıma, eğitim hayatımda sürekli destek olarak bu günlere gelmemi sağlayan annem Nebahat Hanım ve Babam Zafer Beye, tez sürecim boyunca her zaman bana destek olan, tezimi okuyup düzeltmeler yapan, tez konum ile ilgili uzun konuşmalarına ve yoğun çalışma rutinime anlayış gösteren kıymetli eşim Ayşenur'a, ders çalışırken gelip masama oturan ve kitaplarımı yırtmaktan geri durmayan tatlı kızım Mihra'ya teşekkür ediyorum.

Alişan İNCİ

KAHRAMANMARAŞ – Temmuz 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	V
TEŞEKKÜR.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	1
1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kaynaklar	2
1.3. Konuyla İlgili Önceki Çalışmalar.....	2
2. KAVRAMSAL İNCELEME: TRAFİK, SUÇ VE TAKSİR.....	4
2.1. Trafik	4
2.1.1 Trafik Kazası	4
2.1.1.1 Modern Hukukta Trafik Kazası	6
2.1.1.2. İslam Hukukunda Trafik Kazası	8
2.1.2. Trafiğin Temel İlkeleri	9
2.1.2.1. Eşitlik İlkesi	10
2.1.2.2. Ahlak ilkesi	10
2.1.2.3. Maslahat İlkesi	13
2.1.3. Trafik Kazalarında Kusur Tespiti	16
2.1.4. Trafik Kazalarında Kusur Nedenleri	17
2.2. Suç	20
2.2.1. Suçun Tanımı.....	20
2.2.2 Suçun Unsurları	21
2.3. Taksir ve Hata.....	26
2.3.1. Hata Kavramı.....	27
2.3.2. Hata Kavramından Taksire Geçiş.....	31
2.3.3. Taksirin Tanımı	31
2.3.4. Trafik Kazalarında Taksir.....	33
2.3.5. Taksirin Hukuki Niteliği.....	34
2.3.5.1. Taksirin Esası ve Teoriler	34
2.3.5.2. Taksirli Fiillerin Cezalandırılmasının Nedenleri	37
2.3.5.3. Taksirin İstisnai Niteliği.....	38
2.3.5.4. Taksirin Derecesi	39
2.3.6. Taksirin Unsurları.....	41
2.3.6.1. Fiilin Taksirle İşlenebilen Bir Suça Neden Olması	41
2.3.6.2. Hareketin İradi Olması.....	42
2.3.6.3. Neticenin İstenmemiş Olması	42

2.3.6.4. Dikkat ve Özen Yükümlülüğünün İhlal Edilmiş Olması	43
2.3.6.4. Neticenin Öngörülebilir Olmasına Karşın Fail Tarafından Öngörülememesi	45
2.3.6.5. Hareketle Netice Arasında Nedensellik Bağının Bulunması	46
2.3.7. Modern Hukukta Taksirin Türleri	47
2.3.7.1. Basit Taksir	47
2.3.7.2. Bilinçli Taksir	47
2.3.8. İslam Hukukunda Hatanın Türleri	49
2.3.8.1. Hata	49
2.3.8.2. Hata Hükmünde Sayılan Haller	49
2.3.8.3. Sebep Olma Yoluyla Öldürme	50
3. TRAFİK KAZALARINDA TAKSİRLE ÖLDÜRME SUÇU	51
3.1. Suç ile Korunan Hukuki Yararlar	52
3.2. Taksirle Öldürme Suçunun Unsurları	53
3.2.1. Kanuni Unsur	54
3.2.2. Maddi Unsurlar	55
3.2.2.1. Fail	55
3.2.2.2. Mağdur	57
3.2.2.3. Fiil	58
3.2.2.4. Ölüm Neticesinin Gerçekleşmesi	59
3.2.2.5. Nedensellik Bağı ve Faile Objektif Olarak İsnat Edilebilirlik	60
3.2.3. Manevi Unsur	61
3.3. Hukuka Aykırılık	63
3.3.1. Meşru Savunma	63
3.3.2. Rıza	65
3.4. Suçun Özel Görünüş Biçimleri	67
3.4.1. Teşebbüs	67
3.4.2. İştirak	68
3.4.3. İçtima	69
3.4.4. Tekerrür	72
3.5. Yaptırım	73
3.5.1. İslam Hukukunda Öngörülen Yaptırımlar	73
3.5.1.1. Diyet	74
3.5.1.1.(1) Diyet Miktarı ve Ödeme Araçları	75
3.5.1.1.(2) Diyeti Ödeme Süresi ve Sürenin Başlangıcı	79
3.5.1.1.(3) Diyetin Sorumlusu	80
3.5.1.1.(4) Destekten Yoksun Kalma Tazminatı ve Diyet Yaptırımı Arasında Karşılaştırma	84
3.5.1.2. Kefaret	86

3.5.1.3. Mirastan ve Vasiyetten Mahrumiyet.....	86
3.5.1.4. Tazir Cezası.....	88
3.5.2. TCK’da Öngörülen Yaptırımlar	88
3.5.3. Cezayı Ağırılaştıran Nedenler	90
3.5.4. Cezanın Hafifletilmesi veya Şahsi Cezasızlık Nedenleri	92
3.5.4.1. Şikâyetten Vazgeçme - Af	92
3.5.4.2. Sulh	93
3.5.4.3. Şahsi Cezasızlık Sebepleri	93
3.6. Muhakeme Usulü.....	94
3.6.1. Görev.....	94
3.6.2. Yetki.....	96
3.6.3. Zamanaşımı.....	96
3.6.4. Taksirle Öldürme Suçunda İspat.....	97
3.6.4.1 İkrar.....	98
3.6.4.2. Şehadet/Tanıklık	99
3.6.4.3. Yemin.....	101
3.6.4.4. Kasâme.....	102
3.6.4.5. Kamera Kayıtları.....	102
3.6.4.6. Delil ve Emareler	103
4. SONUÇ VE TARTIŞMA	104
KAYNAKLAR	108
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR

- DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hz. : Hazretleri
Sav : Sallahu aleyhi ve sellem
Ra : Radiyallahu Anh
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
TCK : Türk Ceza Kanunu
TBK : Türk Borçlar Kanunu
TDK : Türk Dil Kurumu
WHO : Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

Bir fiilin cezalandırılabilmesi için failin kasıt ile hareket etmesi esastır. Fakat öyle durumlar yaşanmaktadır ki fail, bilinçli/kasıtlı bir şekilde hareket etmiyor olsa da zararlı bir netice meydana getirmekte ve failin cezalandırılması gerekmektedir. Örneğin taksirle bir insanın ölümüne neden olma suçunda fail kasıtlı bir şekilde hareket etmiyor olsa da cezalandırılmaktadır. Ceza hukukunda bu tarz durumlar taksirli suçlar başlığı altında incelenmektedir.

Günümüzde taksirli suçların en fazla meydana geldiği alan trafiktir. Trafik esnasında dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranan şoför veya yayalar trafik kazalarına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda ise maddi zarar, yaralama veya ölüm gibi zararlı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Trafik kazaları sonucunda ortaya çıkan ağır neticelerin önüne geçmek için trafik kuralları sayesinde alınacak tedbirler kadar meydana gelen suçlara karşılık uygulanacak yaptırımlar da ciddi manada önem arz etmektedir.

Trafik kazaları günlük hayatın en ciddi sorunlarından biridir. Hal böyleyken İslam hukukunun böylesi büyük bir probleme ne tür hükümler koyduğu veya daha önce konulmamış olsa bile ne tür hükümlerin üretilebileceği araştırılması gereken bir konudur. Trafik konusunda öncelikle yapılması gereken İslam hukukunun trafik kavramına bakışının genel ilkeler çerçevesinde tespit edilmesidir. Daha sonra ise trafik kuralları ve trafik esnasında meydana gelen olayların hukuki olarak çözümü ortaya konulmalıdır.

Dinamik bir ilim olan hukuk ilmi, yaşanan toplumsal gelişmelerle ilerlemekte ve sürekli yeni konular ortaya çıkmaktadır. Fakihler, Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan her yeni gelişmeye karşılık İslam'ın ana kaynaklarından yola çıkarak bir usul ve sistematik içerisinde hükümler üretmişlerdir. Modern dönemde ortaya çıkan problemlere karşı da fıkıh ilminin genel çerçevesi içerisinde hükümler üretilmesi elzemdir.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Trafik kuralları konusu müstakil bir araştırma konusu olduğundan bu çalışmada trafik kuralları detaylı olarak ele alınmamış yalnızca çalışmanın kapsamına girecek şekilde genel ilkeler bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada genel olarak trafikte meydana gelen olayların başında gelen trafik kazaları ele alınmıştır. Trafik kazalarında ise üç farklı hukuki durum meydana gelebilmektedir. Bunlar; maddi zarar, yaralama ve ölüm durumlarıdır. Ayrıca bu üç durumun, ayrı ayrı ceza hukukunu ve özel hukuku ilgilendiren boyutları bulunmaktadır. Bu çalışma trafik kazaları neticesinde meydana gelen ölüm olaylarının cezai kısmı ile sınırlandırılmıştır. Bunun dışında destekten yoksun kalma tazminatı gibi özel hukuku ilgilendiren konular kapsam dışı tutulmuş

yalnızca asıl konumuzu ilgilendirdiği ölçüde temas edilmiştir. Özetle çalışmamızda, trafikte meydana gelen taksirle öldürme suçu, ceza hukuku bağlamında ele alınmıştır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kaynaklar

Çalışmamızda, konumuzun İslam hukuku kısmı Hanefi mezhebi esas alınarak açıklanmıştır. Fakat yeri geldiğinde Şafii, Hanbeli ve Maliki mezheplerinin konu ile ilgili görüşleri açıklanmış ve ihtilafli noktalar tartışılmaya çalışılmıştır.

Klasik fıkıh kitaplarından özellikle Serahsi'nin Mebsut isimli eseri, Mavsili'nin El İhtiyar Li Ta'lili'l – Muhtâr isimli eseri, Ömer Nasuhi Bilmen'in "Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu" isimli eseri yol gösterici olmuştur. Trafik konusu modern bir problem olduğundan modern dönemde yazılan fıkıh kitaplarından da sıkça yararlanılmıştır. Özellikle Muhammed Ebu Zehra tarafından yazılan "İslam Hukukunda Suç ve Ceza" kitabı, Abdulkadir Udeh'in "Mukayeseli İslam ve Beşerî Hukuk" kitabı ve Prof. Dr. Mustafa Avcı'nın "Osmanlı Ceza Hukuku" kitabı, Hüseyin Esen tarafından yazılan "İslam'da Suç ve Ceza-İslam Hukukunda Cezai Sorumluluk" kitabı en sık başvurduğumuz kaynaklardır. Abdullah Çolak, Sabri Erturhan, Yaşar Yiğit gibi hocaların ayrı ayrı yazdığı İslam ceza hukuku kitaplarından da istifade edilmiştir. Ayrıca "hata" kavramı İslam hukukunda fıkıh usulü kitaplarında incelendiğinden Fıkıh Usulü eserleri de tetkik edilmiştir. Bunların dışında konumuzla alakalı modern dönemde yazılan Türkçe kitap ve makalelerin hemen hepsinden faydalanılmaya çalışılmıştır.

Modern hukuk bağlamında ise yaygın olarak kullanılan ceza hukuku genel hükümler ve ceza hukuku özel hükümler kitapları incelenmiştir. Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk ve Prof. Dr. Ahmet Gökçen tarafından yazılan Ceza Hukuku Genel Hükümler ve Ceza Hukuku Özel Hükümler kitaplarından, Prof. Dr. Hakan Hakeri'nin Ceza Özel ve Genel kitaplarından, Nevzat Toroslu ve Haluk Toroslu'nun Ceza Özel ve Ceza Genel kitaplarından istifade edilmiştir. Bu eserlerin temel eserlerin dışında taksirli suçlar ve trafik konusunda yazılan kitap ve makaleler de çalışmamızda yol gösterici olmuştur.

1.3. Konuyla İlgili Önceki Çalışmalar

Taksirli suçlar ve trafik kazaları konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar arasında İslam hukuku ve modern hukuk açısından mukayeseli olarak çalışılanlar oldukça sınırlıdır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Murat Kumbasar'ın hazırladığı "İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar" isimli kitap İslam hukuku açısından çalışılmıştır. İslam hukuku açısından taksirli suçları ele alan eser, taksirle öldürme suçuna çalışmanın kapsamı nedeniyle kısaca açıklamıştır. Halil Ayaklı'nın hazırladığı "İslam Hukukunda Taksirle İnsan Öldürme" başlıklı yüksek lisans tezi İslam hukuku ve modern hukuk açısından taksirle öldürme suçunu ele almıştır. İlgili çalışma

bizim çalışmamızla konu itibariyle benzetilmektedir. Fakat bizim çalışmamızın ilgili tezden ayrılan yönü konuyu trafik özelinde ele almasıdır. Trafik konusunda ise Abdullah Ocakhanoglu tarafından hazırlanan “İslam Hukuku Bağlamında Trafik Kurallarının Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezi ve İbrahim Atalay tarafından hazırlanan “İslam Borçlar ve Ceza Hukuku Açısından Trafik Kazalarından Doğan Sorumluluk” isimli yüksek lisans tezleri tespit edilmiştir. Modern hukuk anlamında Mustafa Macit tarafından hazırlanan “Uygulamada Taksirle Yaralama ve Öldürme Suçları: Trafik Kazaları” başlıklı yüksek lisans tezi bizim çalışma konumuz ile bağlantılı olmakla birlikte konuyu yalnızca modern hukuk bağlamında ele almıştır. İlgili tezler trafik ve taksirli suçlar etrafında yapılan çalışmalar olmakla birlikte trafik kazalarındaki taksirle öldürme suçunun mukayeseli olarak incelenmesi noktasında bir eksiklik görülmüştür. Çalışmamızın bu yöndeki eksikliği giderebileceğini ümit etmekteyiz.

2. KAVRAMSAL İNCELEME: TRAFİK, SUÇ VE TAKSİR

Mukayeseli hukuk çalışmalarında dikkat edilmesi gereken en önemli konu kavramlar olabilir. Özellikle de İslam hukuku ve Türk hukuku gibi birbirinin kavramlarını kullanan hukuk sistemleri söz konusu olduğunda kavramsal değerlendirme çok daha önemli bir hal almaktadır. İleride görüleceği üzere İslam hukukundaki bir kavram modern hukukçular tarafından farklı bir manada kullanılabilir. Mukayeseli bir çalışma yapabilmek için öncelikle bu kavramsal kargaşayı çözmek gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle çalışmamızın konusunu ilgilendiren kavramları iki hukuk sistemi açısından inceleyeceğiz.

2.1. Trafik

Trafik kelimesi sözlükte “Ulaşım yollarının yayalar ve her türlü taşıt araçları tarafından kullanılması, seyrüsefer.”¹ olarak tanımlanmıştır.² Ayrıca Kara Yolları Trafik Kanununun Tanımlar başlıklı 3. maddesinde “Yayaların, hayvanların ve araçların karayolları üzerindeki hal ve hareketleridir.” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım yalnızca karayollarını kapsayan bir kanun için yapıldığından dar anlamlı bir trafik tanımı sunmaktadır. TDK’nın trafik tanımı ise kara, hava, deniz hatta uzayı dahi içine alabilecek şekilde geniş bir tanımdır. Bizim çalışmamız özellikle kara yollarında gerçekleşen trafik kazalarına odaklandığından dolayı KTK’nın trafik tanımı çalışmamız açısından daha uygun görünmektedir. Bu nedenle çalışmamız boyunca trafik dediğimizde büyük oranda yayaların, hayvanların ve araçların karayolları üzerindeki hal ve hareketlerini kastedeceğiz.

Trafik konusunun öneminin anlaşılması için trafiğin en temel bileşenlerinden olan araçlar ile ilgili istatistiklere bakmak yararlı olacaktır. TÜİK verilerine göre Türkiye’de trafiğe kayıtlı toplam taşıt sayısı 2023 yılının Ekim ayı itibarıyla 28 milyon 365 bin 819 olmuştur.³ Her geçen gün bu sayı artmakta ve buna bağlı olarak daha fazla trafik kaynaklı problemlere maruz kalınmaktadır. Trafik kaynaklı problemlerin başında ise trafik kazaları gelmektedir.

2.1.1 Trafik Kazası

Tarihi belgelerde ilk ölümlü trafik kazasının 1869 yılında İrlanda’da meydana geldiği kaydedilmektedir. Kayıtlara göre Mary Ward isimli bilim insanı İrlanda’nın Midlands bölgesindeki küçük bir kasabada, kendi ailesinin üretimini yaptığı buharlı

¹ İsmail Parlatır vd., *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998), 2/2245.

² Benzer tanım: “Yayaların, hayvanların, taşıtların ve hareketli araçların karayolu üzerindeki hal ve hareketleri.” Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Ankara: Doruk Yayınları, 1976), 324.

³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri* (25.05.2023)

otomobilden düşmüş ve ağır demir tekerleklerin altında ezilerek can vermiştir.⁴ Türkiye’deki ilk trafik kazasının ise 26 Ocak 1912 tarihinde İstanbul’da gerçekleştiği kaydedilmiştir.⁵

Tarihin ilk ölümlü trafik kazası derken kastedilen modern anlamdaki ilk trafik kazasıdır. Yani yukarıdaki örnek, otomobil gibi motorlu taşıtların hayatımıza girmesinden sonra gerçekleşen kazaların ilkidir. Yoksa kasıt olmaksızın ulaşım araçlarının seyir esnasında çarpışması ve sürücülerinin ölmesi yeni bir olay değildir.⁶

Klasik fıkıh kitaplarının “diyetler” başlığı altında bu tarz olaylar çokça görülmektedir. Örneğin Serahsi’nin Meksut’unda şöyle geçmektedir: “İki süvari birbiriyle çarpışıp yere düşseler ve ölseler Hanefilere göre, istihsan gereği her birinin âkilesi diğerinin diyetini verir. Kıyasa göre her birinin âkilesinin diğerinin diyetinin yarısını vermeleri gerekir.”⁷ Görüldüğü gibi bu olay motorlu taşıtların olmadığı, ulaşımın at, deve veya bunlara bağlı arabalarla gerçekleştiği dönemlerde meydana gelen bir trafik kazası sayılabilir. Fakat bugün trafik denilince akla motorlu taşıtlar geldiğinden modern anlamda ilk trafik kazasının da motorlu bir araç ile gerçekleşmesi gerekir. Bizim de çalışmamız boyunca ele alacağımız kısım modern anlamda gerçekleşen trafik kazalarına ilişkin olacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2023 yılında yayınlanan verilere göre karayolu trafik kazaları sonucu her yıl yaklaşık 1,19 milyon kişi hayatını kaybetmekte ve 50 milyona yakın insan yaralanmaktadır.⁸ Türkiye’de ise her yıl 7 bin civarında kişi trafik kazalarında hayatını kaybetmekte, yaklaşık 300 bin kişi de yaralanmaktadır. Yani Türkiye’de her gün ortalama 22 kişi trafik kazaları nedeniyle hayatını kaybederken 820’den fazla kişi de yaralanmaktadır.⁹ Ayrıca trafik kazaları dünya çapında tüm yaş gruplarında önde gelen ölüm nedenlerinin sekizincisidir.¹⁰ Ülkemizde ise sağlık

⁴ Isabelle Fallon - Desmond O’Neill, “The World’s First Automobile Fatality”, *Accident Analysis & Prevention* 37/4 (01 Temmuz 2005), 601-603.

⁵ Melek Çolak, “XX. Yüzyıl Başlarında İstanbul’da Trafik ve Tramvay”, *Osmanlı Araştırmaları* 22/22 (2003), 181.

⁶ “1860 tarihli Dürri’s-Sükük adlı eserde yer alan bir hadise özetle şöyledir: Galata semtinde Velcö adında bir Rum, Salih adındaki birinin kaldırım üzerinde arkadaşlarıyla oynayan beş yaşındaki çocuğunu, aşırı sürat ve ihmalkarlık yüzünden at arabasıyla çiğneyerek ölümüne sebep olmuştur.” H. Murat Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), 106.

⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *Meksut*, çev. Şerafettin Kalay - Hüseyin Kayapınar (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2022), 26/270.

⁸ “Dünya Sağlık Örgütü (WHO), *Road Traffic Injuries*, (13.12.2023).

⁹ TÜİK, *Trafik Kazaları İstatistikleri*.

¹⁰ Ronald Fisa vd., “Karayolu Trafik Kazalarını Önlemeye Yönelik Müdahalelerin Etkileri: Sistematiik İncelemelere Genel Bakış”, *BMC Public Health* 22/1 (16 Mart 2022), 513.

bakanlığı verilerine göre, tüm ölüm nedenleri arasında, “trafik kazaları sonucu ölüm” üçüncü sırada yer almaktadır.¹¹

Trafik kazaları ekonomik olarak ciddi sonuçlara yol açmaktadır. Her ne kadar kazalar sonucunda meydana gelen hasarların onarılması aşamasında sağlık veya tamirat-tadilat gibi sektörlere kazanç kapısı olsa da trafik kazaları büyük oranda maddi-manevi zarara yol açtığından ekonomiye olumlu katkısından söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Trafik kazaları sonucunda meydana gelen maddi zararlar, kazaya karışan bireyleri şahsi açıdan etkilemesinin yanında ülkelerin ekonomisine de azımsanmayacak zararlar vermektedir. Küresel verilere göre karayolu trafik kazaları çoğu ülkede gayri safi yurt içi hasılanın %3'üne mal olmaktadır.¹²

Trafik kazalarının ülke ekonomisine zararının hesaplanmasında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Tüm dünyada trafik kazalarının sebep olduğu ekonomik zarar için toplamda yıllık ortalama 518 milyar dolar gibi bir rakam zikredilmektedir.¹³ Türkiye’de ise Özen, Genç ve Kaya’nın 2014 yılında geliştirdikleri metot ile yapılan hesaplama göre 2012 yılı için trafik kazalarının toplam maliyeti 4,3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.¹⁴ Diğer bir çalışma ise trafik kazalarının sebep olduğu üretkenlik kaybının ülke ekonomisine zararı ile ilgilidir. Naci ve Baker tarafından yapılan çalışma sonucunda trafik kazalarındaki ölümlerin maliyetinin yılda 2,3 milyar dolarlık bir üretkenlik kaybına sebep olduğu tahmin edilmiştir.¹⁵

Farklı yıllarda farklı yöntemlerle yapılan ekonomik zarar tahmini çalışmalarının doğru rakamı bulmaları çok zordur. Zira tedavi masraflarından, trafik polisi maliyetine, sigorta şirketlerinin zararından ölümler sonucunda doğan üretkenlik kaybına kadar çok geniş bir zarar yelpazesi söz konusudur. Tüm bu rakamların ötesinde trafik kazaları sonucunda bütün fertleri ölen bir aileye, yetim ve öksüz kalan çocuklara, ömür boyu sakat kalan bir gencin zararını rakamlarla açıklamak pek mümkün olmayacaktır.

2.1.1.1 Modern Hukukta Trafik Kazası

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), karayolu trafik kazasını, “Kamuya açık veya özel bir yolda hareket halindeki en az bir aracın karıştığı ve en az bir kişinin yaralanmasına veya ölmesine neden olan çarpışma” olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Ayrıca 1983 tarih ve

¹¹ Mustafa Pıncı - Ahmet Pek, “Alkol ve Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımının Trafik Güvenliğine Etkisi”, *Polis Bilimleri Dergisi* 12/4 (2010), 3.

¹² “Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Road Traffic Injuries” (2023).

¹³ Fatih Kaplanhan, “Türkiye’de Trafik Kazalarının Ekonomik Maliyeti Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2021), 115-140.

¹⁴ Ercan Özen vd., “Türkiye’de Trafik Kazası Maliyetlerinin Tahmini: Sigortacılık ve Finansal Sistem Açısından Bir Değerlendirme”, *Journal of Yasar University* 9/33 (2014), 5649-5673.

¹⁵ Kaplanhan, “Türkiye’de Trafik Kazalarının Ekonomik Maliyeti Üzerine Bir İnceleme”, 115-140.

¹⁶ Fisa vd., “Effects of interventions for preventing road traffic crashes”, 2.

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun tanımları içeren 3. maddesinde trafik kazası kavramı “Karayolu üzerinde hareket halinde olan bir veya birden fazla aracın karıştığı ölüm, yaralanma ve zararlar sonuçlanmış olan olaydır.”¹⁷ şeklinde; karayolu kavramı ise “kamunun yararlanmasına açık olan arazi şeridi, köprüler ve alanlardır.”¹⁸ şeklinde tanımlanmıştır. Aynı kanuna göre yalnızca şeritleri belirli kara yollarında değil, araçların kullanımına açık park, bahçe, garaj gibi yerlerde meydana gelen kazalar da trafik kazası sayılacaktır. Nitekim Trafik Kanununun kapsamını belirleyen 2. maddede “Karayolu dışındaki alanlardan kamuya açık olanlar ile park, bahçe, park yeri, garaj, yolcu ve eşya terminali, servis ve akaryakıt istasyonlarında karayolu taşıt trafiği için faydalanılan yerler...”¹⁹ denilerek trafik kazalarının gerçekleşme ihtimali olan yerler belirtilmiştir.

Burada zikrettiğimiz tanımlar kara yollarında meydana gelen kazalara ilişkindir. Deniz ve havayollarında meydana gelen kazalara ilişkin ise farklı hükümler ihdas edilmiştir. Örneğin denizlerdeki kazalar ile ilgili yayınlanan 2019 tarih ve 30961 sayılı “Deniz Kaza ve Olaylarını İnceleme Yönetmeliği” nin 4/1/n maddesinde deniz kazası; “Bir geminin operasyon ve faaliyetleriyle bağlantılı olarak gerçekleşen ve bir kişinin ölümü veya yaralanması; gemideki bir kişinin kaybolması; geminin batması, zayi olması veya terk edilmesi; geminin maddi zarara uğraması; geminin manevra yapamaz duruma düşmesi; geminin karaya oturması; geminin kıyı veya açık deniz yapılarına veya başka bir gemiye çarpması; geminin sebep olduğu ciddi çevre kirliliği veya çevre kirliliği ihtimali ile sonuçlanan bir olay veya olaylar serisi” olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi deniz kazaları karayollarında meydana gelen trafik kazalarından farklı hususiyetler barındırmaktadır.²⁰ Bu nedenle ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Havayollarındaki yani uçaklar ile ilgili kaza durumlarında ise 1983 tarih 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu hükümleri ihdas edilmiştir. Bu kanunun “Sivil Hava Aracı Kazaları” başlıklı ikinci bölümü uçak kazaları ile ilgili hükümlere ayrılmıştır. Havayolları kazalarına ilişkin hükümler de alanın kendisine has özellikleri nedeniyle karayollarındaki kazalara göre farklılıklar barındırmaktadır. Deniz ve havayollarında meydana gelen kazalar bizim konumuzun sınırlarını aşacağından bu kadar bilgiyle yetineceğiz.

Trafik kazası kavramı kazanın faili ve mağduru açısından farklı manaya gelebilmektedir. Kazanın faili yani kazaya kusuru ile sebep olan kişi açısından dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranarak sebep olunan, failin kendisine veya bir

¹⁷ Karayolları Trafik Kanunu (KTK), *Resmî Gazete* 18195 (13 Ekim 1983), Kanun no. 2918, md. 3

¹⁸ KTK, md. 3.

¹⁹ KTK, md. 2.

²⁰ İsmail Demir, “Deniz Kazalarının ve Olaylarını Araştırma ve İnceleme Yönetmeliği Üzerine Değerlendirmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/3 (2016), 891.

başkasına zarar veren olaydır. Trafik kazaları fail açısından önlenebilir hatta öngörülebilir niteliktedir. Nitekim kaza kavramı ile ilgili yapılan bir tanım şu şekildedir: “Bilinen yanlış davranış ve ihmaller veya nedenler zincirinin son halkası olup, daha önce alınacak önlemler ile kaçınılabılır ve korunulabilir bir olaydır.”²¹ Ancak mağdur açısından trafik kazaları öngörülemez ve önlenemez niteliktedir. Kazada herhangi bir kusuru olmayan mağdura başına gelecek trafik kazasını önceden öngörmesi mümkün değildir. Dolayısıyla mağdurlar açısından trafik kazaları öngörülemez niteliktedir.

2.1.1.2. İslam Hukukunda Trafik Kazası

İslam Hukukunun klasik dönemlerinde trafik kazalarına benzetilebilecek bazı olaylar²² olsa da günümüzdeki gibi yaygın bir problem olduğu söylenemez. Bu açıdan bakıldığında trafik kazaları üzerine İslam hukukunda geniş bir literatürün olmaması doğal karşılanmalıdır. Zira hukuk her zaman yaşanan olayların peşinden gider ve mevcut problemler üzerine hukuki düzenlemeler yapılır. Buradan hareketle İslam hukukunda trafik kazaları konusunda yapılması gereken, klasik fıkıh kitaplarında belirlenen temel ilkeleri dikkate alarak modern bir sorun olan trafik kazalarına dair bakış açıları ve teoriler geliştirmektir.²³ Elbette bunu yaparken tarihselci²⁴ bir gözle değil Hz. Peygamber’in Muaz hadisinde gösterdiği yol başta olmak üzere fıkıh usulünün kaidelerine göre yapılmalıdır.

Günümüzde otonom sürüş yapan araçlar, uzay, sanal para (bitcoin) veya yapay zekâ ile ilgili modern hukuk hükümlerinin çok az olması İslam hukukunda trafik hükümlerinin az olmasına benzemektedir. Temel ilkeler dışındaki normlar genel itibarıyla toplumsal veya teknolojik gelişmelerden sonra o gelişmeleri takiben ihdas edilir. Verdiğimiz örneklerden bahisle, otonom araçların trafik kazaları ile ilgili hükümlerin yetersizliği modern hukuk için bir eksiklik değildir. Hayatın tabi seyri içerisinde zamanla yeni problemlere yeni hükümler üretilecektir. Mecelle’nin, zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişebileceğini belirten 39. maddesi de bahsettiğimiz konuyu açıklamaktadır.²⁵

Klasik fıkıh kitaplarında şahısların, süvarilerin veya gemilerin çarpışmalarına ilişkin meseleler ele alınmıştır. Bu tarz olaylar fıkıh kitaplarının “diyetler” başlığı altında incelenmiştir. Örneğin Mavsîlî’nin El-İhtiyar kitabında “Yolda çarpışarak

²¹ Recep Akdur, “Türkiye’deki Trafik Kazalarının Epidemiyolojik İlkeler Işığında Değerlendirilmesi”, *Ulaşım ve Trafik Güvenliği Dergisi*, (Ağustos 2012), 1.

²² Vehbe Zuhayli, *Hanefî Fıkıhı*, çev. Yusuf Cîğir (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2020), 3/289.

²³ Saffet Köse, “Toplumsal Bir Sorun Olarak Trafik”, *Toplumsal Bir Sorun Olarak Trafik* (IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009), 706; Hakim Muhammed Taki El-Osmâni, *Çağdaş Hukuk Meseleleri Üzerine Araştırma* (Şam: Dar Al-Qalam, 2003), 291.

²⁴ Şevket Kotan, *Kur’an ve Tarihselcilik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020).

²⁵ Mecelle 39: “Ezmânın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz.”

Ölenlerin Tazminatı”, “Gemilerin Çarpışması” gibi başlıklar altında kaza olayları incelenmiş ve uygulanacak yaptırımlara ilişkin hükümler verilmiştir.²⁶

Fakihler, yolları kullanmanın tüm halkın ortak hakkı olduğunu ve yolu kullanacak olanların herkesin hakkına riayet etmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Umuma açık yolları kullanmak başkasına zarar vermemek şartıyla mübah sayılmıştır. Umumi yollarda meydana gelen zararların müsebbibi, bu zarara engel olma imkânı varken olmamışsa verdiği zararlardan sorumludur.²⁷ Yola cisim koymak, hayvanı veya aracı yasak olan yerlere bağlamak/park etmek, evden yola doğru oluk çıkarmak, yola su ve benzeri şeyler dökerek yoldan geçenlerin kayıp düşmesine neden olmak gibi kusurlu hareketlerin umumi yollarda yapılması yasaklanmıştır. Bu hareketleri yaparak birinin ölümüne neden olan fail ise olayın gerçekleşme biçimine göre “hata ile öldürme, hata hükmünde olan öldürme veya sebep olarak öldürme” suçlarından birini işlemiştir.²⁸ Görüldüğü gibi klasik fıkıh kitaplarında umumi yollarda yani trafikte taksir/hata ile işlenen cinayetlere ilişkin meseleler hüküm altına alınmıştır. Buradan hareketle İslam hukukunun yürürlükte olduğu dönemlerde meydana gelen trafik kazası benzeri olaylar kıyas ve diğer yöntemlerden faydalanılarak trafik kazalarına ilişkin hukuki düzenlemeler yapılabilecektir. Özetle İslam fıkında trafik hukukunun temelleri ziyadesiyle mevcuttur.

2.1.2. Trafiğin Temel İlkeleri

Trafikte yaşanan problemlere hukuki çözümler getirebilmek için İslam hukukunda yer alan bazı temel ilke ve kaideler esas alınmalıdır. Bu ilke ve kaideler neticesinde, temeli İslam hukukuna dayanan bir trafik kanunu düzenlenebilecektir. Belirtmemiz gerekir ki evrensel kaidelere dayanan trafik kuralları, ülkelere göre pek değişmeyecektir.²⁹ Yalnızca ülkelerde yer alan hukuk anlayışına göre cezaların sertliği veya miktarları değişecektir. Onun dışında otomobil, sürücü ve yol gibi unsurlardan oluşan trafik, tüm dünyada aşağı yukarı aynı görünümde olduğundan İslam hukukunda da benzer olacaktır.

Aşağıda trafik kurallarına has ilkeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Zikredilen ilkelerin geliştirilmeye açık ilkeler olduğunu belirtmemiz gerekir. Ayrıca sayılan ilkelerin dışında İslam hukukunun temel ilkeleri, trafik kuralları için de geçerlidir. Biz yalnızca trafik ile doğrudan bağlantılı olduğunu düşündüğümüz ilkeleri açıklamaya çalışacağız.

²⁶ Abdullah Bin Mahmud El-Mavsîlî, *El İhtiyar Li Ta'lîli'l - Muhtâr*, ed. Ömer Faruk Kasadar, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 4/296-297.

²⁷ Serahsî, *Mebhut*, 26/267.

²⁸ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/289-297.

²⁹ Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*, 99.

2.1.2.1. Eşitlik İlkesi

İslam hukuk sisteminde ülke vatandaşları güçlü-zayıf, zengin-fakir diye bir ayrıma tabi tutulmamakta, suç işleyen her kim olursa olsun gerekli cezaya çarptırılmaktadır.³⁰ Hz. Peygamber'den, zengin bir kadının yaptığı hırsızlığa karşılık had cezası uygulanmaması istenmişti. Hz. Peygamber ise “Hırsızlık yapan kızım Fatıma dahi olsa elini keserim.”³¹ diyerek hukuk kurallarının ülkenin her vatandaşına statü farkı gözetmeksizin uygulanması gerektiğini belirtmiştir.³²

Trafikte emniyetin sağlanabilmesi için tüm sürücülerin ve yayaların trafik kurallarına uymasından geçmektedir. İslam hukukunda namaz, oruç, cihat gibi bazı hükümlerin Müslümanlara has, cizye gibi bazı hükümlerin de gayri Müslimlere has olmasının yanında trafik ile ilgili hükümlerde hiçbir ayırım söz konusu değildir. Devlet makamları tarafından hazırlanan trafik kurallarına ilişkin kanunlara tüm ülke vatandaşlarının uyması gerekmektedir. Bu nedenle İslam trafik hukukunda mutlak bir eşitlik söz konusudur. Söz gelimi otoyollarda belirlenen hız sınırını aşan kişi kim olursa olsun belirlenen ceza uygulanacaktır.

Kuralların uygulanması yönünden eşitliğin yanında kuralların herkese göre yapılması yönünden de eşitlik olmalıdır. Örneğin çok iyi bir otomobil sürücüsü saatte 200 km/s hız ile giderken direksiyon hakimiyetini kontrol edebilir. Fakat bu durum insanların çok azı için geçerlidir. Trafik kuralları konulurken ortalama bir insan baz alınır ve o insanın trafikte tehlikeye girmeden ve başkalarını da tehlikeye düşürmeden aracını kullanması için kurallar konulur. Ortalama bir insanın araç kullanım standartları belirlendikten sonra trafikteki tüm figürler de bu ortalama insana göre değerlendirilir. Böylece trafikte eşitlik sağlanmış olur.

2.1.2.2. Ahlak ilkesi

Toplumsal düzenin sağlanması için hukuk kurallarının ahlak kuralları ile birlikte tesis edilmesi gerekmektedir. Ahlak kuralları, uyulması maddi-manevi müeyyidelere tabi olan din kurallarıyla çok yakından ilgilidir. İslam hukuk sisteminde birçok problem hukuk kuralına gerek kalmadan her ferdin gönlüne yerleşmiş olan ahlak kurallarıyla

³⁰ Yaşar Yiğit, *İslam Ceza Hukuku* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 203.

³¹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahih-i Müslim* (Ocak Yayıncılık, 2020), “Hudud”, 29 (No. 1688).

³² Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Kitabevi, 1994), 2/273; Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2023), 24.

çözölmektedir.³³ Ahlak ile ilgili çok sayıda ayet-hadis bulunmaktadır. Bunların arasında en meşhurlarından birisi Hz. Peygamber'in, *"Ben, (başka değil, sadece), güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."*³⁴ hadisidir.

Her bireyin dikkatli ve özenli davranması gereken bir alan olarak trafikte, ahlak son derece önemlidir. Bir insanın güzel ahlak sahibi olmaması halinde çok ağır cezalar dahi verilse trafikte başkalarını rahatsız etmekten hatta tehlikeye düşürmekten geri durmayacaktır. Bunun aksine ise güzel ahlak sahibi bir insan, trafik kurallarını bilmesi bile ahlakının getirisi olarak trafikte başkalarını rahatsız etmeyecek veya onları tehlikeye düşürecek hareketlerden sakınmaya çalışacaktır.³⁵ Bu konuyla bağlantılı olarak Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"İnsanlık, ilk günden beri bütün peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri bir söz bilir: Şayet utanmıyorsan, dilediğini yap!"*³⁶

Hz. Peygamber'in "yolun hakkını vermek" temalı hadisi şu şekildedir: Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber *"Yol ve sokaklara oturmaktan sakınınız!"* buyurdu. Sahâbîler: *"Ya Resûlallah! Bizim yol ve sokaklara oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil. Çünkü lüzumlu işlerimizi orada konuşuyoruz"*, dediler. Hz. Peygamber ise *"Vazgeçemiyorsanız ve mutlaka oturmak zorunda kalıyorsanız, o halde yolun hakkını veriniz"* buyurdu. Bunun üzerine sahabeler, *"Yolun hakkı nedir ki, ya Resûlallah?"* diye sordular. Hz. Peygamber, *"Gözü haramlardan korumak, gelip geçene eziyet vermemek, verilen selâma mukabelede bulunmak, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma vazifesini yerine getirmek"* buyurdu.³⁷ Hz. Peygamber, umuma açık yolların kullanımında dikkat edilecek hususları açıklarken konuyu ahlak kuralları, günah-sevap ve kul hakkı bağlamında değerlendirmiştir. İlgili hadisten yola çıkarak günümüzde trafikte yolun hakkını vermek için azami gayret sarf etmenin gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır.³⁸

Ahlak, trafik kurallarından bağımsız olarak insanların birbirine saygı göstermesi, birbirinin hakkına riayet etmesi, birbirlerine zarar verecek davranışlardan kaçınması şekilde anlaşılabilceği gibi trafik kurallarının oluşturulması sırasında nazara alınacak esaslardan biri olarak da kabul edilmelidir. Örneğin Karayolları Trafik Kanunu'nun "Tedbirsiz ve saygısız araç sürme" başlıklı 73. maddesinde *"Karayolunda araçların kamunun rahat ve huzurunu bozacak veya kişilere zarar verecek şekilde saygısızca*

³³ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, 22.

³⁴ *Muvatta, Husnû'l Halk*, 8; Malik Bin Enes, *Muvatta* ', ed. Vecdi Akyüz, çev. Ahmet M. Büyükçınar vd. (İstanbul: Beyan Yayınları, 1994), 4/255.

³⁵ Köse, "Toplumsal Bir Sorun Olarak Trafik", 17.

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Mustafa Dîb el-Buğa (Dîmaşk: Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), "Edeb", 78 (No. 145).

³⁷ Buhârî, "Mezalim", 22; Müslim, "Libas", 114.

³⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, "Trafik Kurallarına Uymayan Kişi Dinen Sorumlu Olur Mu?" (Erişim 22 Şubat 2024).

sürülmesi, araçlardan bir şey atılması veya dökülmesi, seyir halinde sürücülerin cep ve araç telefonu ile benzer haberleşme cihazlarını kullanması yasaktır.” denilmektedir. Güzel ahlak sahibi bir insan bu maddeyi bilmese de tedbirsiz ve saygısız bir şekilde araç kullanmayacaktır. Bunun aksine güzel ahlak sahibi olmayan bir insan bu maddeyi bilse bile “kimse görmez” diyerek otomobilinden dışarıya çöpünü atabilecektir. Görüldüğü gibi modern hukuk mantığıyla hazırlanan trafik kanunlarında da ahlak esası göz ardı edilmemiştir. Fakat asıl dikkat edilmesi gereken husus, ahlakı kanunlara değil gönüllere yazabilmektir.

Ahlaklı insan toplumuyla, çevresiyle, insanlarla ve tabiatla barışık olan insandır. Böyle bir insanın vicdanlı ve duyarlıdır. Suça meyilli değildir ve kötü neticelere sebep olmaktan imtina eder. Toplumuyla barışık olan insan, toplumu fesada uğratacak, zarar verecek davranışlardan kaçınır. Trafikte son ses müzik ile çevreyi rahatsız etmez veya aşırı hız yaparak birilerinin hayatını tehlikeye sokmaz. İslam, insanların vicdanlarını eğiterek onları iyiliğe, kanunlara uymaya, kul hakkına riayet etmeye sevk eder. Vicdan ve ahlakı yeterince olgunlaşmayan insan, toplumuna kin duyar ve ona zarar verecek davranışlardan kaçınmaz. Böyle bir kişi adeta toplumundan kopuk yaşar. Araplar, özellikle topluma karşı suç işleyenleri tanımlamak için “şezzah” ifadesini kullanmışlardır. Bu ifade “topluluktan ayrılan, kaidelere uymayan kimse” demektir.³⁹

Trafikte gerçekleştirilen davranışları etkileyen çeşitli faktörler “trafik kültürünü” oluşturur. Dindarlık ve ahlak, trafik kültürünü oluşturan faktörlerdendir. Yapılan çalışmalar neticesinde dindarlığın trafikteki risk oranını azalttığı, dindar insanların trafikte daha dikkatli oldukları ve daha az riskli davranış sergiledikleri hasılı dindarlığın⁴⁰ trafik kazaları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ortaya konulmuştur.⁴¹

Trafik kazalarının sebepleri açısından düşünüldüğünde dini kuralları içselleştirmiş dindar bir insanın, trafik kazalarına sebep olacak hareketlerden kendiliğinden uzaklaşacağı söylenebilir. Örneğin trafik kazalarının önemli nedenlerinin ilk sıralarında gelen alkol, dindar bir insanın asla içmeyeceği bir içecektir. Dolayısıyla

³⁹ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Kitabevi, 1994), 1/14.

⁴⁰ Mustafa Serin vd., “Trafikte Sürücü Davranışı ve Dindarlık İlişkisi: Kayseri Örneği”, *Erciyes Akademi* 36/1 (21 Mart 2022), 207. “Dine, içsel olarak yönelen ve dini kurallara sıkı sıkıya bağlılık gösteren birinin olumlu sürücülük davranışları artarken, dini bir araç olarak gören ve ona arayış boyutunda yönelen birinin de olumsuz sürücülük davranışları artmaktadır. Dolayısıyla dinin sosyal davranışlar ve gündelik hayat üzerindeki olumlu etkisi, büyük oranda onun içselleştirilmiş ve kesin bir biçimde benimsenmiş olmasıyla ilişkilidir, diyebiliriz.”

⁴¹ Serin vd., “Trafikte Sürücü Davranışı ve Dindarlık İlişkisi”; Zümrüt Yıldırım, *Religiousness, Conservatism and Their Relationship with Traffic Behaviour* (Middle East Technical University, Master Thesis, 2007), 12.

sadece trafikte değil hayatının hiçbir alanında sarhoş hale gelmeyecektir. Bu da onu alkolü araç kullanımından kaynaklı kazalardan kendiliğinden koruyacaktır.⁴²

2.1.2.3. Maslahat İlkesi

Hız. Peygamber, Muaz b. Cebel'i Yemen'in Cened bölgesine vali olarak tayin etmişti. Muaz b. Cebel Medine'den ayrılacağı sırada Hız. Peygamber ona, "Sana çözümü için herhangi bir dava getirildiği zaman nasıl ve neye göre hüküm verirsin?" diye sordu. Hız. Muaz, "Allah'ın kitabındaki hükümlerle hüküm veririm." dedi. Hız. Peygamber, "Eğer Allah'ın kitabında onunla ilgili bir hüküm bulamazsan neye göre hüküm verirsin?" diye sordu. Hız. Muaz, "Resûlullah'ın sünnetine göre hüküm veririm." dedi. Hız. Peygamber bu sefer, "Resûlullah'ın sünnetinde de onunla ilgili bir hüküm bulamazsan, ne yaparsın?" diye sordu. Hız. Muaz, "O zaman, kendi görüşüme göre içtihad eder, hüküm veririm." dedi. Hız. Peygamber bu cevaplardan son derece memnun oldu. Bu memnuniyetini şöyle ifade etti: "Allah'a hamdolsun ki, Resûlullah'ın elçisini, Resûlullah'ın razı olduğu şeye muvaffak kıldı."⁴³

Mezkur hadis, yöneticilere dair bir talimat niteliğinde olmasının yanında bazı meselelerin Kur'an ve sünnette olmayacağını ifade etmesi açısından önemlidir. Fakihler veya Hız. Muaz gibi valiler, Kur'an ve Sünnette olmayan meselelerde kendi reylerine göre hüküm verebileceklerdir. Nitekim sürekli değişen zaman ve şartlara bağlı olarak fakihler, ortaya çıkan farklı meselelere yeni hükümler üretmişlerdir. Elbette bu yeni hükümler bazı temel ilkeler çerçevesinde üretilmiştir.

Kur'an ve sünnetten nasıl hüküm çıkarılacağı veya Kur'an'da ve sünnette olmayan bir mesele hakkında nasıl hüküm verileceği mevzuu fıkıh usulü kitaplarında detaylıca incelenmiştir. Hüküm verilirken kullanılan yöntemlerden biri de "mesalih-i mürseledir". Mesalih-i mürsele, trafik konusunda yöntem mahiyetindeki bir ilke olarak görülebilir.

İslam hukukundaki düzenlemelerde insanların bireysel ve toplumsal faydaları ön plandadır. Fıkıh usulü kitaplarında maslahat olarak isimlendirilen fayda kavramı günümüzdeki "kamu yararı" ifadesine denk geldiği söylenebilir.⁴⁴ Fakihler naslarla sabit olan hükümlerde Allah'ın veya Hız. Peygamber'in gözettiği asıl maslahatı (fayda/yarar) tespit etmeye ve kıyas yaparken bu maslahatı göz önünde bulundurmaya çalışmışlardır.

⁴² Saffet Köse, "Sosyal Bir Sorun Olarak Trafik (Kur'an-Sünnet Bağlamında Bir Yaklaşım)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 14.

⁴³ Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Akdiyye", 11; Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Fu'âd 'Abdulbâkî (Mısır: Şirketu Muştafâ'l-Bâbî'l-Halebî, 1395/1975), "Ahkam", 3.

⁴⁴ Abdulkâdir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Ali Şafak (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1991), 1/191.

Yani bu tarz bir maslahatın nas ile sabit olduğu söylenebilir. Ancak bunun dışında, kıyas yapılabilecek bir nassın olmadığı durumlarda maslahatın kendi başına bir delil olacağını söyleyenler de vardır. Hanefiler mesalih-i mürseleyi müstakil bir delil olarak kabul etmemiş, onu istihsan kapsamında değerlendirmişlerdir.⁴⁵ Şâfiîler ise maslahatı ancak kıyas içinde yer aldığı ölçüde dikkate almışlardır.⁴⁶ İmam Malik ve Hanbelilerin bazı şartları haiz olması halinde mesalih-i mürseleyi, hakkında nas olmayan konularda delil olarak kabul ettikleri nakledilmektedir.⁴⁷ Ancak mesalih-i mürselenin delil olarak kabul edilişi özellikle Malikilere nispet edilse de diğer mezheplerin de farklı isimlerin altında bu delili kullandıkları ifade edilmiştir.⁴⁸

Ahmet b. Hanbel ve İmam Malik mesalih-i mürselenin delil olarak kabul edilebilmesi için üç şart belirlemişlerdir. Birincisi, kendi başına bir delil olacak maslahat ile Şari'in maksatları arasında uygunluk olmalıdır. Yani tespit edilen maslahat herhangi bir nassa aykırı olmamalıdır. İkincisi, tespit edilen maslahat akla yatkın olmalıdır. Son olarak ise maslahata göre verilecek olan hüküm zaruri bir güçlüğü kaldırmalıdır. Öyle ki maslahat ile hüküm verilmezse insanlar sıkıntıya düşecek olmalıdır.⁴⁹ Gazzali de maslahat konusunda üç şart aramıştır. Gazzali'ye göre bir maslahat ile hüküm verilebilmesi için o maslahatın; zaruri, külli ve kat'i olması gerekmektedir.⁵⁰ Genel olarak belirtmek gerekirse mesalih-i mürsele ile hüküm verilebilmesi için maslahat şer'i bir delile aykırı olmamalı, şüpheyi dayanan yararlar veya zararlar değil zaruri bir güçlüğü ortadan kaldırmalı, külli yani bireysel yararlar değil tüm insanların yararına olmalı, maslahata göre hüküm verilmeyecek olursa insanlar sıkıntıya düşecek olmalı ve son olarak da tespit edilen maslahat akla yatkın, makul bir maslahat olmalıdır.⁵¹

Maslahatlar önem açısından zaruri, hâci ve tahsini maslahatlar olarak üç çeşide ayrılmaktadır. Zaruri maslahatlar, korunması mutlak manada zorunlu olan maslahatlardır. Din, can, akıl, nesil ve mal zaruri maslahatlardan olup naslarla sabit olan hükümlerde gözetilmişlerdir. Ayrıca naslarla sabit olmayan hatta naslarda yer almayan

⁴⁵ H. Yunus Apaydın, *İslam Hukuk Usulü* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2017), 123.

⁴⁶ Muhammed b. İdris eş-Şafi, *er-Risale*, çev. Abdulkadir Şener - İbrahim Çalışkan (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 273.

⁴⁷ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi-Fıkıh Usûlü*, çev. Abdulkadir Şener (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 240.

⁴⁸ Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 122; Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, 123; Ali Pekcan, *İslam hukukunda Gaye Problemi (Zaruriyyat-Haciyyat-Tahsiniyyat)* (İstanbul: Ek Kitap, 2012), 80.

⁴⁹ Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, 239; Pekcan, *İslam Hukukunda Gaye*, 81.

⁵⁰ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Mustasfa İslam Hukukunun Kaynakları*, çev. H. Yunus Apaydın (İstanbul: Klasik Yayınları, 2021), 469-483; Pekcan, *İslam Hukukunda Gaye*, 82.

⁵¹ Alparslan Alkış, *İslam Hukuk Usulü* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 229-230; Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, 128; Hasan Karakaya, *Fıkıh Usulü* (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2013), 210; Atar, *Fıkıh Usulü*, 124.

meseleler hakkında hüküm verilirken bu beş şey korunacak şekilde hükümler verilmiştir. Hâci maslahatlar ise zaruret derecesine varmamakla birlikte hayatın normal işleyişi için ihtiyaç duyulan maslahatlardır. Örneğin suyun bulunmadığı yerlerde teyemmüm edilmesi, selem akdine izin verilmesi hâci maslahatlar nedeniyedir. Tahsini maslahatlar ise zaruri ve ihtiyaç olmayan fakat gözetilmesi halinde insanı daha güzele, mükemmele, kolaylığa götüren maslahatlardır. Adab-ı muaşeret hükümleri bu türden maslahatlara örnek verilebilir.⁵²

Trafik esnasında yapılacak bazı fiiller dinin korumayı zorunlu gördüğü can ve mal üzerinde ciddi zararlar doğurabilmektedir. Özellikle günümüzde bu ihtimal çok kuvvetlidir. Mesela belirlenen hız limitlerinin üzerine çıkan bir sürücü, direksiyon hakimiyetini kaybedebilir ve başka bir insanın ölümüne neden olabilir. Bu durumda maslahat ilkesi gereğince hız sınırı kuralı konulmalıdır. Hız sınırlarının konulmasının insanların maslahatına olduğu çok açıktır.

Trafik kurallarının konulmasındaki maslahatlar naslara uygun, aklen makul, tüm insanların yararına ve zaruri maslahatlardır. Fakihlerin belirlediği tüm maslahat şartlarını karşılamaktadır. Bu nedenle trafik kurallarının mesalih-i mürsele ile belirlenmesi İslam fıkına uygun görünmektedir.⁵³ Mecelle'nin 58. maddesinde "Raiyye yani teb'a üzerinde tasarruf maslahata menuttur" denilerek vatandaşlara yönelik yapılacak hukuki tasarruflarda maslahatın gözetilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır.

Bazı trafik kuralları can ve mal gibi zaruri maslahatları gözetirken bazı kurallar ise trafik seyri için ihtiyaç olan hâci maslahatları gözetmelidir. Nihayet bazı kurallar ise trafik seyrini daha güzele, mükemmele, daha kolayla ulaştıracak maslahatlar gözetilerek ihdas edilmelidir. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi hız sınırı kuralları, cana ve mala gelecek olan zararların önlenmesi için gereklidir. Bazı trafik levhaları ise büyük tehlikeleri önlemek için değil trafik seyrinin daha düzenli işlemesi için gereklidir. Bazı kurallar ise trafikte gürültü kirliliğini engellemek gibi adab-ı muaşeret sayılabilecek hallere ilişkindir.

1983 tarih ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 1. maddesinde "*Bu Kanunun amacı, karayollarında, can ve mal güvenliği yönünden trafik düzenini sağlamak ve trafik güvenliğini ilgilendiren tüm konularda alınacak önlemleri belirlemektir.*" denilmiştir. Görüldüğü gibi yürürlükte olan ilgili kanunun hazırlanış amacı da can ve mal güvenliğini sağlamaktadır. Bu yönüyle modern hukuka göre hazırlanan ve modern bir mesele ile ilgili olan Karayolları Trafik Kanunun toplumun maslahatı gözetilerek hazırlandığı söylenebilir.

Yukarıda açıklanan ilkelerden hareketle açıkça görülmektedir ki, trafik konusu modern dönemlerde ortaya çıkmış bir mesele olsa da İslam hukukunda trafik problemi

⁵² Gazzâlî, *Mustasfa*, 470-472; Alkış, *Hukuk Usûlü*, 227-228; Atar, *Fıkıh Usulü*, 119; Ebu Zehra, *Fıkıh Usûlü*, 238.

⁵³ Karakaya, *Fıkıh Usulü*, 212.

ile ilgili hükümler üretebilecek temel argümanlar ziyadesiyle mevcuttur. Yapılması gereken her dönemin fıkıhçılarının kendi dönemleri için gereken hükümleri üretmek için gayret göstermesinden ibarettir.

2.1.3. Trafik Kazalarında Kusur Tespiti

Trafik kazalarında sorumluluğun doğması için failde iradi bir eksikliğin/kusurun bulunması gerekmektedir. Taksir ile ilgili bölümde daha detaylı açıklanacak olan bu eksiklik, dikkatsizlik veya tedbirsizlik gibi bir yolla ortaya çıkabileceği gibi yapılması gereken bir vazifeyi yapmamak veya eksik yapmak şekilde de ortaya çıkabilir. Örneğin yol yapmak için ihale alan şirketin, yolu projeye uygun yapmaması nedeniyle yolda meydana gelen çukurların bir kazaya sebebiyet vermesi halinde şirketin sorumluluğu gündeme gelecektir.⁵⁴ Diğer bir örnekte ise karayollarında belirlenen hız sınırını aşarak direksiyon hakimiyetini kaybeden şoför, meydana getirdiği zararlardan sorumlu olacaktır.⁵⁵ Bu örneklerde görüleceği gibi trafik kazalarında cezai sorumluluktan bahsedebilmek için mutlaka bir “kusur” bulunmalıdır. Faile izafe edilebilecek hiçbir eksikliğin/kusurun olmadığı hallerde birileri ölmüş olsa dahi cezai sorumluluk doğmayacaktır.⁵⁶

Uygulamada genellikle trafik kazasının meydana geldiği ilk andan hemen sonra “kaza tespit tutanağı” düzenlenmektedir.⁵⁷ Bu tutanaklarda ilgili görevliler (genelde trafik polisleri) tarafından bir kusur tespiti yapılmaktadır. Ancak kusur tespiti bununla kalmamakta, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında çoğu zaman tarafların raporlara itirazı neticesinde 2-3 defa bilirkişi raporu hazırlanmakta ve kazadaki kusurlu taraf, itiraza mahal vermeyecek şekilde belirlenmeye çalışılmaktadır.⁵⁸

⁵⁴ Danıştay 15. Dairesi, K. 2017/1836 (18.04.2017) “...kazanın yoldaki çukurdan kaynaklandığı, bu durumun Ceza Mahkemesi tarafından hazırlattırılan bilirkişi raporu ile de sabit olduğu, hizmet kusurundan kaynaklı zararlarının idare tarafından karşılanmasının gerektiği...”

⁵⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, K. 2016/133 (15.03.2016) “...aşırı hızı dolayısıyla direksiyon hâkimiyetini kaybedip orta refüje çıktığı, orta refüjde otuz metre giderek, öncesinde araçlarının kaza yapması sebebiyle gelen araçları uyarmak için sol şeride belirli aralıklarla iki adet reflektör koyan ve orta refüje çıkan şahıslara ve ardından aydınlatma direğine çarptığı, kaza neticesinde üç kişinin öldüğü...”

⁵⁶ Yargıtay 9. Ceza Dairesi, K. 2007/875 (08.02.2007) "Olay tarihinde 9 yaşında olan Ahmet'in 1.50 cm. yükseklikte duvarlarla çevrili, demir kapı ile kapatılmış bahçeye girerek burada bulunan havuza düşerek ölmesi şeklinde gerçekleşen olayda sanığın alabileceği başkaca bir önlem olmadığı, bu nedenle de kusur izafe edilemeyeceği..."

⁵⁷ KTK 83.

⁵⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 9/85-181 (18.4.1983) “Aynı olaya dayanarak farklı kusur saptayan dosyada mevcut 3 bilirkişi raporundan oluşa en uygun düşeni hükme esas alınmalıdır. Çelişkili tanık anlatımları giderilmelidir.” Erhan Günay, *Uygulamada Trafik Kazalarında Sorumluluk* (Ankara: Adil Basım Yayım Dağıtım, 2000), 48.

Trafik kazalarındaki kusur hususunun anlaşılması için kaza nedenlerini incelememiz gerekmektedir. Çünkü kusur tespitinde bakılacak olan en önemli nokta, trafik kazasının meydana geliş nedeni ve bu nedenin kimin hareketi veya ihmali tarafından ortaya çıktığıdır.

2.1.4. Trafik Kazalarında Kusur Nedenleri

Taksirli suçlarda faile yüklenecek bir kusurun varlığı muhakkaktır. Meydana gelen bir trafik kazasında taraflara herhangi bir kusurun atfedilemediği durumlarda taksirli bir suçtan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Örneğin tüm trafik kurallarına uyarak trafikte seyreden aracın önüne aniden bir hayvan çıksa ve trafik kazası meydana gelse burada taksirli bir suç oluşmayacaktır. Diğer bir örnekte ise belirlenen hız limitlerinin üstünde seyreden sürücünün virajı dönerken hakimiyetini kaybetmesi sonucunda karşıdan gelen araca çarpması halinde taksirli bir suç oluşacaktır. Zira hız limitlerine uyulmaması ve kavşaklara yaklaşırken hızın azaltılmaması bir kusurdur.⁵⁹

Trafik kazalarında kusur her somut olaya göre ayrıca değerlendirilmeli ve tespit edilmelidir. Trafik kazalarına karışan taraflar açısından değerlendirildiğinde araç sürücülerinden ve yayalardan kaynaklı kusurlar olabileceği gibi araçlar ve yollardaki arıza ya da bakımsızlıktan kaynaklı kusurlar da olabilmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğünün verilerine göre 2023 yılında gerçekleşen 280.958 kaza üzerinde yapılan inceleme neticesinde kazaların 249.776 adeti sürücü kusurundan, 25.340 adeti yaya kusurundan, 1.754 adeti yolcu kusurundan, 3.148 adeti araçtaki kusurlardan ve 940 adeti ise yoldaki kusurlardan kaynaklanmıştır.⁶⁰

Kaza nedenlerinin tespitinin mümkün olduğu kazalarda yapılan belirlemelere göre kusur türlerinin en yaygın olanları şu şekilde kaydedilmiştir: 92.523 adet kaza “araç hızını yol, hava ve trafiğin gerektirdiği şartlara uydurmamak” nedeniyle, 37.845 adet kaza “kavşak, geçit ve kaplamanın dar olduğu yerlerde geçiş önceliğine uymamak” nedeniyle, 22.807 adet kaza “şerit izleme ve değiştirme kurallarına uymamak” nedeniyle, 1.712 adet kaza ise “alkollü olarak araç kullanmak” nedeniyle meydana gelmiştir.⁶¹

TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2022 yılında ölümlü ve yaralanmalı trafik kazasına neden olan toplam 235.176 kusur incelendiğinde kusurların %86,8’inin sürücü, %9,5’inin yaya, %2,1’inin taşıt, %1,2’sinin yolcu ve %0,4’ünün yol kaynaklı olduğu görülmektedir.⁶²

⁵⁹ KTK 52/1-a.

⁶⁰ Emniyet Genel Müdürlüğü, *2023 Yılı Trafik İstatistik Bülteni* (Aralık 2023)

⁶¹ Emniyet Genel Müdürlüğü, *2023 Yılı Trafik İstatistik Bülteni*.

⁶² TÜİK, *Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri*.

Karayolları Trafik Kanunu'nda yukarıdaki oranlara paralel olarak sürücülerin asli kusurlu sayılacağı haller, "Trafik kazalarında sürücü kusurlarının tespiti ve asli kusur sayılan haller" başlıklı 84. maddede belirtmiştir. Buna göre:

"Araç sürücüleri trafik kazalarında; a) Kırmızı ışıklı trafik işaretinde veya yetkili memurun dur işaretinde geçme, b) Taşıt giremez trafik işareti bulunan karayoluna veya bölünmüş karayolunda karşı yönden gelen trafiğin kullandığı şerit, rampa ve bağlantı yollarına girme, c) İkidenden fazla şeritli taşıt yollarında, karşı yönden gelen trafiğin kullandığı şerit veya yol bölümüne girme, d) Arkadan çarpma, e) Geçme yasağı olan yerlerde geçme, f) Doğrultu değiştirme manevralarını yanlış yapma, g) Şeride tecavüz etme, h) Kavşaklarda geçiş önceliğine uymama, i) Kaplamanın dar olduğu yerlerde geçiş önceliğine uymama, j) Manevraları düzenleyen genel şartlara uymama, k) Yerleşim birimleri dışındaki karayolunun taşıt yolu üzerinde, zorunlu haller dışında park etme veya duraklama ve her durumda gerekli tedbirleri almama, l) Park için ayrılmış yerlerde veya taşıt yolu dışında kurallara uygun olarak park edilmiş araçlara çarpma, Hallerinde asli kusurlu sayılırlar. Ancak, kazada bu hareketlerden herhangi biri, kazaya karışan araç sürücülerinden birden fazlası tarafından yapılmış veya kaza bu hareketler dışında kurallarla, yasaklamalara, kısıtlamalara ve talimatlara uyulmaması nedenlerinden doğmuşsa, karayolunu kullananlar için kusur oranı yönetmelikte belirtilen esaslara göre tespit edilir."

Gerek istatistikler gerekse de kanunda sayılan haller çerçevesinde baktığımızda trafik kazalarına çok büyük oranda sürücü kusurlarının neden olduğu görülmektedir. Bu durum yukarıda belirttiğimiz ahlak ilkesi çerçevesinde düşünülmeli ve gerekli eğitimlerle sorun çözülmeye çalışılmalıdır. Toplumumuzun İslami hassasiyetleri nedeniyle trafik eğitimlerinde konunun İslami ve uhrevi boyutları da ele alınmalı ve trafik kazalarındaki sürücü kusurları en aza indirilmeye çalışılmalıdır. Bunun dışında yine de trafik kurallarını ihlal edenlere karşı caydırıcı cezalar verilmeli böylece can ve mal emniyeti sağlanmalıdır.⁶³

Sürücülerin belirlenen hız sınırlarına riayet etmemeleri trafik kazalarının gerçekleşme riskini ciddi anlamda arttırmakta hatta kaza nedenlerinin başında gelmektedir.⁶⁴ Araştırmalar, 1 km/saate eşdeğer hız artışının, yaklaşık %3 oranında kaza riski artışına neden olduğunu göstermektedir. Yine ortalama %5'lik bir hız artışının yaralanmaya yol açan çarpmalarda %10, ölüme yol açan çarpmalarda ise %20'lik bir risk artışına neden olduğunu göstermektedir.⁶⁵ Dünyada her yıl meydana gelen trafik

⁶³ Murat Delice, "Hız, Alkol ve Genel Trafik Denetimlerinin Trafik Kazaları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/2 (08 Nisan 2013), 31.

⁶⁴ Delice, "Hız, Alkol ve Genel Trafik Denetimlerinin Trafik Kazaları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi", 31; Kürşat Çubuk - Seda Hatipoğlu, "Trafik Güvenliği ve Aşırı Hız", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 21/4 (02 Nisan 2013), 699.

⁶⁵ İslim Sungur vd., "Türkiye'deki Trafik Kazalarının Analizi", *Ankara Medical Journal* 14/3 (25 Eylül 2014), 120.

kazalarının ortalama %13'ü aşırı hızdan ve hız kurallarını ihlal nedeniyle gerçekleşmektedir. Hız arttıkça fren mesafesi uzamakta, direksiyon hâkimiyeti zorlaşmakta, sollama hataları ve kaza anındaki çarpışmaların şiddetleri ise artmaktadır.⁶⁶ Daha önce zikredilen rakamlar da trafik kazalarındaki en önemli kusurun hız sınırlarını ihlal etmek olduğunu göstermektedir. Eğitimler ve hukuki düzenlemeler yapılırken hız konusuna özellikle odaklanılmasının gerekliliği açıktır.

Dünyadaki ilk hız sınırlaması ABD'nin Connecticut eyaletinde 1901 senesinde getirilmiştir. Bu düzenlemede hız sınırı şehir içinde 24 km/saat, şehir dışında 35 km/saat olarak belirlenmiştir. Otomobillerin insanoğlunun hayatına girdiği daha ilk yıllarda hız sınırı kuralına ihtiyaç duyulması trafik kazalarında hız ihlalinin önemini göstermesi açısından düşündürücüdür.⁶⁷

Trafik kazalarının yaygın nedenlerinden bir diğeri de alkollü araç kullanmaktır.⁶⁸ İslam'a göre bir damla içilmesi dahi haram ve bütün kötülüklerin anası olan alkol, trafik kazalarına neden olmakta ve nice canların yitirilmesine yol açmaktadır. Şâri' olan Allah'ın (ac) bir şeyi haram kılmasında çok hikmetlerin olduğu muhakkaktır. Alkolün haram olmasının hikmetleri ise her geçen gün daha net ortaya çıkmaktadır.⁶⁹

Trafik kontrolleri esnasında sürücü, alkolmetre ile yapılan test sonucunda alkollü çıkarsa; 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 48/5 maddesi gereğince para cezası ile cezalandırılacak, aracı trafikten men edilecek ve sürücü belgesine (6) ay süreyle el konulacaktır. Alkollü araç kullanımının tekrarlanması halinde ise tedricen cezalar ağırlaştırılacaktır.⁷⁰

Bir diğer kusur çeşidi ise direksiyon başında uyuyarak trafik kazasına sebep olmaktır. Trafik dahil risk barındıran ve belli oranda dikkat gerektiren her türlü işte uyanık olmak gerekmektedir. Epidemiyolojik (toplum sağlığı) çalışmalar neticesinde, toplumun %4-5'inde gündüz aşırı uyku hali şikayetinin bulunduğu ve bu uykululuk halinin hem endüstriyel hem de trafik kazalarına yol açtığı tespit edilmiştir.⁷¹ . Obstrüktif uyku apne sendromu rahatsızlığı olan en az 150.000 kişinin trafikte araç kullandığı ifade edilmiştir.⁷² Araştırmalar neticesinde tespit edilen rakamlar uyku probleminin önemini göstermektedir. Dolayısıyla trafik kazalarının önlenmesi için yapılan çalışmalarda uyku problemi için gereken farkındalığın oluşturulması gerekmektedir.

⁶⁶ Çubuk - Hatipoğlu, "Trafik Güvenliği ve Aşırı Hız", 699.

⁶⁷ Çubuk - Hatipoğlu, "Trafik Güvenliği ve Aşırı Hız", 699.

⁶⁸ Delice, "Hız, Alkol ve Genel Trafik Denetimlerinin Trafik Kazaları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi", 33.

⁶⁹ Abdülkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020), 482.

⁷⁰ Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Başkanlığı, "Alkollü Araç Kullanımı" (Erişim 16 Temmuz 2024).

⁷¹ Sungur vd., "Türkiye'deki Trafik Kazalarının Analizi", 120.

⁷² Ahmet Ursavaş - Ercüment Ege, "Uyku Apne Sendromu ve Trafik Kazaları", *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 30/1 (2004), 37-41.

Taksirli suçların meydana gelmesine sebep olan kusur çeşitlerinin bazılarını anlattık. Tüm bu kusur türleri failin gerekli dikkat ve özeni gösterseydi yapmayacağı kusurlardır. Örneğin gerekli dikkat ve özeni gösteren bir insan, aşırı uykulu bir halde araç kullanmayacak, yeteri kadar dinlendikten sonra yola çıkacaktır. Şayet umursamaz bir şekilde davranır ve seyir halinde uyumak suretiyle bir kazaya sebep olursa taksirli sorumluluk gündeme gelecektir.

Karayolları Trafik Kanunu, kusurun belirlenmesine dikkat edilecek en önemli kanundur. Yukarıda belirtildiği gibi sayılan ve sayılmayan tüm kusur çeşitleri her somut olayın şartlarına göre uzman bilirkişilerce incelenecek ve kusur oranı tespit edilecektir. Fakat karar verecek olan hâkim, bilirkişi raporlarıyla bağlı olmayıp kendisi de olayı değerlendirecek ve kusuru ile bir kişinin yaralanmasına veya ölmesine sebep olan faile gerekli cezayı verecektir.

2.2. Suç

Ceza hukukunun iki temel kavramı suç ve cezadır. Hukuk sistemlerinin suç ve ceza kavramlarına bakış açıları o hukuk sistemindeki ceza hukukunun görünümünü belirlemektedir. Bu nedenle mukayeseli çalışmalarda incelemesi yapılan hukuk sistemlerinin suç ve ceza kavramlarına bakışlarının ortaya konulması önem arz etmektedir. Biz, çalışmamızın kapsamı el verdiği ölçüde İslam hukuku ve modern hukukun suç ve ceza anlayışlarını ortaya koymaya çalışacağız. Daha sonra suçun unsurlarını inceleyerek asıl konumuz olan taksire geçeceğiz.

2.2.1. Suçun Tanımı

5237 sayılı TCK'da suç kavramı için bir tanım yapılmamaktadır. Fakat kanunun genel görünümünden hareketle bir tanım yapmak gerekirse suç, "kanuni tipe uygun, hukuka aykırı ve kusurlu hareketler" olarak tanımlanabilir.⁷³ Artuk ve Gökçen'e göre ise suç, "toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin bilerek ve istenerek ihlalini (kast) veya bu değerleri korumaya yönelik kurallara karşı özensizliği (taksir) ifade eden insan davranışlarıdır."⁷⁴ Bu tanım kast ve taksir unsurlarını tanımın içerisine dahil etmesi açısından kapsamlı bir tanımdır.

İslam hukukunda çeşitli suç tanımları yapılmıştır.⁷⁵ Genel olarak suç, yapılması halinde ceza verilen yasak fiili yapmak (icrai suçlar) ya da terki halinde ceza verilen

⁷³İsmail Malkoç, *Açıklamalı-İçtihatlı 5237 Sayılı Yeni TCK* (Ankara: Malkoç Kitabevi, 2007), 1/4; "Suç, karşılığında ceza yaptırımı öngörülmüş haksızlıklardır." Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 126.

⁷⁴ M. Emin Artuk - Ahmet Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 257.

⁷⁵ "Suçlar, Allah'ın had veya tazir ile müeyyide koyduğu sakıncalı fiillerdir" Ebu'l-Hasan Habib el-Maverdi, *Ahkâmu's Sultaniye* (Ankara: Bedir Yayınları, 2016), 412; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli*

(ihmalî suçlar) bir fiili yapmamaktır.⁷⁶ Bu cezalar asıl şari' olan Allah tarafından belirlenebileceği gibi Hz. Peygamber tarafından da belirlenebilir. Ayrıca devleti yönetenlere de tazir sınıfına giren suçları belirleme yetkisi verilmiştir.⁷⁷

İslam fıkında suç kavramı cerime veya cinayet kavramlarıyla ifade edilmiştir.⁷⁸ Cerime ve cinayet aynı manaya yani suç manasına denk gelmektedir.⁷⁹ Cinayet ifadesi daha sonradan anlam daralmasına uğramış ve günümüzde yalnızca bir insanın kasten öldürülmesi (katledilmesi) suçunu ifade eden kavrama dönüşmüştür. Meyveyi dalından koparmak manasındaki “cenâ” fiilinden türetilen cinayet kavramı; can, mal veya diğer bir kısım şeyler aleyhine işlenen ve dinen yasaklanmış fiiller için kullanılmıştır.⁸⁰ İslam hukuku kitaplarında bu konuda bir birlik yoktur. Bir kısım fakihler öldürme ve yaralama gibi “şahıslar aleyhine işlenen müessir fiiller” için cinayet kavramını kullanırken diğer bir kısım fakihler daha geniş bir mana ile had ve kısas cezalarını gerektiren suçlar için cinayet kavramını kullanmışlardır.⁸¹

2.2.2 Suçun Unsurları

Suç fiillerinin kanuni düzenlemede yer alan suç tipine uygunluğu “tipiklik” olarak isimlendirilir. Tipiklik ise genellikle yazarlar tarafından objektif-subjektif veya maddi-manevi⁸² şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Objektif unsurlar maddi unsurlara, sübjektif unsurlar ise manevi unsurlara tekabül etmektedir. Tipikliğin maddi unsurlarını fail, mağdur, suç konusu, eylem, nedensellik bağı gibi unsurlar oluştururken; kast, taksir gibi kusur türleri tipikliğin manevi unsurlarını oluşturmaktadır.⁸³ Modern hukuk

İslam Hukuku (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1974), 148; “Suç, kanun koyucunun kanunla yasaklayıp karşılığında ceza takdir ettiği, sorumlu bir şahsın hukuka aykırı fiilleridir.” Abdullah Çolak, *İslam Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2023), 38.

⁷⁶ Abdulkâdir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Ali Şafak (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1991), 1/69; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Konya: Mimoza, 2014), 15-16; Ahmet Yaman- Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 160; Abdulkarim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1995), 586; Mehmet Boynukalın, “Suç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/453-457.

⁷⁷ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 39.

⁷⁸ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1/70; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 37; Boynukalın, *Suç*, 37/453-457.

⁷⁹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1/70.

⁸⁰ Abdulkâdir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Ali Şafak (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1991), 3/10; Molla Hüsrev, *Düreru'l Hukkam fi Şerhi Gururu'l Ahkam*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Eser Neşriyat, 1980), 3/67.

⁸¹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1/69.

⁸² Hakeri, *Ceza Genel*, 126.

⁸³ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 294.

kitaplarında ceza hukukun özel hükümleri incelenirken suç tipleri unsurlarına ayrılarak tahlilci bir metot ile incelenmektedir.⁸⁴

Suçu oluşturan kurucu unsurlar konusunda hukukçular arasında görüş birliği yoktur. Unsurların sayısı konusunda görüş farklılıkları olduğu gibi sayıda birleşenler bile anlamları konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Artuk-Gökçen tarafından hazırlanan Ceza Hukuku Genel Hükümler kitabında ikiden sekize kadar suçun unsurlarını ayıran görüşlere yer verilmiştir. Bunların başında suçu, maddi ve manevi unsurlar şeklinde ikiye ayıran klasik görüş yer almaktadır. Toroslu ve Erem ikili taksimatı benimsemişlerdir. Bu yazarlar maddi unsurlara objektif, manevi unsurlara sübjektif unsurlar demişlerdir. Üçlü taksimatı benimseyen hukukçular ise suçu; kanuni, maddi ve manevi unsurlarına ayırmışlardır. Dönmezer-Erman'ın dahil olduğu bir kısım hukukçular ise dörtlü taksimatı benimsemiştir. Buna göre suçun unsurları kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsuru olarak dörde ayrılmaktadır. Beşli taksimatı benimseyenler ise tipiklik unsuru, hukuka aykırılık unsuru, maddi unsur, manevi unsur, cezalandırılabilirlik unsuru şeklinde suçun unsurlarını ifade etmişlerdir. Tüm bunlardan sonra yazarlar kendi görüşlerini açıklamakta ve suçun unsurlarını ikiye ayırmaktadırlar: Tipiklik ve hukuka aykırılık.⁸⁵

Suçun kanuni tipini oluşturmak kanun koyucunun görevidir. Kanun koyucu somut olaylara uygulanabilecek yasal bir tip ortaya koyar. Meydana gelen somut olaylar bu yasal tipe göre değerlendirilir. Şayet ortada yasal tipe diğer bir değişle tipikliğe tıpatıp uygun bir fiil varsa ve diğer şartlar da gerçekleşiyorsa suçun oluştuğundan bahsedilecektir.⁸⁶

Tipiklik kavramını geniş anlamda ve dar anlamda ele almak mümkündür. Geniş anlamda tipiklik ile bir suçun oluşması için gereken tüm şartlar kastedilmektedir. Failin cezalandırılabilmesi için gereken tüm unsurlar geniş anlamda tipikliğe dahildir. Geniş anlamda tipiklik; Maddi (objektif) unsurlar, manevi(sübjektif) unsurlar, kusurluluk, hukuka aykırılık, objektif cezalandırılabilme koşulları, şahsi cezasızlık sebepleri gibi hususların tümünü kapsar.⁸⁷

Dar anlamda tipiklik ifadesiyle ceza kanunlarının özel kısımlarında yer alan suç tipleri kastedilmektedir. TCK'nın ifadesine göre “suçun kanuni tanımı” dar anlamda

⁸⁴ M. Emin Artuk - Ahmet Gökçen, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018); Mahmut Koca - İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018).

⁸⁵ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 268-283.

⁸⁶ Artuk - Gökçen vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 268.

⁸⁷ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 289.

tipikliği belirtir. Kanuni kalıplar olarak da ifade edilebilecek dar anlamda tipiklik maddi(objektif) ve manevi(sübjektif) unsurlardan oluşur.⁸⁸

Suçun maddi unsurları dış dünyaya dairken; suçun manevi unsurları failin iç dünyasına ilişkindir.⁸⁹ Ancak bu iki dünya arasında bir bağlantının olduğu muhakkaktır. Zira failin iç dünyasına ilişkin tespitler, failin dış dünyada gerçekleştirdiği fiillerine göre yapılacaktır. Örneğin pompalı bir tüfek ile arkadaşının göğsüne ateş eden ve öldüren adamın, arkadaşını kasten öldürdüğüne hükmedilir. Çünkü bütün deliller kastın varlığına işaret etmektedir. Bunun aksine bir sopa ile karşısındaki kişinin ayaklarına hızlıca vuran ve ayaklarını kıran adam için, ‘arkadaşını kasten öldürmeye çalışıyor’ denilemeyecektir. Zira elindeki alet öldürmeye müsait olmadığı gibi alet ile vurduğu noktalar da öldürücü yerler değildir.

İnsan, madde ve ruh boyutları olan bir varlıktır. İnsanın bu yönüyle bağlantılı olarak ortaya koyduğu fiiller de maddeye ve ruha dair hususlar olarak ikili bir taksime tabi tutularak incelenmelidir. Gerçekten de bir insandan sadır olan maddi bir fiil başka bir insana zarar vermiş olsa dahi bu fiil, ceza hukuku anlamında cezalandırması gereken bir suç fiili olmayabilir. Zira fail, her ortaya koyduğu fiili bilerek-isteyerek ortaya koymuş değildir. Bazen de hür iradesinden bağımsız olarak çeşitli fiiller gerçekleştirebilir. Ceza hukuku, adaletin tesisi için maddi hususların yanında manevi hususları da incelemektedir. Manevi unsur kavramından ise failin kusurlu olup olmadığı anlaşılmalıdır. İcra edilen fiil bir suç fiili olsa bile ceza vermek için yeterli olmayacak, failin kusurluluk durumu yani suçun manevi unsurları araştırılacaktır. Faile yüklenebilecek bir kusurun olmaması durumunda cezai sorumluluk doğmayacaktır. Örneğin iradesini kullanamayan veya ikrah altında iradesi fesada uğratılan bir kimsenin işlediği suç görünümü fiillerde durum böyledir.⁹⁰

Suçun kurucu unsurlarından maddi unsurların dış dünyaya ilişkin olduğunu söylemiştik. Bir fail, kanun koyucu tarafından cezaya müstahak görülen bir neticeye sebebiyet vermiş olsa dahi bu durum o failin mutlaka cezalandırılması gerektiği sonucunu doğurmaz. Zira İslam hukukunda failin zihin dünyasında, icra ettiği fiili gerçekten isteyip istemediği veya fiilin sonuçlarını bilip bilmediği son derece önemlidir. “Ameller niyetlere göredir”⁹¹ hadis-i şerifi ve Mecelle’nin 2. maddesinde yer alan “Bir

⁸⁸ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 290.

⁸⁹ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 294; Hakeri, *Ceza Genel*, 145; Mahmut Koca - İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 110; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1/109; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, 47-48.

⁹⁰ “Kusur, ister sadece kasıtlı olarak işlenebilsin isterse hata (taksir) ile işlenebilsin, bütün suçlarda bulunması gereken temel bir unsurdur. Kusur yoksa suç da yok demektir.” Hüseyin Esen, *İslam’da Suç ve Ceza-İslam Hukukunda Cezai Sorumluluk* (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2006), 154.

⁹¹ Buhârî, “Bedü’l-Vahy”, 1; Müslim, “İmare”, 155; Ebu Davud, “Talak”, 11

işten maksat ne ise, hüküm ona göredir” hükmü konu ile doğrudan alakalıdır. İslam hukuku teşekkül etmeye başladığı ilk zamanlardan itibaren bu prensipler üzere bina edilmiştir. Bir başka hadiste şöyle buyrulmaktadır: “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: akil baliğ oluncaya kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, kendine gelinceye kadar deliden.”⁹² Cezai sorumluluğun temel ilkelerini belirleyen bu tür hadisler, İslam ceza hukukunun, daha ilk zamanlarından itibaren insanı ve fiillerini her yönüyle ele alan şümüllü (kapsayıcı) ve adil bir ceza hukuku sistemi olduğunu göstermektedir.

Failin fiili ile ilgili zihin dünyasında iki temel manevi hal veya kusurluluk türü olabilir: Kast ve taksir/hata.⁹³ Fakihler tarafından “amd” olarak isimlendirilen kast, bir fiili, mahiyetini ve sonuçlarını bilerek iradi bir şekilde işlemek manasına gelmektedir. Ceza hukuku bağlamında ise bir suç fiilini, neticelerini bilerek ve isteyerek işlemek anlamına gelmektedir. İki hukuk sisteminde de kast asli cezalandırma sebebidir.⁹⁴ Kast dışında işlenen fiillerin cezalandırılması istisnadır ve genelde kamu yararından dolayı cezalandırılmaktadır. Diğer manevi unsur türü olan hata kavramı modern hukukta taksir kavramıyla ifade edilmiştir. Hata veya taksir kavramı; bilmeyerek, yanlışlıkla, gerekli dikkat ve özeni göstermemek sebebiyle işlenen suçları ifade etmektedir.

Fakihler suç fiillerini titizlikle inceleyerek kusurluluk türlerini beşe kadar çıkarmışlardır. Hanefi fakihlerin kabul ettiği bu taksime göre özellikle öldürme ve yaralama suçlarında; amd (kast), şibh-i amd (kasta benzer), hata, hata hükmünde olan, sebep olarak icra türleri mevcuttur. Bu beşli taksim Ebu Bekir er-Razi ile başlamıştır.⁹⁵ Bazı hukukçular son iki türü, hatanın alt türleri olarak değerlendirerek üçlü taksimi kabul ederler.⁹⁶ Malikiler ise şibh-i amd yani kasta benzer öldürme halini kabul etmeyerek yalnızca amd ve hata türlerini kabul ederler. Bunun yanında İmam Malik’in kasıt benzeri öldürme türünü kabul ettiğine dair bir görüşünün olduğu da zikredilmektedir.⁹⁷ İslam hukukçuların büyük çoğunluğu üçlü taksimi benimsediği

⁹² Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 17

⁹³ Esen, *İslam’da Cezai Sorumluluk*, 154; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 40.

⁹⁴ Malkoç, *Açıklamalı TCK*, 1/133; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 258; Nuri Düzgün - Şerafettin Elmacı, *5237 Sayılı Türk Ceza Kanununa Göre Olası Kast-Bilinçli Taksir ve Taksirle İşlenen Suçlar* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 30; Abdulkâdir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, çev. Ali Şafak (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1991), 2/17.

⁹⁵ Hüsrev, *Gurer ve Dürer*, 3/67; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1991, 2/35.

⁹⁶ İbn Kudame El-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkıhı El-Muğni Muhtasarı*, çev. A. Alpaslan Tunçer (İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015), 4/279; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3/14; Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994), 8/105.

⁹⁷ El-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkıhı El-Muğni Muhtasarı*, 4/279.

belirtilmiştir.⁹⁸ Buna göre manevi unsurlar amd(kasıt), şibh-i amd(kasta benzer) ve hatadır.⁹⁹

İslam hukukunda suçun unsurlarına ayrılarak incelenmesi metodu modern dönemde ortaya çıkmıştır. Klasik fıkıh eserlerinde suçlar, özgün ve dönemin şartlarına uygun bir şekilde incelenmiştir.¹⁰⁰ Bu durum İslam fıkıhı için bir eksiklik olmadığı gibi suçu oluşturan unsurların net bir şekilde ortaya konulamaması gibi bir durum da meydana getirmemiştir. Fakihler, tüm suç ve cezaları efradını cami ağıyarını mâni bir şekilde açıklamışlardır.¹⁰¹ Fakihlerin bu açıklamaları içerisinde suç tipleri örnek meseleler aracılığı ile net bir şekilde ortaya konmuş ve uygulayıcılara yol gösterilmiştir. Modern hukuk kitaplarında yer alan tasnif metodunu örnek alan modern dönem fıkıhçıları, klasik fıkıh kitaplarında kavram olarak ifade edilmeyen ancak metinler içerisinde var olan unsurları kavramsal olarak ortaya koymuşlardır.¹⁰²

Modern hukuk üzerine çalışan hukukçular, düzenlenmiş kanunlar üzerine çalışmaktadırlar. Bu durum kanun metinlerinde zaten var olan genel ve özel hükümler ayrımı üzerinden kitaplarını tasnif etmelerini kolaylaştırmıştır.¹⁰³ Ancak İslam hukukçuları vaz edilmiş yani maddeler halinde belirlenmiş kanunlar üzerinde değil, muradını anlamak için ciddi çaba gösterilmesi gereken ilahi mesajlar üzerinde mesai yapmışlardır. Bu durum da fakihlerin kitaplarındaki tasnif yöntemini etkilemiştir. Ayrıca modern hukukun geldiği nokta binlerce yıllık bir tecrübenin sonucudur. Bu da ciddi kolaylık sağlayan tasnif metotlarına ulaşmalarını sağlamıştır.

Suçun unsurları konusunda modern hukukçularda olduğu gibi fıkıhçıları arasında da görüş birliği yoktur. Örneğin Abdulkadir Udeh üçlü bir taksimatı benimsemiştir.¹⁰⁴ Ona göre suçun unsurları kanuni unsur, maddi unsur ve manevi unsurdur. Hayreddin Karaman, Udeh'e atıf yaparak üçlü taksimi kabul etmiştir.¹⁰⁵ Osmanlı Ceza Hukuku kitabının yazarı Mustafa Avcı ve İslam Ceza Hukuku kitabının yazarı Abdullah Çolak ise dördümlü bir taksimat yaparak suçun unsurlarını kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur, hukuka aykırılık unsuru şeklinde belirtmiştir.¹⁰⁶ Diğer fıkıhçılar hukuka aykırılık unsurunu suçun asli unsurları arasında saymasalar da ayrı bölümlerde hukuka aykırılık

⁹⁸ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3/14.

⁹⁹ El-Mavsılî, *El İhtiyar*, 4/241.

¹⁰⁰ Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr Merginânî, *Delilleriyle Hanefî Fıkıhı El-Hidaye*, çev. Ahmed Meylani (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2018).

¹⁰¹ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 40.

¹⁰² Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 23; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 37; Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, 45.

¹⁰³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 145.

¹⁰⁴ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1/109.

¹⁰⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 148.

¹⁰⁶ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 51; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 40.

hususunu incelemişlerdir. Örneğin Udeh, “Mübahlık Sebepleri” başlığı altında ilgili konuyu detaylıca incelemiş fakat bunu suçun kurucu unsurları arasında saymamıştır.¹⁰⁷

Suçun unsurları konusundaki farklı görüşlerin yalnızca suç tiplerinin incelenmesi konusundaki tasnif farklılıkları olduğunu belirtmek gerekir. Yoksa uygulamaya yansıyan kısımda suçun unsurları tasnifinin önemi yoktur. Yukarıda belirtildiği gibi suç fiilinin bir yönünü, mesela hukuka aykırılığı suçun kurucu unsuru yapmayan bir yazar o konuyu başka bir başlık altında yine incelemektedir. İki hukuk sisteminde de durum aynıdır.

2.3. Taksir ve Hata

Hukuki bir fiilin cezalandırılabilmesi için fiilin kasıt ile işlenmesi gerekmektedir. Yani bir fiil ancak bilerek ve isteyerek işlendiğinde cezalandırılır. Fakat kamunun yararına olan durumlarda kasıt olmaksızın işlenen fiillerin de cezalandırılması mümkün ve gereklidir. Özellikle hukuken korunması zorunlu olan insan hayatı aleyhine işlenen fiillerde kasıt olmasa da cezalandırılmalıdır. O halde kasıtsız işlenen fiillerin cezalandırılmasının asıl maksadı kamu yararı¹⁰⁸ diğer bir deyişle amme maslahatıdır.¹⁰⁹

Fıkıh usulü kitaplarında ehliyet arızaları iki kısma ayrılarak incelenmektedir. Bunlar semavi arızalar ve semavi olmayan (mükteseb) arızalardır.¹¹⁰ Hata kavramı, semavi olmayan(mükteseb) arızalar başlığı altında detaylıca incelenmiştir. Ayrıca fûrû fıkıh kitaplarında hata ile öldürme veya hata ile yaralama suçları anlatılırken hata kavramına ilişkin detaylı açıklamalar yapılmıştır. Görüldüğü gibi fıkıh usulü eserlerine uygun olarak fûru kitaplarında da hata kavramı kullanılmıştır.

Modern ceza hukuku kitapları genel ve özel hükümler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Suçun manevi unsurları ceza hukuku genel hükümleri kitaplarında incelenmiştir. Taksir kavramı, kusurluluk türü olarak manevi unsurlar başlığı altında ele alınmıştır. Yine ceza hukuku özel hükümler kitaplarında, genel hükümlere uygun olarak taksirle öldürme veya taksirle yaralama gibi suçlar açıklanmıştır.

Modern dünyada günlük hayattan iş hayatına her yanı kaplayan makinaların yaygınlığı sebebiyle taksirli suçlar artmıştır. Bu durumun ise modern ceza hukukunda taksir kavramının gelişmesine yol açtığı açıktır. Önemine binaen taksir kavramı, hata kavramından ayrılarak müstakil bir şekilde incelenmiş ve hakkında detaylı hükümler ortaya konulmuştur. İslam fıkının yürürlükte olduğu yaklaşık 1300 yıl boyunca makinaların günümüzdeki kadar yaygın olmaması gibi sebeplerle taksirli sorumluluk

¹⁰⁷ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/83-153.

¹⁰⁸ Maslahat ilkesi başlığı altında yapılan açıklamalara bakınız.

¹⁰⁹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/56.

¹¹⁰ Alkış, *Hukuk Usûlü*, 100; Ebu Zehra, *Fıkıh Usûlü*, 292.

hükümleri daha az gündeme gelmiştir.¹¹¹ Yukarıda da belirttiğimiz gibi fakihler taksir kavramını hata kavramı içerisinde ele almıştır. Ancak günümüzde kasıt olmaksızın işlenen suçların yaygınlaşması nedeniyle hata/taksir kavramının fakihler tarafından müstakil bir şekilde ele alınması ve detaylı incelemelere tabi tutulması zorunluluk haline gelmiştir.

Taksir kavramıyla ilişkisi nedeniyle öncelikle hata kavramını iki hukuk sistemi açısından ele alacağız. Ardından taksir kavramı üzerine detaylı açıklamalarda bulunacağız.

2.3.1. Hata Kavramı

Hata (خطا) kavramı sözlüklerde “yanlış, yanlışlık, yanlış; istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış; suç, günah, kusur¹¹² belli olan yönden dönüş yapmak, kişinin bir işi yapmak isterken elinden başka bir iş çıkması durumu”¹¹³ anlamlarına gelmektedir. Ayrıca “doğruya ve hakikate ulaşmak manasındaki savabın ve bir şeyi bilerek, isteyerek işlemek manasındaki kast/amdın zıddı” manalarında kullanılmaktadır.¹¹⁴ Kur'an-ı Kerim'de farklı manalarda kullanılan hata kavramı, kasıtlı işlenen suçlar ve günahlar için de kullanılmıştır.¹¹⁵ Ancak aşağıda detaylıca açıklayacağımız üzere hata kavramının ıstılahi manası kasıtsız, bilmeden, yanlışlıkla işlenen suçları kapsamaktadır.

İslam fıkhiinde hata kavramı taksir kavramını içine alan geniş bir manaya karşılık gelmektedir. Usul kitaplarına göre hata, kasıtsız işlenen fiiller¹¹⁶ veya bir fiilin, failinin iradesine aykırı bir şekilde vuku bulması anlamalarına gelir.¹¹⁷ Hatada, kast ile netice arasında uyumsuzluk vardır. Fail, kast ettiği neticeyi değil onun dışında, istemediği, irade etmediği bir neticeyi meydana getirmiştir.¹¹⁸ Örneğin oruç tutan birisi abdest almak kastı ile ağzına su alır ancak dikkatsizliği nedeniyle boğazına su kaçırırsa veya

¹¹¹ Nil Melek Gültekin Diken, *Ceza Hukukunda Taksire Dayalı Sorumluluk* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018), 66.

¹¹² İsmail Parlatır vd. (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998), “Türkçe Sözlük”, 1/955.

¹¹³ Rağib el-İsfahânî, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 347-349.

¹¹⁴ H. Yunus Apaydın, “Hata”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/437.

¹¹⁵ “Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahıdır.” *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011), el-İsrâ 17/31; "Dediler ki: "Allah'a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik." Yûsuf 12/91.

¹¹⁶ Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1980), 1/237.

¹¹⁷ Ebu Zehra, *Fıkıh Usûlü*, 303; Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, 192.

¹¹⁸ Apaydın, “Hata”, 16/437-442.

akşam ezanı okundu zannederek orucunu açarsa hata hükümleri gündeme gelecektir. Her iki örnekte de fail, kast etmediği bir neticeye sebebiyet vermiştir.¹¹⁹

Kur'an-ı Kerim'de "...Rabbimiz, unuttur veya hata edersek bizi sorumlu tutma!"¹²⁰ ayeti ile dua formatıyla hata kavramına dikkat çekilmiştir. Bir nevi bu duaya karşılık olmak üzere Hz. Peygamber, "Ümmetinden hata, nisyan (unutma) ve zor karşısında yaptıkları şeyler kaldırıldı, yani affedildi."¹²¹ buyurmuştur. İlgili naslardan hareketle hata ile bir günahı işleyen kişinin uhrevi sorumluluğunun affedileceği sonucu çıkarılmıştır. Ancak dünyevi sorumluluk yani kul hakkı veya ceza hukukuyla ilgili sorumluluklar geçerliliğini korumaktadır.¹²² Örneğin iki komşu tarladan biri diğerinin sınırını hata ile ihlal etse kastı olmadığı için uhrevi günahı Allah tarafından affedilebilir. Ancak o kişi en nihayetinde bir insana zarar vermiş, tarlasının sınırlarını ihlal etmiştir. Bu durumda sınır ihlalini sonlandırır ve mağdurun zararını tanzim eder.

Hata kavramı Kur'an-ı Kerim'de hata ile öldürme suçu açıklanırken zikredilmiştir. Nisa suresi 92. ayette: "Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü'min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında anlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü'min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay artarda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."¹²³ buyrulmuştur. Görüldüğü gibi öldürme suçunda, hata ile öldürme halinde kısas cezası uygulanmayacak yalnızca diyet ve köle azadı cezası verilecektir. İlerleyen kısımlarda detaylıca göreceğimiz üzere ayrıca faile, hata ile işlediği günahına karşılık kefarete ödetilecektir.

Fıkıh usulünde hata üç kısma ayrılmaktadır: Fiilde hata, kastta hata ve taktirde hata. Fiilde hata, fiilin kendisinde işlenmiş hatadır. Bu tür hatada fail, belirli bir hedefle fiilini icra etmek için kast eder. Fakat fiildeki hata/yanlışlık nedeniyle istenmeyen bir sonuç meydana gelir. Örneğin av hayvanını vurmak isteyen avcı, nişan almasındaki yanlışlık nedeniyle bir insanı vurursa burada hata hükümleri uygulanacaktır.¹²⁴

Kastta hata, fiilin kendisinde değil kastın zatında hata olması halidir. Yani fiil daha doğmadan önce kastın kendisi hatalı oluşmuştur. Örneğin çalılıktaki kıpırtıyı av zanneden avcı, ateş eder ve bir insanı öldürürse kastta hata gündeme gelecektir. Aslında

¹¹⁹ Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, 192.

¹²⁰ el-Bakara 2/286.

¹²¹ İbn Mâce, "Talak" 16

¹²² Ebu Zehra, *Fıkıh Usulü*, 303; Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, 192.

¹²³ en-Nisâ 4/92

¹²⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 1980, 1/237; Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 221; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 87.

failin fiili kastına uygundur. Çalılığa ateş edip kıpırdayan hayvanı vurmak istemiştir. Ancak kastın kendisi hatalıdır zira çalılıkta hayvan yoktur.

Taktirde hata ise doktorlar gibi meslek gruplarının uyguladıkları tedavi veya mesleki taktirleri ile yaptıkları işler sonucunda istenmeyen neticelerin meydana gelmesi durumundaki hata halidir. Bu tür hatalara mesleki hatalar da denilebilir.¹²⁵

İki hukuk sistemi arasında mukayese yaparken kavram kargaşası yaşanmaması adına 5237 sayılı TCK'nın 30. maddesinde tanımlanan "hata" kavramı ile İslam fıkıhındaki "hata" kavramını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Modern ceza hukukunda hata, dış dünyaya dair bilgisizliğin veya yanlış tasavvurun sonucunda ortaya çıkan ve kişinin kusurluluk durumunu değiştiren veya ortadan kaldıran bir hal olarak tanımlanır.¹²⁶ Yani failin zihni tasavvuru ile gerçekler arasındaki aykırılık durumuna hata denilmektedir.¹²⁷ Hata, hukuki veya fiili olabilir.

Hukuki hata, bir hukuk normunun varlığı veya yorumu konusundaki hatadır. Hukuki hataya düşen fail, icra ettiği fiile uyan hukuk normunun varlığından habersizdir.¹²⁸ Bu husus, 5237 sayılı TCK 4. maddede belirtilen "Kanunları bilmemek mazeret sayılmaz" ilkesinin istisna halidir. İlkeden hareketle belirtelim ki kanunları bilmeme halinin ceza hukuku bağlamında bir önemi yoktur.¹²⁹ Fakat bazı durumlarda kişilerin içine düştüğü "kaçınılmaz hata" halinden yararlanması gerekliliği görülmüştür. Bu hal TCK 30. maddenin 4. fıkrasında "İşlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, cezalandırılmaz." şeklinde tanımlanmıştır. Doktrinde hukuki hata kavramı, "haksızlık yanılığı"¹³⁰, "yasak yanılığı"¹³¹, "yasak hatası"¹³² gibi ifadelerle belirtilmiştir.

¹²⁵ Ebu Zehra, *Fıkıh Usûlü*, 304; "Miyar-ı Adalet madde 55: Bir kimsenin izin ve ruhsatıyla a'zasından birinde lede'l-iktiza (gerektiğinde) ameliyat-ı cerrahiye icra olunup da müteessiren ol kimse vefat etse, nazar olunur: Eğer ameliyatı icra eden tabibin tıbben hatası ve hadd-i mu'tadı tecavüzü vuku' bulmamış ise, nesne lazım gelmez. Ve eğer hata ve tecavüz vukubulmuş ise, o surette tabibe ol kimsenin nısf-ı diyetini zaman lazım gelir." Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, 888.

¹²⁶ Ahmet Can Balak, *Ceza Hukukunda Hata* (Çankaya Üniversitesi, Kamu Hukuku Doktora Tezi, 2022), 19..

¹²⁷ Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 251; Hakeri, *Ceza Genel*, 450; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 642.

¹²⁸ Balak, *Ceza Hukukunda Hata*, 9; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 658.

¹²⁹ Hakeri, *Ceza Genel*, 467.

¹³⁰ Arif Emre Sümer, "Türk Ceza Hukukunda Haksızlık Yanılığı (TCK m. 30/4)" 17/1 (Nisan 2022), 224-262.

¹³¹ Hakeri, *Ceza Genel*, 467; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 468.;

¹³² Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 251.

Hukuki hata hali, İslam fıkında ehliyet arızaları başlığı altında yer alan cehl veya cehalet haline tekabül etmektedir. Fıkıhçılar, failin kanunlar/hükümler ile ilgili cehaletini hata kavramının dışında incelemişlerdir.¹³³

Hukuki hata normatif dünyaya ilişkin bir yanılığın fiili hata, maddi dünyaya ilişkin tasavvur yanılığıdır.¹³⁴ Fail, fiilini icra ettiği sırada gerçekte var olan maddi olguları algılayamamış veya yanlış algılamıştır. Fiili hata 5237 sayılı TCK'nın 30. maddesinin birinci fıkrasında *“Fiilin icrası sırasında suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.”* şeklinde belirtilmiştir. Buna göre örneğin suçun maddi unsurlarından mağdur konusunda hataya(yanılığa) düşen fail, bu hatasından yararlanacaktır. Avcının çalılıktaki kıpırtıyı av zannederek ateş etmesi ancak ateş ettiği yerde bir insanın bulunması halinde avcının kasten bir insanı öldürdüğünü söyleyemeyiz. Zira o, insan öldürme suçunun mağdur unsurunda hataya düşmüştür.¹³⁵ 5237 sayılı TCK 30. madde 1,2,3 ve 4. fıkralarında belirtildiği üzere hata, suçun maddi unsurları konusunda olabileceği gibi suçun nitelikli hallerinde ve hukuka uygunluk nedenlerine dair koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğinde de olabilir. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi bizzat fiilin suç olup olmadığında hataya düşülmesi de mümkündür.

Suç fiilini meydana getiren failin, içine düştüğü fiili hata durumundan yararlanabilmesi için fiilini icra ederken gerekli dikkat ve özeni göstermesi gerekmektedir. Fail, gerekli tüm dikkat ve özeni göstermiş ancak buna rağmen içine düştüğü hatalı durumdan kurtulamamışsa hata hükümlerinden yararlanabilecektir.¹³⁶ Yani failin hatadan kaçınabilme imkanının varlığı şarttır. Şayet fail, gerekli dikkat ve özeni göstermediği için hataya düşmüşse taksirli sorumluluk gündeme gelecektir. Hata hükümlerini düzenleyen TCK 30. maddenin birinci fıkrasında *“Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.”* denilerek taksirli sorumluluğa atıf yapılmıştır. İşte modern ceza hukukunda taksir ve hata kavramı bu noktada birbirinden ayrılmaktadır.

Özetle belirtmek gerekirse; hata kavramı İslam fıkında taksirli sorumluluk halini de içine alacak şekilde düzenlenmiştir. Modern hukukta ise taksir kavramı hata hükümlerinden ayrılarak müstakil bir şekilde gelişmiştir. Ayrıca İslam fıkında cehalet başlığı altında incelenen hükümler modern hukukta hata kavramına dahil edilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi taksirli suçların arttığı günümüze İslam fıkında taksir kavramının da detaylıca incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Şimdi taksir kavramını incelemeye geçelim.

¹³³ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 1/233; Ebu Zehra, *Fıkıh Usûlü*, 299; Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, 188.

¹³⁴ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 642; Balak, *Ceza Hukukunda Hata*, 21.

¹³⁵ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 642.

¹³⁶ Balak, *Ceza Hukukunda Hata*, 21.

2.3.2. Hata Kavramından Taksire Geçiş

Klasik fıkıh eserlerinde kullanılan “hata” kavramı yerine 1858 tarihli Osmanlı Ceza Kanunu döneminden itibaren “taksir” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.¹³⁷ Fakat bu tarihten önce de İslam hukuku kitaplarında az da olsa taksir kavramının kullanımına rastlanmaktadır.¹³⁸

9 Ağustos 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 182. maddesinde taksirle ölüme sebebiyet verme suçu şu şekilde düzenlenmiştir: “Bir kimse bir şahsı hataen itlaf eder yahut bigayrı kastın telef-i nefsine sebep olur ise verese-i maktulün hukuk-u şer'iyyesi bilmuhakeme istifa olunduktan sonra eğer bu katil keyfiyeti dikkatsizlikten ve nizamata riayetsizlikten neşet etmiş ise altı aydan iki seneye kadar hapis ile mücazat olunur.” Görüldüğü gibi burada “hataen itlaf” denilerek tanımlanan suç, taksirli sorumluluk halidir.¹³⁹ Fakat yine de bu tarihlerde taksir, kanunlar boyutunda hata yerine kullanılmamaktadır.

1858 yılından önce ise çeşitli eserlerde taksir kavramı kullanılmıştır. Örneğin Şeyhülislâm Menteşezâde Abdürrahim Efendi'nin (ö. 1128/1716) fetvalarının bir araya getirildiği “Fetâvâ-yı Abdürrahîm” isimli eserde taksir kavramının kullanıldığı bir fetva yer almaktadır: “Zeyd ve Amr, cirit meydanında iken Amr atını meydana sürünce Zeyd de Amr'ın ardından at sürüp gelip atla Amr'a dokunup Amr Zeyd'in dokunmasının etkisiyle attan düşüp ölse Zeyd, sarfa kadir (neticeyi önleme imkanı) olup taksiri ile dokunmuşsa, Zeyd'e diyet lazım olur.”¹⁴⁰

Nihayet günümüz Türk hukukunda hata kavramı başka bir anlamda kullanılmakta ve onun yerine taksir kavramı tamamen ikame edilmiş durumdadır. Bu durumun etkisiyle modern dönemde yazılan bazı İslam fıkıh kitaplarında da taksir kavramı kullanılmaktadır.¹⁴¹

2.3.3. Taksirin Tanımı

Arapça kökenli bir kelime olan ve kaf, sad, ra kök harflerinden oluşan taksir kavramı (تقصير) sözlükte “ihmal etmek, gevşek davranmak,¹⁴² kısaltma, kısma, kusurda bulunma”¹⁴³ anlamlarına gelmektedir. İstilah manası ise 5237 sayılı Yeni TCK'nın 22/2.

¹³⁷ Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 219.

¹³⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 68; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 427.

¹³⁹ Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, 862.

¹⁴⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 70.

¹⁴¹ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 68; Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 219; Kumbasar, *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*.

¹⁴² el-İsfahânî, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 848.

¹⁴³ Parlatır vd., 1998, “Türkçe Sözlük”, 2/212.

maddeinde belirtildiği gibi “dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülemez olarak gerçekleştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır.

765 sayılı eski TCK’da açık bir taksir tanımına yer verilmemiştir. Kasıt ile ilgili 45. maddede “Cürümde kasdın bulunmaması cezayı kaldırır. Failin bir şeyi yapmasının veya yapmamasının neticesi olan bir fiilden dolayı kanunun o fiile ceza tertip ettiği ahval müstesnadır.” denilerek tanım yapılmasa da dolaylı olarak taksirli sorumluluk hali kabul edilmiştir. Aynı kanunun taksirle öldürme suçunun düzenlendiği 455. maddesinde “Tedbirsizlik veya dikkatsizlik veya meslek ve sanatta acemilik veya nizamata ve evamir ve talimata riayetsizlik ile bir kimsenin ölümüne sebebiyet veren şahıs...” denilerek bir nevi taksirin tanımı yapılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi 5237 Sayılı TCK’da taksir kavramının tanımı yapılarak eski kanundaki eksiklik giderilmiştir.¹⁴⁴

İslam hukukunda hata, “Failinin iradesi hilafına bir şeyin vukua gelmesidir.”¹⁴⁵ Bu tanımdan hareketle hatanın, irade ile netice arasındaki uyumsuzluk olduğu değerlendirilebilir. Fakat bu tanımda failin kusurunun var olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Nitekim fail, hiç kusuru olmadan da şeklen istemediği neticelere sebebiyet verebilir. Failin kaçınamayacağı ve kendisine kusur atfedilemeyeceği bu tarz durumlarda hatalı/taksirli sorumluluk hükümleri oluşmayacaktır. Örneğin Hz. Peygamber “Ayak hederdir”¹⁴⁶ buyurmuştur. Bunun manasını fakihler, “bir sürücü kontrolünde sevk ve idare edilen hayvanın, arka ayağı ile birisine vurarak yaralanmasına veya ölmesine neden olması hali” şeklinde açıklamışlardır. Her ne kadar bir sürücü tarafından sevk ve idare edilirken bir insana zarar verme durumu olsa da zarardan kaçınılmasının mümkün olmaması ve faile bir kusurun atfedilememesi nedeniyle cezai sorumluluk doğmayacaktır. Fail yalnızca, gerekli dikkat ve özeni gösterseydi engel olabileceği neticeler doğduğunda sorumlu olacaktır.¹⁴⁷ Örneğin bahçesine her gece gelen ayıları öldürmek için gece karanlığında pusu kuran bahçe sahibi, ayı olduğunu zannederek bahçesine giren bir kişiyi öldürse burada bir hata durumu söz konusudur. Bahçe sahibi sadece ışık tutarak bahçesine kimin girdiğini anlayabilecek durumdadır ve buna rağmen gerekli araştırmayı yapmadan silahı ile ateş ederek bahçesine giren kişiyi öldürmüştür. Fail, gerekli dikkat ve özeni gösterseydi ölüm neticesi meydana gelmeyecekti. Bu nedenle hataen/taksirle öldürme suçu oluşacaktır.

İslam hukukunda hata kavramı üzerine yapılan tanımların “taksir” kavramını tam olarak karşılamadığı kanaatindeyiz. Bu problemin aşılabilmesi için hata kavramının tanımına failin kusuru ile hataya düşme durumu eklenmelidir. Buradan hareketle şöyle

¹⁴⁴ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 424.

¹⁴⁵ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/54.

¹⁴⁶ Ebu Davud, “Diyetler”, 27.

¹⁴⁷ Serahsî, *Mebsut*, 26/268.

söylenebilir: Hata, failin iradesi ile oluşan fiilin, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranması nedeniyle olmasını istediğinden farklı bir netice doğurması durumudur. Diğer bir deyişle taksir, failin kendi kusuru ile hataya düşmesidir.

Osmanlı ceza hukukçusu Mehmed Aziz, 1316/1899 yılında taksiri; “kanuna mugayir olarak bir fiil işlemek kasdı olmadığı halde mücerret dikkatsizlik veya nizamata riayetsizlik eseri olarak bir cürmün vukuuna meydan vermektir.”¹⁴⁸ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım ile yukarıda bizim yaptığımız tanım paralellik arz etmektedir.

2.3.4. Trafik Kazalarında Taksir

Daha önceki bölümlerde İslam’ın trafik konusuna bakışı ile ilgili genel bir çerçeve çizmiştik. Bu bölümde ise trafik kazalarında taksirin ne şekilde meydana gelebileceğine değineceğiz.

Trafikte seyir halinde giden araç sürücüleri veya yayalar, bazı durumlarda iradeleri dışında bir neticeye sebep olmaktadır. Örneğin ulaşmak istediği hedefe daha hızlı varmak için hız sınırlarını aşan araç sürücüsü, bu fiili neticesinde trafik kazasına sebep olarak bir insanın ölümüne yol açabilmektedir. Diğer bir örnekte ise trafikte yürüyen bir yaya, karşıdan karşıya geçmenin yasak olduğu bir yerde, sırf üst geçide kadar yürümeyip hızlıca karşıya geçmek isterken normal seyrinde giren bir aracın önüne atarsa hiç istemediği neticelere sebep olabilecektir. Örneklerden hareketle trafik içerisinde taksirli sorumluluk hükümlerinin sık sık gündeme geleceği açıktır. Zira trafik, yapısı gereği tehlike barındırmaktadır. Normal şartlarda hukuk, tehlikeli halleri izale ederek insanların güven içinde yaşamasını temin etmeyi hedefler. Fakat trafik veya sanayi gibi tehlikenin zorunlu olarak göze alınması gereken durumlarda hukuk da müsamaha göstermek durumundadır.

Taksirli sorumluluğun gündeme gelebilmesi için failin, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranışı nedeniyle aslında hiç istemediği neticelere sebep olması gerektiğini belirtmiştik. Trafik kurallarına aykırı davranışlar, bu dikkat ve özen yükümlülüğünün en sık ihlal edildiği durumlardır. Doktrinde hangi hallerin dikkatli olma, hangi hallerin özenli olma sayılacağı konusunda ciddi bir tartışma yapılmamıştır. Aslında bunun önemi de yoktur. Her ne kadar sözlükte dikkat, “duygularla düşüncüyü bir şey üzerinde toplama, uyanıklık”,¹⁴⁹ özen ise “bir işin elden geldiğince iyi olmasına çabalama, özenme, itina, ihtimam”¹⁵⁰ demekse de iki kavram günlük dilde birbirine yerine kullanılabilen kavramlardır. Buna karşın Toroslu’ya göre dikkatli olmayla ilgili yazısız davranış kuralları, yapma biçimindeki bir davranışın belirli şekillerde

¹⁴⁸ Muallim Mehmet Aziz Bey, *Osmanlı Ceza Hukuku Mufasssal Nazariyyat-ı Ceza*, ed. Selman Dursun (İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2020), 17.

¹⁴⁹ Parlatır vd., 1998, “Türkçe Sözlük”, 1/584.

¹⁵⁰ Parlatır vd., 1998, “Türkçe Sözlük”, 2/1745.

gerçekleştirilmesini emrederken; özenli olmayla ilgili olan yazısız davranış kuralları ise tedbirli olmayı emrederek bazı hareketleri ve hareket biçimlerini yasaklar.¹⁵¹

Dikkat ve özen yükümlülüğü hukuk kuralları tarafından belirlenebileceği gibi insanların ortak deneyimleri de dayanabilmektedir.¹⁵² Örneğin azami hız sınırları, hukuk kuralları tarafından belirlenmiş bir dikkat ve özen yükümlülüğüdür. Fakat direksiyon başındayken sağa sola bakmayıp dikkatle yolu takip etmek ortak deneyimden kaynaklanan dikkat ve özen yükümlülüğüdür. Ortak deneyimin gerekli kıldığı dikkat ve özen yükümlülüğünde bir hukuk kuralı olmasına gerek olmadan insanlardan yapmaları veya yapmamaları beklenir.

765 sayılı eski TCK'nın 455. maddesinde taksirin sebepleri detaylı olarak sayılmıştır. Buna göre “Tedbirsizlik veya dikkatsizlik veya meslek ve sanatta acemilik veya nizâmat ve evâmîr ve talimata riayetsizlik...” nedeniyle taksirli bir suç oluşabilecektir. Sayılanların tamamı trafik esnasında failin istemediği neticelere sebep olabilecek durumlardır. Belirlenen hız limitlerine uymamak emirlere riayetsizlik yani trafik kurallarının ihlaliyken; normal hız sınırlarında seyrederken yola değil de camdan dışarı bakmak ve bu yüzden kaza yapmak da özensizlik veya dikkatsizlik olarak görülecektir. Kullanmayı yeni öğrendiği dozer ile trafikte seyir halindeyken başka bir araca zarar veren operatör ise meslekte acemiliğinden dolayı verdiği zarar neticesinde taksirli sorumlu olacaktır.

2.3.5. Taksirin Hukuki Niteliği

Taksirin anlaşılması için hukuki niteliğinin ortaya konulması gerekmektedir. Taksirin hukuki niteliğini ise taksirin hukuk sistemleri açısından ne şekilde ele alındığı, taksir ile ilgili teoriler, taksirin dereceleri gibi genel olarak taksirin hukuktaki görünümü oluşturur. Bu bölümde iki hukuk sistemi açısından taksirin hukuki niteliğini açıklayacağız.

2.3.5.1. Taksirin Esası ve Teoriler

Modern hukukçular taksirin esasının ne olduğu, neden kasıtlı ve objektif sorumluluktan farklı bir sorumluluk biçimi olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Doktrinde bu görüşlere “taksirin esasını açıklayan teoriler” denilmektedir. Bu bölümde modern hukukta ortaya atılan çeşitli taksir teorilerini açıkladıktan sonra İslam fıkında taksirin/hatanın esasını tespit etmeye çalışacağız.

¹⁵¹ Nevzat Toroslu - Haluk Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınları, 2016), 232.

¹⁵² Cengiz Topel Çiftcioğlu, “Türk Ceza Kanunu’nda Taksir”, *Ankara Barosu Dergisi* 3 (2013), 317-338; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 425.

Taksirin esasını açıklayan teorilerden en eski ve geleneksel olanı öngörülebilirlik teorisidir.¹⁵³ Carrara'nın ortaya koyduğu bu teori neticeye odaklanan bir teoridir ve neticenin öngörülebilir olmasını önemser. Fail, fiilin öngörülmesi mümkün neticelerini iradi olarak gösterdiği dikkatsizlik neden ile öngörememiştir. Buna göre taksirin unsurları “iradi hareket, neticenin öngörülememiş olması ve neticenin fail tarafından öngörülebilirliğinin mümkün olmasıdır.”¹⁵⁴ Artuk-Gökçen, taksirin esasını ile ilgili teorileri açıkladıktan sonra öngörülebilirlik teorisinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵⁵

Öngörülebilirlik teorisinin iki yön ile eksik olduğu belirtilmiştir. Birincisi, bilinçli taksir hallerinde fail sonucu istememekte fakat öngörmektedir. Yani teoride açıklandığı gibi fail kendi dikkatsizliği yüzünden neticeyi öngörememiş değildir. Öngörmesine rağmen yine de taksirli sorumludur. İkincisi ise yazılı davranış kurallarına uyulmaması nedeniyle ortaya çıkan taksirli sorumluluk hallerinde neticenin öngörülmüş olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Çünkü bu tarz hallerde fail yazılı davranış kurallarına uymak suretiyle gerekli tüm özeni göstermişse neticeyi öngörsün veya öngörmesin taksirle sorumlu olmayacaktır. Bunun aksi ise yazılı davranış kurallarına uymadığında neticeyi öngörsün veya öngörmesin taksirle sorumlu olacaktır. Dolayısıyla öngörülebilirlik teorisi bu iki yönden taksirli sorumluluk hallerini açıklamakta aciz kalmaktadır.¹⁵⁶

Diğer bir teori ise öngörebilme ve önleyebilme teorisidir. Buna göre taksirin hukuki esasını, failin öngörülebilir ve önlenabilir bir neticeyi önlemediği için cezalandırılmasıdır.¹⁵⁷ Fail, gerekli dikkat ve özeni gösterseydi öngörebileceği ve önleyebileceği neticelerden taksirle sorumludur. Örneğin aracıyla aşırı hız yaparak bir kişiyi öldüren fail, gerekli dikkat ve özeni gösterseydi kazaya neden olmayacak ve o kişi ölmeyecekti. Fail bu örnekte önleme imkanını kendi kusuru ile ortadan kaldırmıştır.¹⁵⁸ Yukarıda öngörülebilirlik teorisi için zikredilen eleştiriler bu teori için de yapılmıştır ve taksirin esasını açıklamakta yetersiz kaldığı belirtilmiştir.¹⁵⁹

Bir kısım ceza hukukçuları ise taksirin esasını hata ile açıklamışlardır. Buna göre taksirli sorumluluk hallerinde daima bir hata söz konusudur. Bu hata failin fiilinin şartları konusunda veya neticeye ilişkin olabilir. Herhangi bir hata olmadan gerçekleşen taksirli suçlar göz önüne alındığında hatanın, taksirin esasını açıklamakta yetersiz kaldığı yönünde eleştiriler yapılmıştır. Ayrıca hata halinin failin dikkat ve özen

¹⁵³ Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 228.

¹⁵⁴ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 429; Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 228.

¹⁵⁵ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 434.

¹⁵⁶ Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 228; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 430.

¹⁵⁷ Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 229; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 432.

¹⁵⁸ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 433.

¹⁵⁹ Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 229; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 433.

yükümlülüğüne aykırı davranışı nedeniyle ortaya çıktığı, diğer bir deyişle hatanın sebep değil sonuç olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁰

Udeh, İslam hukukunda taksirin esasını dikkatsizlik ve tedbirsizlik olarak ifade etmiştir.¹⁶¹ Bu hal “objektif özen yükümlülüğünün ihlali” şeklinde de ifade edilebilmektedir.¹⁶² Hukuk kurallarıyla koruma altına alınsın veya alınmasın her vatandaşın uyması gereken birtakım yükümlülükler vardır. Bu yükümlülükler objektif olarak ortalama bir vatandaştan beklenen yükümlülüklerdir. Objektif özen yükümlülüğünün ihlali halinde istenmeyen ve hukukun suç saydığı bir netice meydana gelirse ceza terettüp edecektir. Objektif özen yükümlülüğün ihlali neticesinde hukukun suç saydığı istenmeyen bir netice meydana gelmezse taksirli sorumluluk hali gündeme gelmeyecektir.

Udeh, neticeyi meydana getiren fiilin hukuken caiz olup olmamasına göre bir ayırım yapmaktadır. Şayet fail, yasak olmayan bir fiili veya kaçınılmaz yanılğı nedeniyle mübah zannettiği bir fiili işler ve bunun neticesinde istenmeyen zararlı bir sonuç meydana gelirse fail bu neticeden kaçınma imkânı olduğu müddetçe taksirle sorumludur. Mutlak olarak önleme veya kaçınma imkânı yoksa sorumluluğu da yoktur.¹⁶³ Fail, mübah olmayan bir fiili işler ve bunun neticesinde istenmeyen zararlı bir netice meydana gelirse kaçınma imkânı olsun veya olmasın her türlü taksirle sorumludur.¹⁶⁴

Taksir/hata ile ilgili hadisler, taksirin esasının tespitinde yol göstericidir. Örneğin “*Ayak hederdir*”¹⁶⁵ hadisini açıklayan Serahsi, hadisten maksadın hayvanın arka ayağı ile vurması olduğunu ifade etmektedir. Buradaki önemli nokta binicinin, sevk ve idare ettiği hayvanın arka ayaklarını kontrol edemeyecek olmasıdır. Binici kontrol edemediği diğer bir ifade ile önleyemediği zarardan sorumlu tutulmayacaktır. Hayvanın kuyruğu ile birine vurması da sürücünün kontrolünde olmayan bir zarardır. Bunun aksine üzerinde sürücüsü olan hayvan bir kişiyi ısırır, birine çarpsa, ön ayağı ile vursa tüm bunlardan sürücüsü sorumludur. Zira bu fiiller hayvan sürücüsünün önleyebileceği zararlardır.¹⁶⁶ Fakihlerin, zararın öngörülebilir olup olmadığına pek dikkat etmedikleri görülmektedir. Sonuç olarak modern hukukçulardan bir kısmının da zikrettiği “önlenebilirlik” teorisinin İslam hukukunda taksirin esasını açıkladığı ifade edilebilir.

¹⁶⁰ Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 229; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 433.

¹⁶¹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/57; Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 227.

¹⁶² Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Mimosza, 2015), 198.

¹⁶³ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/57.

¹⁶⁴ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/57.

¹⁶⁵ Ebu Davud, “*Diyetler*”, 27.

¹⁶⁶ Serahsî, *Mebhut*, 26/268.

2.3.5.2. Taksirli Fiillerin Cezalandırılmasının Nedenleri

İslam teslimiyet dinidir. Bu durum ceza hukuku alanında da geçerlidir. Şâri' olan Allah'ın veya Hz. Peygamber'in ihdas ettiği hükümler müminler tarafından tatbik edilmek zorundadır. Nitekim onlar İslam dinine girmekle teslim olmuş ve İslam ne emrederse uyacağız demişlerdir. Bu durum Ahzab Suresi 36. ayette şöyle açıklanmıştır: *“Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir Mü'min erkek ve hiçbir Mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.”* Aynı konuda bir başka ayet ise Nisa suresi 59. ayettir: *“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.”*

Ayetlerden anlaşılabacağı üzere İslam hukukundaki tüm cezaların nihai kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Hz. Peygamber ve ulu'l emr (devlet idarecileri) tarafından ihdas edilen hükümler de yine Şâri' olan Allah, izin ve yetki verdiği için uyulması gereken hükümlerdir.

Genel çerçeveden hareketle söyleyebiliriz ki taksirli suçların cezalandırılmasının ilk nedeni nas ile sabit olmalarıdır. Örneğin taksirle/hataen öldürme suçu Kur'an-ı Kerim ile sabit bir suçtur. Taksirle/hataen yaralama ise Hz. Peygamber'in hadisleri ile sabit bir suçtur. Bunun dışında kalan ve zamanın değişmesi, teknolojik faaliyetlerin ilerlemesiyle ortaya çıkan yeni durumlar nedeniyle ihdas edilmesi zorunlu olan taksirli suçlar ulu'l-emre verilen yetki ile ve yine Kur'an ve Sünnete aykırı olmayacak şekilde belirlenecektir.¹⁶⁷

İslam hukukunun, trafiğe bakışı ile ilgili genel ilkeleri belirlediğimiz kısımda zikredildiği gibi taksirli suçların düzenlenmesinde amme maslahatı (kamu yararı) bulunmaktadır.¹⁶⁸ Trafik ve sanayi gibi alanlar yapıları itibariyle ciddi anlamda tehlike barındıran alanlardır. Sözelimi bir trafik kazasında onlarca insan vefat edebilmekte, bir maden kazasında yüzlerce insan göçük altında kalarak can verebilmektedir. Bu durum kanun koyucunun tehlikelere karşı önlem niteliğinde kanunlar koymasını ve bu kanunları titizlikle uygulamasını zorunlu kılmaktadır. Gerekli tedbirler sürücülerin, maden sahiplerinin veya sanayicilerin vicdanına bırakılırsa tam anlamıyla dikkat edilmeyecek ve kazalar, sayısız insanın ölmesiyle sonuçlanacaktır. Bu durum ise İslam fıkhnın koruma altına almak istediği can ve mal emniyetinin tehlikeye düşmesine yol açacaktır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 39.

¹⁶⁸ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/56.

¹⁶⁹ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 542; Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 225.

Taksirli suçlarda fail, ortaya koyması gereken iradeyi ortaya koymayarak dikkatsizliği ve tedbirsizliği nedeniyle zararlı neticelere sebep olmaktadır.¹⁷⁰ Böylece önleyebileceği zararlı neticeleri önlememektedir. Taksirli suçların ihdas edilmesi ve faillere kasıt olmasa da ceza verilmesi insanların daha dikkatli olmalarını ve tedbir mahiyetindeki kurallara titizlikle riayet etmelerini sağlamak açısından önemlidir.

Taksirle işlenmesi halinde cezalandırılan fiiller, öldürme veya yaralama gibi önemli ve çokça yaşanabilecek neticelerle sebep olan fiillerdir. Tehlikesi küçümsenmeyecek kadar fazla olan ve yaşanması halinde geri dönüşü olmayan olaylar taksirli suç kapsamına alınarak amme maslahatı gözetilmeye çalışılmaktadır.¹⁷¹

2.3.5.3. Taksirin İstisnai Niteliği

İslam hukukunda kasıtlı işlenen suçlar daimî olarak cezalandırılırken taksirle/hataen işlenen suçlar istisna olarak cezalandırılır. Kast asıl; hata/taksir istisnadır. İstisna olması sebebiyle ancak kanun koyucu tarafından taksirli fiile ceza öngörülmüşse cezalandırma yapılacaktır. Bu durum kanunilik ilkesiyle doğrudan ilgilidir.¹⁷²

Fıkıh kitaplarında klasik olarak hata ile zina örneği verilmektedir. Örneğe göre bir kimse gece karanlığında, kendi karısı zannederek başka bir kadın ile ilişkiye girse ve daha sonra o kadının kendi karısı olmadığını fark etse zina haddiyle cezalandırılmayacaktır. Çünkü zina suçunun taksirli/hatalı hali kanun koyucu tarafından suç olarak tespit edilmemiştir. Gerçekleşmesi zor olsa da bu örnek, hata ile zina yapanın hiçbir yaptırım ile karşılaşmayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim hukuki özürler bir şeyin muhteremliğini(dokunulmazlığını) ortadan kaldırmamaktadır. Bu durumda aile hukukundan kaynaklanan mehir vermek gibi çeşitli yaptırımlar faile uygulanacak fakat ceza hukuku anlamında bir yaptırım olmayacaktır.¹⁷³

Taksirle zina fiilinin yaşanması elbette çok düşük bir ihtimaldir fakat örnek, taksirli hali suç sayılmayan hallerin cezalandırılmayacağını anlatmak için klasik fıkıh kitaplarında sık sık yer almaktadır. Aynı şekilde su zannıyla bardakta duran içkiyi içen kişiye içki cezası verilmeyecektir. Çünkü içki içmenin taksirli hali, suç olarak tespit edilmemiştir.

5237 sayılı TCK'nın taksir başlıklı 22. maddesinin 1. fıkrasında "Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır." denilmek suretiyle

¹⁷⁰ Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 227.

¹⁷¹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/56.

¹⁷² Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/55; Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 223.

¹⁷³ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/55.

taksirli suçların istisnai niteliği hüküm altına alınmıştır.¹⁷⁴ Görüldüğü gibi modern hukukta da taksirli suçlar istisnai olarak cezalandırılmaktadır.¹⁷⁵

Anılan madde TCK 22/1'e istinaden kanun koyucu tarafından taksirli hali cezalandırılmak istenen suçlar, kanunda açıkça belirtilerek taksirli suçlar tespit etmiştir. 5237 sayılı TCK'da düzenlenen taksirli suçlar; “taksirle öldürme(m.85), taksirle yaralama (md.89), taksirli iflas (m.162), genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması (m.171), taksirle atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet verme (m.173/2), trafik güvenliğini taksirle tehlikeye sokma(m.180), çevrenin taksirle kirletilmesi (m.182), taksirle zehirli madde katma (m.185/2), taksirle çocuğun soy bağının değişmesine sebep olmak (m.231/2), taksirle askeri tesislerin tahribine neden olmak (m.307/3), savaş zamanında yükümlülükleri taksirle yerine getirmeme (m.322/2), devletin güvenliğine ve siyasal yararlarına ilişkin bilgileri taksirle açıklama (m.329/3), yasaklanan bilgileri taksirle açıklama (m.336/3), taksirle casusluk fiillerinin işlenmesi (m.338)” suçlarıdır.

2.3.5.4. Taksirin Derecesi

İslam hukuku ve modern hukuk kitapları incelendiğinde hukukçuların taksirli suçların kasıtlı suçlardan daha hafif kusur içerdiği ve kasıtlı suçlardan daha az cezayı gerektirdiği konusunda fikir birliği içerisinde oldukları görülmektedir.¹⁷⁶ Nitekim fail, hiç istemediği bir zararlı neticeye sebep olmaktadır ve kasten zarar veren ile aynı kefeye konulamayacaktır. Bunun yanında taksirin de kendi içinde derecelendirilmesi gerektiği bazı hukukçular tarafından ileri sürülmüştür.

Modern hukukta taksirli suçların derecelendirilmesinin Roma hukukuna dayandığı ifade edilmektedir. Buna göre taksir; “culpa lata” (ağır taksir), “culpa levis” (hafif taksir) ve “culpa levissima” (pek hafif taksir) olmak üzere üçe ayrılmıştır. Ağır taksir; failin herkes tarafından öngörülebilecek bir neticeyi öngörmemesi, hafif taksir; failin ancak dikkatli ve özenli kimselerin öngörülebileceği neticeyi öngörememesi, pek

¹⁷⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, K. 2008/230 (16.12.2008) “Somut olayımızda katılanla şahsi bir husumeti vs. ortaya konulamayan sanık Vali'nin yaptığı hukuka aykırı uygulama; mevzuatı bilmemekten, Milli Eğitim Disiplin Kurulu tarafından yanıltılmış olmaktan veya yeterince dikkatli davranmamaktan kaynaklanan, taksirle işlenmiş bir eylemdir. Bu durumda, sanığın belirtilen suçları işlemek kastıyla hareket ettiğine ilişkin yeterli delil bulunmadığı gibi, “kastın” bulunmadığı olayda, atılı eylemlerin taksirle işlenmesinin de yasada suç olarak düzenlenmemesi nedeniyle; sanığa 765 sayılı Yasanın 228 ila 240 ve 5237 sayılı Yasanın 257. maddelerinde yazılı suçlardan ceza verilemez”; Yargıtay Ceza Genel Kurulu, K. 2021/278 (15.06.2021) “İstisnai bir kusurluluk şekli olan taksirde, failin cezalandırılabilmesi için mutlaka kanunda açık bir düzenleme bulunması gerekmektedir.”

¹⁷⁵ Hakeri, *Ceza Genel*, 254.

¹⁷⁶ Toroslu - Toroslu, *Ceza Genel*, 227.

hafif taksir ise; failin istisnai bir dikkatle öngörülebilecek bir neticeyi öngörememesi halidir.¹⁷⁷

Türk Ceza Hukukunda taksirin derecelendirilmesi yoluna gidilmemiştir. Taksirli suçun oluşması açısından taksirin ağırlığının bir önemi yoktur. Taksir bir bütün olarak vardır veya yoktur. Fakat 5237 sayılı TCK'da madde 22/4'te "Taksirle işlenen suçtan dolayı verilecek olan ceza failin kusuruna göre belirlenir." denilmiştir. Buna göre failin kusurundaki ağırlık nihai cezanın alt ve üst sınırı açısından önem arz etmektedir. Örneğin ıssız bir yolda kimse olmaz düşüncesiyle kırmızı ışıkta geçen ve bir kişinin ölümüne taksirle neden olan failin kusuru ile sık kullanılan bir yolda alkollü bir şekilde makas atmaya çalışırken bir kişinin ölümüne neden olan şahsın kusur oranı aynı olmayacak, nihayetinde alacakları ceza farklı olacaktır. Gerek TCK'da gerekse de uygulamada kusurun derecesinin önem arz ettiği kabul edilmelidir. Fakat buna rağmen derecelendirme yönünden bir düzenlemenin yapılmaması, bunun doktrine veya hâkimin taktirine bırakıldığını göstermektedir.

İslam hukukunda taksir; ağır, hafif vb. şekilde derecelendirilmemiştir. Fakat ileride açıklanacağı üzere fakihler, kusurun ağırlığını göz önüne alarak hatayı üçe ayırmışlardır. Buna göre her hatayı aynı seviyede görmemişler ve hata hükmünde olan ile sebebiyet verme yoluyla öldürme şeklinde ayrıma gitmişlerdir.¹⁷⁸ Fakihlerin hata türlerini açıklarken verdikleri örneklerden hareketle ayrımın asıl sebebinin kusur oranlarındaki farklılık olduğu söylenebilir. Örneğin savaş sırasında düşman askeri zannederek bir Müslüman askeri öldürmek ile uyurken başka bir insanın üzerine düşerek öldürme hallerindeki kusur derecelerini farklı görmüşlerdir. Birincisinde fail doğrudan icra ettiğinden hata ile öldürme derken ikincisinde uyku halinde meydana geldiği için hata hükmünde olan öldürme demişlerdir. Son olarak ise dolaylı yoldan ve kasıtsız olarak ölüme sebep olma halinden bahsetmişlerdir. Bu hal diğer iki türden daha hafif kusur derecesi barındırmaktadır. Örneğin suyu biriktirip kullanmak için akar suyun önünü kesen kişi biriken suya başka birisinin düşüp ölmesine neden olsa bu durumda sebep olma yoluyla öldürme suçu oluşacaktır. Bu örnekte fail, hiç kastetmediği, öngöremediği bir neticeye aslında mübah bir işi yaparken sebep olmuştur.¹⁷⁹

Taksirle yaralama suçlarında zararın boyutuna göre diyet miktarı değişebilmektedir. Fakat taksirin derecesinin diyet miktarına etkisi belirtilmemiştir. Özellikle öldürme suçunda taksirin türü ne olursa olsun diyet miktarı sabittir.

Taksirle yaralama suçunda ise durum farklıdır. Diyet miktarının naslarla belirlendiği müessir fiillerde zaten ihtilaf yoktur. Ancak naslarla belirlenmeyen müessir

¹⁷⁷ Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 63.

¹⁷⁸ Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1980), 3/28-30.

¹⁷⁹ Talip Türkan (ed.), *İslam Hukuku El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 316; Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 227-232.

fiillerde diyet miktarının belirlenebilmesi için hükümet-i adl denilen bir müessese ihdas edilmiştir.¹⁸⁰ Hükümeti adl, İslam ceza hukukunda müessir fiilin mağduruna ödenmek üzere miktarı hâkim tarafından belirlenen tazminata verilen isimdir.¹⁸¹ Buna göre zararın boyutuna göre örneğin kaybedilen veya zarar gören organın kişiye verdiği zarara göre bir diyet miktarı belirlenecektir. Bu belirlemeyi kadı/hakim veya bilirkişiler yapacaktır. Hükümet-i adlin tespitinde kusurun derecesinden ziyade zararın derecesi önemsenmiştir. Bununla birlikte hükümet-i adlin tespitinde hakimlere geniş taktir alanı verilmiştir.¹⁸² Yaralama suçlarında diyet miktarları çalışmamızın kapsamını aştığından detaylı açıklamaya girmiyoruz.

2.3.6. Taksirin Unsurları

Taksir, kasıt ile birlikte haksızlığın gerçekleştirilme şekillerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle kasıttan farklı olarak ele alınmış ve incelenmiştir. Kendi başına bir kusur hali olan taksirin oluşması yalnızca kastın yokluğuna bağlanmamış, ayrıca taksirin unsurları tespit edilmiştir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun birçok kararında taksirin unsurları “fiilin taksirle işlenebilen bir suç olması, hareketin iradi olması, neticenin iradi olmaması, hareketle netice arasında nedensellik bağının bulunması, neticenin öngörülebilir olmasına karşın fail tarafından öngörülememesi” şeklinde kabul edilmektedir.¹⁸³ Aşağıda detaylıca inceleyeceğimiz taksirin unsurlarını Yargıtay’ın görüşüne göre tasnif edeceğiz. Fakat Yargıtay’ın saydığı unsurlara ek olarak “dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilmiş olması” unsurunu da ekleyeceğiz.

2.3.6.1. Fiilin Taksirle İşlenebilen Bir Suça Neden Olması

Taksirli suçların istisnai niteliğinin anlatıldığı kısımda belirtildiği gibi taksirli fiiller ancak açıkça düzenlenen bir suçun vukuuna neden olduklarında cezalandırılırlar. Bu haller, faillerden dikkat ve özen yükümlülüğünün beklendiği hallerdir. Buna göre taksirli bir fiil nedeniyle meydana gelen zararlı netice, taksirle işlenebilen bir suç olmadığı müddetçe taksirli fiil cezalandırılmayacaktır.¹⁸⁴

Örneğin hırsızlık suçu kasıt ile işlenebilen bir suçtur. Kendi telefonu zannederek başka birinin telefonunu alan kişinin taksirle hırsızlık suçundan cezalandırılması

¹⁸⁰ Serahsî, *Mebsut*, 26/108.

¹⁸¹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/244.

¹⁸² Şamil Dağcı, “Hükümet-i Adl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 18/463-464.

¹⁸³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, K. 2016/45 (9.2.2016).

¹⁸⁴ Hakeri, *Ceza Genel*, 256.

mümkün değildir. Zira hırsızlık suçunun taksirli halinin suç olduğuna yönelik bir düzenleme yapılmamıştır.

Bu maddenin bir unsur olmadığı, ceza hukukunun temel ilkelerinden kanunilik ilkesinin bir gereği olduğu vurgulanmaktadır.¹⁸⁵ Fakat taksirli suçlar açısından bir unsur olarak özellikle kanuniliğin zikredilmesi taksirli suçların istisnai niteliğine vurgu yapmak içindir. Yoksa kasıtlı suçlar da kanunda sayılmadığı sürece cezalandırılmayacaktır.

İslam hukukunda taksir/hata ile işlenen suçların istisnai niteliği, yalnızca kanun koyucu tarafından suç olarak tespit edilmişse cezalandırma yapılacağı açıklanmıştır. Yukarıda taksirle zinanın mümkün olmadığı örneği üzerinden yapılan açıklama burada da geçerlidir.

2.3.6.2. Hareketin İradi Olması

Hareket ve netice birbirini takip eden iki aşamadır. Kasıtlı suçlarda hareket ve neticenin ikisi de bilinmekte ve istenmektedir. Fail, icra ettiği fiilin hangi neticeyi doğuracağını bilmekte ve bunu isteyerek hareket etmektedir. Fakat taksirli suçlarda durum farklıdır. Taksirli suçlarda fail, hareket aşamasını iradi olarak icra etmekte fakat netice onun iradesine aykırı bir şekilde oluşmaktadır.¹⁸⁶ Yukarıda belirtildiği gibi fakihlere göre taksir/hata, irade ile netice arasındaki uyumsuzluktur. Trafikte seyir esnasında hız sınırını ihlal eden sürücü, özgür iradesi ile gaza basmakta ve hızlanmaktadır. Fakat direksiyon hakimiyetini kaybetmesi ve başka bir araca çarpması kendi iradesi dışında oluşmaktadır.

Taksirli suçlarda ilk hareket iradi değilse taksirin unsurları tamamlanmayacak ve taksirli sorumluluk doğmayacaktır. Örneğin bir sürücü, yolcu koltuğunda oturan ve elindeki silahla daha hızlı gitmesini icbar eden kişinin zoruyla hız ihlali yaparsa sürücünün, iradi bir şekilde hız sınırı ihlali yaptığı söylenemeyecektir. Ayrıca tamamen tesadüf eseri veya mağdurun kusuru ile oluşan fiillerin de iradi bir şekilde gerçekleştiği söylenemeyecektir. Örneğin yola birden atlayan yayaya çarpan ve herhangi bir kural ihlali yapmayan sürücünün iradi bir şekilde yayaya çarptığı söylenemeyecektir.

2.3.6.3. Neticenin İstenmemiş Olması

Taksirli suçlarda failin, iradi olan hareketi sebebiyle meydana gelen netice fail tarafından hiç istenmemiştir. Zaten netice irade edilseydi bu durumda kasıtlı bir suç meydana gelmiş olurdu. Taksirde neticenin istenmemiş olması onu kasıt ve olası kasttan ayıran önemli bir özelliktir. Taksirli suçlarda fail, neticeyi istememekte fakat dikkat ve

¹⁸⁵ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 171.

¹⁸⁶ Hakeri, *Ceza Genel*, 258.

özen yükümlülüğüne aykırı davranışı yüzünden istemediği bir neticeye sebep olmaktadır. Neticenin öngörülmesi halinde bilinçli taksir, öngörülmemesi halinde basit taksir söz konusuyken neticenin istenmemiş olması her iki taksir türü içinde zorunlu bir unsurdur.¹⁸⁷

2.3.6.4. Dikkat ve Özen Yükümlülüğünün İhlal Edilmiş Olması

Günlük hayat, yapısı gereği sürekli dikkat ve özen istemektedir. Aksi halde bazen küçük bir ihmal büyük zararlara sebep olabilmektedir.¹⁸⁸ Modern dünyada teknolojik aletlerin artması, trafik yoğunluğu, büyük fabrikalar, maden ocakları gibi alanlar ise normal dikkat seviyesinin üzerinde bir dikkat istemektedir. Örneğin bir yolcu otobüsü şoförünün küçük bir dikkatsizliği yüzünden otobüste bulunan elli kişinin yaşamı tehlikeye girebilmektedir.

Taksirli suçlarda netice hiçbir şekilde istenmemiş olsa da fail, uyması gereken yükümlülükler uymadığı için istenmeyen zararlı netice meydana gelmiştir. Failin cezalandırılmasının nedeni de dikkat ve özen yükümlülüğüne uymamasıdır. Kanun koyucu her bir ferdin diğer insanları tehlikeye atmamak için gerekli dikkat ve özeni göstermesini istemektedir. Bu bağlamda tehlikeleri azaltmak için çeşitli alanlarda düzenlemeler yapılmıştır. Taksirli sorumluluk açısından düzenlemenin yapıldığı alanın veya kanunun önemi yoktur, ihlal edilmiş olması yeterlidir. İş güvenliği açısından 6331 sayılı "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu", tıbbi müdahale ve operasyonlar açısından 1219 sayılı "Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun" buna örnek gösterilebilir. Aynı şekilde kanunlar dışında Sağlık Bakanlığının düzenlediği "Hasta Hakları Yönetmeliği" de yazılı davranış kurallarına örnektir.¹⁸⁹

Dikkat ve özen yükümlülüğünü gerektiren davranış kuralları yazılı veya yazısız olabilmektedir. Bu yükümlülükler yetkili merciler tarafından lüzum üzerine belirlenmiş ve ilan edilmişlerse artık yazılı ve uyulması zorunlu bir hale gelmişlerdir. Yetkili mercilerden kasıt yalnızca devlet organları değildir. Bir fabrikada uyulması gereken güvenlik tedbirleri fabrikanın ilgili birimleri tarafından düzenlenebilecektir. Bu tarz iş yeri çalışma kurallarının ihlali de taksirli sorumluluğun gündeme gelebileceği hallerdir.

Yazısız davranış kuralları insanların ortak tecrübesinden kaynaklanan, objektif ve öngörülebilir davranış kurallarıdır. Failin sosyal çevresindeki makul ve tedbirli olarak nitelendirilebilecek ortalama bir insanın göstereceği özen, somut olaylarda failden de beklenecek olan özendir.¹⁹⁰ Örneğin çocukların ulaşabileceği yerlerde tehlikeli maddeleri bulundurmak ve hiçbir tedbir almamak insanların ortak

¹⁸⁷ Hakeri, *Ceza Genel*, 261; Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 117.

¹⁸⁸ Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 202.

¹⁸⁹ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 438.

¹⁹⁰ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 439; Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 204.

tecrübesinden kaynaklanan bir yazısız davranış kuralıdır. Bu tedbir her insandan beklenebilecek niteliktedir yani objektiftir. Ayrıca tehlikeli maddelerin çocuklara zarar verebileceği ortalama her insan tarafından öngörülebilecektir. Dolayısıyla ihlal edilmesi halinde taksirli sorumluluk hükümleri gündeme gelecektir.¹⁹¹

İş yerlerinde, inşaatlarda, fabrikalarda birden fazla kişinin dikkat ve özen yükümlülüğünün gerektiği durumlara uygulamada sıklıkla karşılaşılmaktadır. Böylesi durumlarda dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlali unsurun gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda zorluk yaşanmaktadır. Birden fazla kişinin söz konusu olduğu durumlarda öncelikle herkesin yükümlü olduğu alan belirlenir. Daha sonra somut olaya hangi yükümlülüğün ihlalinin neden olduğu belirlenir. Böylece sorumlu fail ortaya çıkmış olur. Yoksa tek bir kişinin ihlalinin kolektif bir sorumluluğa neden olması şahsi sorumluluk ilkesine aykırılık teşkil eder.¹⁹²

Fakihler, dikkat ve özen yükümlülüğüne vurgu yaparak ölüm gibi bir neticeye sebep olmamak için her türlü tedbirin alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Mebsut'ta şöyle dikkat çekilmiştir: “Adam öldürmek çok büyük bir iştir. Kaçınmak için umursamaz davranmadıkça, kasıtsız olarak pek az kişinin başına gelir.”¹⁹³ Böyle bir şeyle karşılaşmamak için herkesin çok dikkatli olması gerekir.”¹⁹⁴

Fakihler, çeşitli örnekler üzerinden kendi kusuru ile bir kişinin ölümüne hata ile neden olan kişinin sorumlu olacağını belirtmişlerdir. Örneğin aracıyla seyir halindeki bir sürücü, başka bir araca arkasından çarpar ve sadece kendisi ölürse önde seyreden araç sürücüsüne sorumluluk doğmaz. Çünkü kusurlu taraf arkadan çarpandır. Fakat

¹⁹¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, K. 1014/493 (05.11.2009) “Toplumsal yaşamda belli faaliyetlerde bulunan kimselerin başkalarına zarar vermemek için birtakım önlemler alması ve bazı davranış kurallarına uyma zorunlulukları bulunmaktadır. Bu kurallar toplum olarak yaşama zorunluluğundan doğabileceği gibi, Devletin müdahalesiyle de ortaya çıkabilmektedir. Taksirli suç bu kuralların ihlal edilmesi sonucu belirir, fail tedbirli ve öngörülü davranmamış olduğu için cezalandırılır. Bu bakımdan sorumluluğun nedeni, öngörebilme imkân ve ödevinin varlığına rağmen sonuca iradi bir hareketle neden olmaktan kaynaklanmaktadır. Taksirle gerçekleştirilen bazı eylemlerin suç olarak tanımlanıp cezaî yaptırıma bağlanmasıyla, insanların gittikçe yoğunlaşan ve karmaşık hale gelen toplum hayatı içinde daha dikkatli davranmalarının temin edilmesi amaçlanmaktadır.”; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 438.

¹⁹² “Sanığın yönetim kurulu başkanı olduğu D. Grup Ltd. Şti.'nin yürüttüğü inşaatla işçi olarak çalışan ölenin, inşaatın 3 ve 4. katları arasında imalatı yanın halde bulunan asansör boşluğuna düşerek öldüğü olayda; iş yerinde inşaat mühendisi M. A.'ın şantiye şefi olarak görevlendirildiği, güvenliği önlemlerinin alınmasından işinde ehil olan şantiye şefi mühendisin sorumlu olduğu, bu nedenle cezai yönden yönetim kurulu başkanı olan sanığa kusur yüklenemeyeceği gözetilip, sanığın beraati yerine, sanığa kusur yükleyen isabetsiz bilirkişi raporuna itibarla, yazılı gerekçeyle mahkumiyet kararı verilmesi...” Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 444.

¹⁹³ Günümüzde taksirle ölüme sebebiyet verme suçu sık bir şekilde meydana gelmesine rağmen Mebsut'ta, az yaşanan bir şey olarak anlatılması dönemin şartları ile alakalıdır.

¹⁹⁴ Serahsî, *Mebsut*, 26/104.

öndeki araç sürücüsü ölür, yaralanır veya aracına zarar gelirse arkadan çarpan kusurlu olduğu için sorumludur. Gemi çarpışmaları da bu örneğe kıyas edilerek açıklanmıştır.¹⁹⁵

Başka bir meselede bir kişi üzerinde sürücüyle seyir halindeki bir bineği dürtse veya vursa ve hayvan da arka ayağıyla bir kişiyi tepip öldürse bu neticenin sorumlusu hayvanı süren değil dürtten veya vuran kişidir. Zira meydana gelen netice, hayvanı dürtten veya ona vuran şahsın dikkat ve tedbir yükümlülüğüne aykırı hareketi sebebiyle vuku bulmuştur.¹⁹⁶

Diğer bir meselede seyir halindeki bir hayvan, yolda dikilen bir şeye çarpar ve sonrasında birinin ölmesine neden olursa bu durumda yola o şeyi diken kişi diyeti öder. Çünkü yola bir şey dikmek veya taş gibi cisimler koymak hukuka aykırıdır. Görüldüğü gibi fakihler çeşitli meseleler üzerinden dikkat ve tedbir yükümlülüğüne aykırı davranışıyla ölüm neticesini meydana getiren failin cezai yönden sorumlu olacağına hükmetmişlerdir.¹⁹⁷

2.3.6.4. Neticenin Öngörülebilir Olmasına Karşın Fail Tarafından Öngörülememesi

İrade etmediği bir zararlı neticeye sebep olan failin cezalandırılabilmesi, neticenin objektif olarak öngörülebilir olmasına bağlıdır. Failin, sosyal çevresindeki ortalama bir insan tarafından öngörülemez bir neticeden sorumlu tutulması mümkün değildir. Sebep olunan her neticeden failerin sorumlu tutulması halinde ortaya sınırları asla belirlenemeyecek bir sorumluluk hali çıkacaktır. Bu nedenle öngörülebilirlik taksirli suçların önemli bir unsurudur.¹⁹⁸

Trafikte tüm kurallara riayet ederek giden bir sürücünün önüne aniden biri atlasa ve çarpışma sonucunda yaya ölse sürücünün taksirli sorumluluğu olmayacaktır. Çünkü kimse normal seyrinde giderken birinin önüne atlayacağını beklemesiz. Fakat aynı sürücü yol kenarında bekleyen çocukları görmesine rağmen hızını azaltmayıp devam etse ve çocuklara çarparak öldürse taksirle sorumlu olacaktır. Çünkü yayaların yola çıkabileceği öngörülebilir niteliktedir.¹⁹⁹

Fakihler, öngörülebilirlikten ziyade önlenebilirlik üzerinde durmuşlardır. Buna göre fail, gerekli dikkat ve özeni gösterseydi engel olabileceği neticelerden sorumlu olacaktır. Tüm dikkat ve özeni gösterseydi dahi engelleyemeyeceği neticelerden ise sorumlu olmayacaktır. Fakat fail mübah olmayan bir fiil icra ettiği için zararlı netice meydana gelmişse her türlü sorumlu olacaktır. Örneğin aracını yasak olan bir yere park

¹⁹⁵ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/297.

¹⁹⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *Mebhut*, ed. Mustafa Cevat Akşit (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2022), 27/1.

¹⁹⁷ Serahsî, *Mebhut*, 27/2.

¹⁹⁸ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 447; Hakeri, *Ceza Genel*, 259; Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 211.

¹⁹⁹ Hakeri, *Ceza Genel*, 261.

eden ve bu nedenle trafik kazasına neden olan fail taksirle sorumludur.²⁰⁰ Ancak belirtmek gerekir ki mübah olmayan fiilleri yapmayarak zararlı neticeye engel olunabilecektir. O halde her türlü önlenbilirlik hususu önem arz etmektedir.

2.3.6.5. Hareketle Netice Arasında Nedensellik Bağının Bulunması

Nedensellik bağı yalnızca taksirli suçlar açısından değil tüm neticeli suçlarda önem arz etmektedir. Neticeli suçlar, sırf hareket suçlarının aksine bir neticenin gerçekleşmesinin gerektiği suçlardır. Öldürme suçları buna örnek verilebilir. Taksirli suçlarda netice, taksirli fiilin sonucunda meydana gelmelidir.²⁰¹

Nedensellik bağı hareket ile netice arasındaki neden-sonuç ilişkisini ifade etmektedir. Buna göre ‘neden’ ilk hareket, ‘sonuç’ ise nedene bağlı olarak ortaya çıkan zararlı neticedir. Bu iki aşama arasındaki bağ ister dolaylı ister doğrudan olsun failin sorumlu tutulması mümkündür.²⁰²

Zararlı neticeye birden fazla kişinin etkisinin olduğu durumlarda sebeplerin çokluğu gündeme gelmektedir. Bu durumda neticeye hangi fiilin sebep olduğu tespit edilebiliyorsa diğer fiiller netice nedeniyle cezalandırılmayacaktır. Örneğin bir kişiye saldıran iki failden biri karnına bıçak saplasa diğeri ise başını kesse ölüm neticesi, başı kesen failin fiili ile meydana geldiğinden diğerrinin ölüm neticesi ile bağlantısı kesilmiş olur.²⁰³

Mağdur, failin kusurundan sonra kendi kusuru ile bir neticeye sebep olursa nedensellik bağı kesildiği için fail neticeden sorumlu olmayacaktır. Örneğin bir trafik kazasından sonra hastanede yatan mağdur, zehir içerek kendini öldürse ölüm neticesi faile yüklenemeyecektir. Failin fiili ile netice arasındaki bağı bozan üçüncü kişilerin sebep olduğu durumlar da yine faile yüklenemeyecektir.²⁰⁴

Taksirli suçlarda suça teşebbüs olamayacağından neticenin gerçekleşmemesi halinde faile ceza verilemeyecektir.²⁰⁵ Örneğin bir trafik kazası ne kadar ağır olursa olsun mağdur ölmediği müddetçe taksirle öldürme suçu gündeme gelmeyecek, mağdur ölüm tehlikesiyle yaralanmış olsa dahi taksirle öldürmeye teşebbüs gibi bir suç oluşmayacaktır.

²⁰⁰ “Üzerinde birisi bulunan hayvan bir kişiyi ısırsa veya birine çarpsa yahut da ön ayağı ile vursa hayvanın üzerinde binmiş olanın âkilesine diyet gerekir. Çünkü bu eylemlerden kaçınmak mümkündür. Hayvan yürürken tırnağı ile bir çakıla veya çekirdeğe yahut da taşa vursa ve bunlar bir insana çarpsa hayvana binmiş olana tazminat gerekmez. Çünkü bunlardan sakınmak mümkün değildir.” Serahsî, *Mebisut*, 26/268.

²⁰¹ Koca - Üzülmaz, *Genel Hükümler*, 207; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 60.

²⁰² Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 60; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 193.

²⁰³ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 60.

²⁰⁴ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 455.

²⁰⁵ Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 116.

2.3.7. Modern Hukukta Taksirin Türleri

Modern hukukta, kusura dayalı ceza sorumluluğu çerçevesinde taksirli fiillerin ayrımı büyük önem arz etmektedir. Failin öngörülebilir bir neticeyi istemeksizin gerçekleştirmesiyle oluşan taksir, kendi içinde çeşitli türlere ayrılarak farklı derecelerde cezai sorumluluk doğurur. Bu bölümde, modern ceza hukukunda taksir türleri sistematik olarak ele alınacak; özellikle bilinçli taksir ile basit taksir arasındaki farklar, ceza sorumluluğu üzerindeki etkileriyle birlikte değerlendirilecektir.

2.3.7.1. Basit Taksir

Kişinin öngöremediği neticeye istemeden sebep olması halinde basit taksirin varlığı kabul edilir. Yukarıda anlatılan taksir açıklamaları genel olarak basit taksir şeklindedir.

Taksirin oluşabilmesi için objektif olarak öngörülebilir bir neticenin olması gerektiği açıklanmıştır. Objektif olarak öngörülebilir bir neticenin olay sırasında öngörülüp öngörülmemesine göre taksir türlerine ayrılmaktadır. Eğer fail, objektif olarak öngörülebilir bir neticeyi öngöremeyerek hareket etmişse basit taksir oluşur. Bu durumda olayın gerçekleşme şekli dikkatle incelenerek failin neticeyi öngörüp öngörmediği tespit edilmelidir.

Ceza Genel Kurulu 2007/9-275 E., 2008/49 K. Nolu kararında basit taksir ile öldürme suçuna ilişkin bir karar vermiştir: “Sanık sürücünün önünde seyreden aracın ani fren yapması üzerine kendisinin de fren tedbirine başvurmasına rağmen kullandığı tankerdeki sıvı yükün etkisiyle duramayıp aracıyla öndeki aracın sol arka köşesine vurması ve kontrolden çıkarak diğer şeride geçtiğinde karşı yönden gelen araçla çarpışması biçiminde gelişen olayda, neticeyi öngöremeyen failin sorumluluğu taksir düzeyindedir. Olayda bilinçli taksirin öngörme koşulu gerçekleşmemiştir.”

2.3.7.2. Bilinçli Taksir

Bilinçli taksir, 5237 sayılı TCK’nın 22/3. maddesinde “Kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır; bu halde taksirli suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar artırılır.” şeklinde açıklanmıştır. Buna göre fail, zararlı neticeyi öngörmesine rağmen yeteneklerine, bilgisine, şansına veya somut olayın koşullarına güvenerek gerçekleşmeyeceğine inanmıştır.²⁰⁶

²⁰⁶ Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 2017/6429 (19.9 2017). “Sanık sürücünün yönetimindeki araç ile yerleşim yeri dışında 7 metre genişliğinde, aydınlatmanın olmadığı iki yönlü, virajlı, eğimsiz, kuru, asfalt kaplama

22. maddenin gerekçesinde bilinçli taksir ile ilgili şunlar söylenmiştir: “Bilinçli taksiri basit taksirden ayıran özellik, fiilin neticesinin failce fiilen öngörülmüş ve fakat istenmemiş olmasıdır”

Yargıtay, konuyla alakalı bir kararında şöyle söylemektedir: “Sanığın kavşağa hız azaltmadan yaklaşıp kırmızı ışıkta geçiş yaparken, kendisine yeşil yandığında geçiş yapmak üzere kavşağa giren motosikletli ölene çarpması şeklinde gerçekleşen olayda bilinçli taksirin unsurlarının bulunduğu gözetilmeden yazılı şekilde ceza tayini”²⁰⁷

Fail, neticeyi öngördüğü halde yine de hareketlerinden kaçınmadığı için bilinçli taksir, basit taksirden daha ağır bir kusur şeklidir. Bu nedenle öngörülen ceza miktarı arttırılmıştır. Örneğin çok hızlı bir şekilde giden araç sürücüsü yayalara ve diğer araçlara çarpabileceğini öngörmesine rağmen ustalığına güvenerek hızını azaltmamış, sonuçta ise öngördüğü ama gerçekleşmeyeceğine duyduğu inanç nedeniyle engellemek için uğraşmadığı netice meydana gelmiştir. Bu durumda fail, bilinçli taksir ile öldürme suçunu işlemiştir.

Taksirin unsurları anlatılırken neticenin öngörülebilir olması gerektiğini söylemiştik. Bilinçli veya basit taksirde netice yine öngörülebilir olmak zorundadır. Buradaki fark somut olayda failin öngörüp öngörmediğidir. Zira bazı durumlarda netice normal şartlarda öngörülebilirken fail dikkatsizliği ve özensizliği nedeniyle öngörmemiş olabilir.²⁰⁸

Bilinçli taksir halinde fail, neticeyi istememektedir. Bu durum bilinçli taksiri, olası kasttan ayıran önemli bir noktadır. Olası kastta fail, neticeyi öngörmekte ve kabul etmektedir. Hatta “olursa olsun” tavrı içerisindedir. Fakat bilinçli taksirde fail neticeyi kabul etmemekte ve istememektedir. Neticeyi öngörmesine rağmen hareketlerine devam etmesinin sebebi neticenin gerçekleşmeyeceğine duyduğu güvendir.²⁰⁹

Olası kast ve bilinçli taksirin ayrımında “Frank Formülü” sıklıkla kullanılmaktadır. Buna göre fail, öyle veya böyle her türlü neticeyi gerçekleştirecekti denilebiliyorsa olası kast; neticeyi bilseydi hareketi gerçekleştirmezdi denilebiliyorsa bilinçli taksir vardır.²¹⁰

yokla seyir halinde iken, karşı istikamet şeridine girerek idaresindeki otomobilin ön kısımları ile seyir halinde olan diğer sürücü idaresindeki otobüsün ön kısımlarına çarpması sonucu aracında bulunanların vefatı ve birden fazla kişinin yaralanması ile sonuçlanan olayda sollama yasağı olduğunu gösterir düz şerit çizgisine ve sollama yasağı levhasına rağmen önündeki aracı sollamak sureti ile kazaya neden olduğu tanık beyanları ile tüm dosya kapsamından sabit olan sanığın eylemini bilinçli taksir ile işlediğinin kabulü ve hakkında TCK’nın 22/3. maddesinin uygulanması sureti ile bir hüküm kurulması gerekirken, eylemin basit taksirle işlendiğinin kabulü sureti ile ve suç niteliğinde yanılıya düşülerek sanık hakkında eksik ceza tayini bozmayı gerektirmiştir.”; Hakeri, *Ceza Genel*, 265.

²⁰⁷ Yargıtay 9. Ceza dairesi, K. 897/6399 (17.09.2007).

²⁰⁸ Hakeri, *Ceza Genel*, 263.

²⁰⁹ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 459; Hakeri, *Ceza Genel*, 263.

²¹⁰ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 461.

2.3.8. İslam Hukukunda Hatanın Türleri

İslam hukukunda özellikle Hanifi fakihler, kusurun ağırlığına göre hatayı derecelendirmişlerdir. Her hatanın aynı olmadığı fikrinden yola çıkılarak hata üç kısma ayrılmıştır: Hata, hata hükmünde sayılan haller, sebep olma.²¹¹ Hata ve taksir kavramlarının anlatıldığı kısımlarda detaylı açıklamalar yapıldığından bu kısımda hatanın türleri kısaca anlatılacaktır.

2.3.8.1. Hata

İslam hukukunda hata, failin iradesi ile oluşan fiilin, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranması nedeniyle olmasını istediğinden farklı bir netice doğurması durumudur. Daha önce hata ile ilgili fıkıh usulü kitaplarından yararlanılarak detaylı açıklama yapılmıştı.²¹² Bu nedenle hatanın diğer türlerine geçiyoruz.

2.3.8.2. Hata Hükmünde Sayılan Haller

Hata ile işlenen fiillerde mutlaka bir ilk hareketin var olması gerekmektedir. Failin iradesi ile oluşan hareket, fiildeki veya kasıttaki yanılğı nedeniyle failin irade etmediği bir neticeyi doğurmaktadır. İşte bu durumda irade ile netice arasında bir uyumsuzluk meydana gelmektedir. Fail, bu uyumsuzluğa dikkat ve tedbir yükümlülüğüne aykırı davrandığı için sebep olmuştur. Dikkatsizliği ve tedbirsizliği nedeniyle sorumludur.

Failin irade etmediği, kastının bulunmadığı ve mübaşeret (doğrudan) sebep olduğu bazı durumlar vardır ki bu durumlarda failin bir hareketi yoktur. Hata yerinde sayılan hallerde, failin bir şeye yönelmiş iradesi olmasa da diğer tüm yönlerden hataya benzediği ve sebep-sonuç ilişkisi kurulabildiği için hata gibi kabul edilmektedir. Hatadan daha düşük bir kusurluluk hali olarak kabul edilen bu öldürme türünü Hanefi, Şafi ve Hanbeli fakihler kabul etmektedir.²¹³

Fıkıh kitaplarında klasik olarak uyku halindeyken bir insanın üzerine düşüp onun ölmesine neden olan kişi örnek verilir. Bu örnekte uyuyan kişinin hiçbir iradi fiili yoktur. Fakat fiili hataya benzediği için hata hükmünde sayılır ve hata ile işlenen öldürmeye verilen ceza bu kişiye de verilir.²¹⁴

²¹¹ Türkan, *İslam Hukuku El Kitabı*, 316.

²¹² İlgili kısım için bu çalışmanın sayfa 32 ve 37'ye bakınız.

²¹³ Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 229.

²¹⁴ Serahsî, *Mebsut*, 26/106; Merginânî, *El-Hidaye*, 4/253; El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/249.

Bir kimsenin taşıdığı kılıç, taş, tuğla, ağaç vb. eşyanın düşerek başkasını öldürmesi veya yaralaması; Bir kimsenin çatı vb. yüksek bir yerden düşerek aşağıda yoldan geçen birinin ölümüne neden olması gibi durumlar hata hükmünde kabul edilmektedir.

Fıkıh kitaplarında yer alan klasik örnekler incelendiğinde hata hükmünde sayılan hallerin hatadan bir farkının olmadığı görülecektir. Zira bir neticeye yönelmiş irade unsuru olmasa da tüm örneklerde dikkatsizlik ve tedbirsizlik mevcuttur. Uyku halinde birinin üzerinde düşen kişi, uyumadan önce tedbirini alması gerekirdi. Veya çatıda bir iş yapan kişi düşmemek için gereken güvenlik önlemlerini alabilirdi. Tüm bu örneklerden anlaşılacağı üzere hatanın alt başlıklara ayrılmadan da incelenebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bazı fakihler tüm hata hallerini “hata” başlığı altında incelemiş, hata hükmünde olanlar veya sebebiyet verme şeklinde ayırım yapmamışlardır.²¹⁵

2.3.8.3. Sebep Olma Yoluyla Öldürme

Hanefi fakihler, diğer iki hata türünden daha hafif kusurluluk içeren ve fail ile netice arasında doğrudan bir bağ olmayan üçüncü bir hata türü tespit etmişlerdir. Failin bizzat yani mübaşeretle değil de dolaylı olarak zararlı neticeyi doğurması nedeniyle “Sebep olarak öldürme (katl bi sebeb)” olarak adlandırılmıştır. Bu hata türünde diğerlerinden farklı olarak kefaret ve mirastan mahrumiyet cezası yoktur. Fakat âkileye yüklenilen diyet cezası yine vardır.²¹⁶

Şafii ve Hanbeli fakihleri sebep olma yoluyla öldürmeyi hata ile öldürme olarak görmüş ayrı bir tür olarak görmemişlerdir.²¹⁷

Sebep olma yoluyla öldürmelere; umuma açık bir yolda yapılan kazı neticesinde birinin buraya düşerek ölmesi, kişinin kendi evinden umumi yola doğru çıkıntı yapması sonucunda bunun bir insana çarpması sonucu ölüm meydana gelmesi, umumi yola saldıran hayvanının bir insana çarparak onu öldürmesi gibi durumlar sebep olma yoluyla meydana gelen öldürmelerdir. Örneklerin tamamında failin gerçekleştirdiği fiiller mübah olan fiillerdendir.²¹⁸ Failin asıl kusuru öngörülebilir bir neticeyi öngörmeden, tedbirsiz ve dikkatsiz hareket etmektir. Fakat diğer hata türlerinden farklı olarak fiil, doğrudan işlenmemektedir.

²¹⁵ El-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkıhı El-Muğni Muhtasarı*, 4/279; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3/14; Zuhayli, *İslam Fıkıhı*, 8/105.

²¹⁶ Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 231.

²¹⁷ Merginânî, *El-Hidaye*, 4/253.

²¹⁸ Merginânî, *El-Hidaye*, 4/253; Serahsî, *Mebcut*, 26/106; El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/249; Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 231.

3. TRAFİK KAZALARINDA TAKSİRLE ÖLDÜRME SUÇU

Yaşama hakkı, hukuk sistemleri tarafından korunan en önemli haktır.²¹⁹ Zira diğer tüm insani haklar yaşama hakkına bağlıdır. Bu nedenle gerek İslam hukuku gerekse de modern hukuk yaşama hakkını koruma altına almış ve öldürme suçunu düzenlemiştir. Fakat iki hukuk sisteminin ceza politikasına bakışlarındaki farklılıklar nedeniyle özellikle suça karşılık uygulanacak cezada farklılıklar meydana gelmiştir.

Öldürme fiili evvela insan zihnindeki bir niyetten doğmaktadır. Fail bilerek ve isteyerek birini öldürmüş olabileceği gibi bilmeden veya dikkatsizliği neticesinde de bir insanı öldürmüş olabilir. Görüldüğü gibi netice olarak bir insan ölmüş olsa da öldürme fiili, neticeye sebep olan failin niyetine ve davranışlarına göre çeşitlenmektedir.²²⁰ Bu nedenle hakkaniyete uygun olarak hukuk sistemlerinde öldürme suçu failin kusur durumlarına göre tasnif edilmiştir.

İslam hukukunda insan öldürme suçunun kaç çeşit olduğu konusunda fıkıh mezhepleri arasında tartışma bulunmaktadır. Şafii ve Hanbeli fakihler kasten, kastın aşılması ve hata ile öldürme olmak üzere üç; Maliki fakihler kasten ve hata ile öldürme olmak üzere iki çeşidinin olduğunu belirtmişlerdir. Mezhepler arasında en detaylı tasnif Hanefi mezhebinde görülmektedir. Hanefi fakihler öldürme fiilini; kasten öldürme (Katl'ul Amd), kasıt benzeriyle öldürme (Katl şibh'ul- Amd), hata ile öldürme, hata yerinde sayılan öldürme (katl ma ucrya mecra'l-hata'), sebep olma yoluyla öldürme (katl bi sebep) olmak üzere beş çeşide ayırmışlardır.²²¹ Mezheplerin konuya yaklaşımına baktığımızda kasten ve hata ile öldürmede ittifak edildiği diğer öldürme çeşitlerinde ihtilaf edildiği görülmektedir.²²²

İslam hukukunda hataen/taksirle öldürme suçu Kur'an ile sabittir. Nisa Suresi 92. ayette *“Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir.”* buyrulur hata ile bir kimsenin öldürülmesinin suç olduğu beyan edilmiştir.²²³

Modern hukuk kitaplarında öldürme suçu “Hayata karşı suçlar” başlığı altında incelenmiştir. Öldürmeyi kast ve taksir ile öldürme şeklinde tasnif etmişlerdir. Genel olarak ikili ayırım yapılmakla birlikte olası kast, ihmali davranışlarla öldürme, kast-taksir kombinasyonu ile öldürme, basit taksirle öldürme, bilinçli taksirle öldürme gibi

²¹⁹ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 171.

²²⁰ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 170.

²²¹ Serahsî, *Mebhut*, 26/106.

²²² Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/33-35.

²²³ en-Nisâ 92.

açıklamalar da yapılmıştır. Fakat bunlar ana iki tasnifin alt başlıkları olarak değerlendirilebilir.²²⁴

Taksirle öldürme suçu, Türk Ceza Kanunu'nun özel hükümlerin düzenlendiği ikinci kitabının “Taksirle Öldürme” başlıklı 85. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu hükme göre taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır. Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır.²²⁵

Aynı suç tipini düzenleyen mülga 765 sayılı eski TCK'nın 455. maddesi ise taksir kavramını daha geniş açıklayarak suç tipini tanımlamıştır. İlgili madde metni şöyledir: “*Tedbirsizlik veya dikkatsizlik veya meslek ve sanatta acemilik veya nizamata ve evamir ve talimara riayetsizlik ile bir kimsenin ölümüne sebebiyet veren şahıs iki seneden beş seneye kadar hapse ve onbeş bin liradan yüzellibin liraya kadar ağır para cezasına mahkum olur. Eğer fiil birkaç kişinin ölümünü mucip olmuş veya bir kişinin ölümü ile beraber bir veya birkaç kişinin de mecruiyetine sebebiyet vermiş ve bu yaralanma 456'ncı maddesinin 2'nci fıkrasında beyan olunan derecede bulunmuş ise dört seneden on seneye kadar hapis ve altmış bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasına mahkum olur. Yukarıda beyan olunan cezalar, kusurun derecesine göre sekizde birine kadar indirilebilir.*”

Türk Ceza Kanunu'nda trafik kazaları sonucunda meydana gelen ölümlerle ilgili özel bir düzenleme mevcut değildir. Böylesi olaylar taksirle öldürme suçunu düzenleyen hükmün kapsamında değerlendirilmektedir. Konunun önemine ve sıklığına binaen trafik kazaları sonucunda meydana gelen ölümleri düzenlemek için özel bir hüküm konulması gerektiği yer yer tartışılmakla beraber bazı ülkelerde örnekleri görülmektedir.²²⁶

3.1. Suç ile Korunan Hukuki Yararlar

Taksirli davranışıyla bir insanın ölümüne neden olan failin cezalandırılmasında yaşama hakkını koruma amacı güdülmüştür.²²⁷ Yaşama hakkı diğer tüm hakların kullanılmasının kendisine bağlı olduğu bir haktır. Bu nedenle koruma altına alınması son derece önemlidir. Taksirli fiillerde sorumluluğun istisnai nitelikte olmasına rağmen

²²⁴ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 65.

²²⁵ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 170; Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 171; Malkoç, *Açıklamalı TCK*, 1/553.

²²⁶ İtalyan Ceza Kanunu'nun 589. maddesinin birinci fıkrasında “Trafik kurallarına taksirle uymamak nedeniyle bir kimsenin ölümüne neden olan kişi iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” hükmüne yer verilmiştir.; Ozan Ercan Taşkın, “Suç Siyaseti Tercihleriyle İtalyan Ceza Hukukunda Trafikte Öldürme Suçu”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (2019), 366.

²²⁷ Veli Özer Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 190.

öldürme suçunun taksirli halinin cezalandırılmasının sebebi budur. Böylece insanların gerekli dikkat ve özeni her hal ve şartta göstererek insan yaşamına karşı duyarlı olması hedeflenmiştir.²²⁸

T.C. Anayasa'sının 17. maddesinde yaşama hakkı anayasal koruma altına alınmıştır: “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.”

Maide suresi 32. ayette şöyle buyrulmuştur: “*Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır.*” Görüldüğü gibi Allah, bir insanın öldürülmesini bütün insanların öldürülmesine denk bir günah olarak görmüştür. Bu durum öldürme suçunun ve bir insanın hayat hakkını elinden almanın ne derece büyük bir suç olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber, “*(İyi) Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir.*”²²⁹ buyurmuştur. Hadis, kasıtlı veya kasıtsız ayırt etmeden bir güvenlikten bahsetmiştir. Buna göre Müslüman, tüm hareketlerinde gerekli dikkat ve özeni göstererek diğer insanlara kasıtlı veya taksir ile bir zarar vermemeye çalışacaktır. Gerek öğütlerle gerekse de ceza hukuku anlamında alınan tedbirlerle toplumsal olarak bir güvenlik tesis edilmeye çalışılmaktadır.

İslam ceza hukukunda din, can, akıl, nesil, mal olarak sayılan zorunlu maslahatlar gözetilmiş ve bu maslahatlar caydırıcı cezalarla koruma altına alınmıştır. Taksir/hata ile de olsa bir insanın öldürülmesine ceza verilmesi, sayılan beş zorunlu maslahatı korumak içindir. Nitekim bir trafik kazası sonucunda özellikle can ve mal konusunda ciddi zararlar meydana gelmektedir. İslam hukuku, toplumda bir emniyet hali oluşturmayı önemli görmekte ve hükümlerini buna göre düzenlemektedir. Sonuç olarak taksirle öldürme suçu ile korunan bir diğer hukuki yararın ‘toplumsal güvenlik’ olduğunu söyleyebiliriz.

Serahsi, Mebsut'ta “İnsan canının korunma hakkı, yanılma özrü ile düşmez” demek suretiyle insan canına yani yaşam hakkına dikkat çekmiş ve hata ile dahi olsa yaşam hakkını sonlandırana ceza verilmesinin hikmetini açıklamıştır.²³⁰

3.2. Taksirle Öldürme Suçunun Unsurları

Modern ceza hukukunda suçlar, unsurlarına ayrılarak incelenmektedir. Suçun unsurları ile ilgili genel bilgileri çalışmamızın ilk bölümünde vermiştik.²³¹ Bu bölümde

²²⁸ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 170; Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 171.

²²⁹ Buhari, İman, 4/10; Müslim, İman, 65/162.

²³⁰ Serahsî, *Mebsut*, 26/104.

ise Taksirle Öldürme Suçunu oluşturan unsurları, İslam hukuku ve Modern hukuk açısından açıklamaya çalışacağız.

3.2.1. Kanuni Unsur

Suçun unsurları arasında saydığımız kanuni unsur, bir suçun kanuni düzenleme ile hüküm altına alınması anlamına gelir. Buna göre bir fiil, kanun koyucu tarafından suç olarak tespit edilmemişse “Kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesi gereğince cezalandırılmayacaktır. Bu nedenle kanuni unsur suçun unsurları arasında kendisine yer bulmuştur.

Türk Ceza hukukunda taksirle öldürme 5237 sayılı TCK’nın “Taksirle Öldürme” başlıklı 85. Maddesinde düzenlenmiştir: “(1) Taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Modern hukukta, soyut nitelikteki kanunlar sayesinde kanuni unsurun tespitinin nispeten kolay olduğunu söyleyebiliriz. Zira genel itibariyle yazılı olan kanunlarda nelerin suç olduğu ve bu suçlara ne tür cezalar öngörüldüğü açıkça ifade edilmiştir. Bu nedenle bir problem oluşmamaktadır. Somut fiil ya kanunda vardır ya da yoktur. Fakat İslam hukukunda durum farklıdır. Kanuni unsurun anlaşılabilmesi için İslam hukuk tarihi açısından kanunlaştırma çalışmalarına kısaca değinmekte yarar görüyoruz.

İslam hukuk tarihinde Kanunî devrine kadar kanunlaştırma çalışmalarına pek rastlanmamaktadır. Kanunî’den Cumhuriyet devrine kadar beş ceza kanunu ihdas edilmiştir. Ayrıca 1858 Arazi Kanunnamesi, 1868-1876 yılları arasında hazırlanan Mecelle ve 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi kanunlaştırma çalışmalarına örnek gösterilebilir. Fakat bu çalışmalar tüm İslam fıkhnı kapsamamakta yalnızca belirli alanları ihtiva etmektedir.²³² İslam hukuk tarihi açısından düşünüldüğünde gayet az sayıdaki kanunlar bir yana bırakılırsa genel itibariyle kanunlaştırma çalışmalarının olmadığını, İslam hukuk sisteminin, büyük oranda, devlet memuru olmayan bağımsız fakihlerin çalışmaları üzerinden ilerlediğini söyleyebiliriz.²³³

Klasik fıkıh kitaplarında fıkhi hükümler; bir mevzu (kitâb, bâb, fasıl) altına giren meselelerin Kitap ve Sünnetten delillerini zikretmek, muhalif görüşlere cevap vermek,

²³¹ Bu çalışmanın 32. sayfasına bakınız.

²³² Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 83; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 162; Yakup Mahmutoğlu, “İslam Hukukun Kaziistik Yapısı Üzerine”, *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/1 (2012), 143.

²³³ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 70.

mezhep içi farklı görüşleri belirtmek ve genelde en son yazar olan fakihin kendi hükmünü vermesi şeklinde, kendine has bir sistematik ile ele alınmıştır.²³⁴

Fakihler, hiçbir resmi otoritenin baskısı altında kalmamış, tamamen kendi hür iradeleriyle Kur'an ve Sünnetten çıkarılan yöntemlerle meseleleri hükme bağlamışlardır. Bu durum İslam fihhının özgün yapısının korumasını ve donuklaşmamasını sağlamıştır. Nitekim tek ve soyut kanunların olmayışı sayesinde her ülkenin, her bölgenin ve her zamanın fakihleri kendi yaşadığı mekân ve şartları nazara alarak fıkhi hükümler üretmişlerdir. Böylece İslam hukuku, tüm mekân ve şartlarda uygulanabilecek bir hukuk sistemi olabilmiştir. Aksi halde fıkıh hükümleri, devletin resmi otoritesi ile kanunlaştırılmış olsaydı hangi ülkede ve zamanda kanunlaştırıldıysa o mekân ve şartlarda donmuş olacaktı. Ancak Kur'an ve Sünnet'in hüküm ihdas etme yöntemi sayesinde İslam hukuku donuklaşmamış ve tüm mekân ve zamanlarda uygulanabilen bir hukuk sistemi olmuştur.

Bu açıklamalardan hareketle İslam ceza hukukunda suçun kanuni unsurunun sağlanabilmesi için suçun bir kanunda yazılı olması aranmayacaktır. İslam Hukukun temel kaynakları olan Kur'an, sünnet ve icma ile bir suç sabitse artık kanuni unsurun sağlandığı kabul edilecektir. Sonuç olarak İslam ceza hukukunda hataen/taksirle öldürme suçunun kanuni unsuru Nisa Suresi 92. ayet ile sağlanmıştır.²³⁵

3.2.2. Maddi Unsurlar

Suçun dış dünyaya dair unsurlarına maddi unsurlar veya objektif unsurlar denildiği açıklamıştır. Bu bölümde ise her bir maddi unsuru taksirle öldürme suçu açısından mukayeseli bir şekilde açıklamaya çalışacağız.

3.2.2.1. Fail

Toplum içerisinde yaşayan her birey başkalarının hayatını tehlikeye düşürmemek için dikkatli ve özenli davranmak zorundadır. Bu yükümlük toplumdaki herkesi kapsadığı gibi yine herkes dikkat ve özen yükümlülüğünü ihlal ederek istenmeyen neticelere sebep olabilir. Dolayısıyla taksirle öldürme suçunun faili herkes olabilir.²³⁶

Nisa 92. ayette (وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطًا) “Kim bir mümini hata ile öldürürse...” ibaresiyle herkesin bu suçun faili olabileceğine işaret edilmiştir. Nitekim fakihler de suçun faili açısından bir ayrıma gitmemişlerdir.

²³⁴ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 73; Mahmutoğlu, “İslam Hukukun Kazuistik Yapısı Üzerine”, 146.

²³⁵ Serahsî, *Mebsut*, 26/104; El-Mavsılî, *El İhtiyar*, 4/249; Muhammed Ali Sabuni, *Ahkam Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017), 1/489.

²³⁶ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 172; Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 190.

Trafik kazaları sonucunda meydana gelen taksirle öldürme suçunda fail, genellikle araç sürücüsü olmaktadır. Hatta uygulamada yayanın kusuruyla meydana gelen bir trafik kazası dahi olsa sürücü yargılanmakta, mahkeme sonucunda kusuru olmadığı anlaşılırsa beraat etmektedir. Bu durumun nedeni olarak sürücülerin zarar verme imkanının fazla olması ve araç ile yayaya çarpılması halinde genelde yayanın daha büyük zarar görmesi zikredilebilir.

Yayaların taksirle öldürme suçunun faili olabileceği konusunda Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2013/12-10 esas, 2014/80 karar numaralı ve 18.02.2014 tarihli kararı önemlidir. Oy çokluğuyla alınan kararda detaylıca anlatıldığı üzere yayalar da trafik kazaları sonucunda taksirle öldürme suçunun faili olabileceklerdir. İlgili kararın önemli olduğunu düşündüğümüz kısmını aktaracağız:

“Suç tarihinde sanığın seyir halinde olan araçların geçişini beklemeden sol taraf orta refüj aralığından yola inip sol şeride geçmek suretiyle motosiklet sürücüsü A.’ın kendisine çarpmasına ve meydana gelen kaza sonucu ölümüne neden olduğu olayda, yolun karşı tarafına geçmeden önce seyir halinde olan araçları dikkate alma ve geçiş için emniyetli ortamın oluşmasını taşıt yolunun dışında bekleme yükümlülüğü olduğu halde, bu yükümlülüğe uymayarak ve böylece kendisi için öngörülmüş trafik kurallarını ihlal etmek suretiyle yola çıkan sanık, bu davranışı ile bir kazaya sebep olacağını, bir aracın kendisine çarpabileceği gibi, çarpmamak için direksiyonu kırmak suretiyle seyir düzenini bozup başka bir yaya veya araca da çarpabileceğini, böylece kendisi dışındaki kişilerin yaralanma veya ölüm sonucunun meydana gelme ihtimalini düşünüp bu konuda gerekli dikkat ve özeni göstermesi gerekirken söz konusu yükümlülüğe uymamış, böylelikle trafiğin tüm unsurlarının sorumlulukları ile ilgili düzenlemeler öngören ve hem yayaların hem sürücülerin can güvenliklerini koruma amacı güden 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun ilgili hükümlerini ihlal etmek suretiyle ortak hayat tecrübesine göre öngörülebilir ölüm neticesini öngörmeden hareket etmiştir.

Sanığın yola inme hareketinin iradi olması ve fakat meydana gelen ölüm neticesinin iradi olmaması, hareket ile netice arasında nedensellik bağının bulunması, olayın oluş şekline göre öngörülebilir olmasına rağmen sanık tarafından ölüm neticesinin öngörülememiş olması ve Türk Ceza Kanunu’nda öldürme suçunun taksirle de işlenebileceğinin hüküm altına alınmış bulunmasına göre, somut olayda, 5237 sayılı TCK’nun 22. maddesi uyarınca taksirin şartları ve 85. maddesi uyarınca taksirle ölüme neden olma suçunun unsurları gerçekleşmiş olduğundan yaya olan asli kusurlu sanığın hukuki sorumluluğunun yanında cezai sorumluluğunun da mevcut olduğu kabul edilmelidir.”

5237 sayılı TCK’nın 22. maddesinin gerekçesinde; “...bir trafik kazasında sürücü ile yaya veya her iki sürücü de taksirle hareket etmiş olabilir. Bu gibi durumlarda neticenin oluşumu açısından her kişinin taksirli fiili dolayısıyla kusurluluğu bir

diğerinden bağımsız olarak belirlenmelidir...” denilmek suretiyle meydana gelen trafik kazalarında yayaların da taksirle hareket edebilecekleri belirtilmiştir.

İslam hukukunda hata ile/taksirle öldürme suçunda hareketiyle ölüm neticesine sebep olan fail sorumlu olacaktır. Trafik kazalarında da yaya veya sürücü olması fark etmeksizin olaydaki kusurlu taraf sorumlu olacaktır. Nitekim yaya ile atlılar arasında yaşanan olaylarda eğer yaya olan hayvana vurmuş veya dürtmüş ve bunun sonucunda bir ölüm meydana gelmişse yaya olan tarafın cezai yönden sorumlu olacağı belirtilmiştir.²³⁷

İslam hukukunda failin şahsi özellikleri alacağı cezada farklılıklar meydana getirebilmektedir. Fakihler, failin normal şartlarda mirasçısı olduğu birini yanlışlıkla öldürmesi halinde ek bir ceza olarak mirastan mahrumiyet cezası verileceğini belirtmişlerdir. Hz. Peygamber’in “*Katil için miras yoktur.*”²³⁸ hadisine dayanılarak verilen bu hüküm failin, normal şartlarda mirasçı olduğu durumlarda uygulanır.²³⁹

3.2.2.2. Mağdur

Fail ile ilgili yaptığımız açıklamalara paralel olarak taksirle öldürme suçunun mağduru herkes olabilmektedir. İnsan ve canlı olan herkes hayata karşı işlenen suçların mağduru olabilir.²⁴⁰ Bu durumda insan ve canlı olmanın hukuken ne manaya geldiği önem arz etmektedir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 28. Maddesinde “Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.” denilmek suretiyle “kişiliğin” ne zaman başlayacağı hüküm altına alınmıştır. Fakat modern ceza hukukçuları insan yaşamının Ceza hukuku korumasından yararlanması için kişiliğin başlamış olmasının şart olmadığını, kişiliğin başlamasının korumanın başlaması için geç bir zamanı ifade ettiğini belirtmişlerdir. Buna göre ceza hukuku anlamında doğumun başlamış olması artık cezai korumanın da başladığı anlamına gelmektedir.²⁴¹ Doğumun başlama anından önce sağ olarak doğup doğmayacağı belli olmayan bebek, doğumun başlamasıyla sağ olarak doğacağı belli bir duruma gelmektedir. Dolayısıyla ceza hukuku anlamında bağımsız bir bireyin yararlandığı koruma hakkından yararlanmalıdır.

Açıklamalardan hareketle modern hukukta anne karnındaki bebeğin taksirle öldürme suçunun mağduru olamayacağı söylenebilir. Fakat bu tamamen cezasızlık anlamına gelmemekte yalnızca taksirle öldürme suçu anlamında suçun oluşmayacağı

²³⁷ Serahsî, *Mebhut*, 27/1.

²³⁸ Ebû Dâvud, “Diyât”, 18; Tirmizî, “Ferâiz”, 17.

²³⁹ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 342.

²⁴⁰ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 111.

²⁴¹ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 111.

ifade edilebilir. Bunu dışında TCK'nın “Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama” başlıklı 87/2/e maddesine, “Taksirle yaralama” başlıklı 89/3/e maddesine veya “Çocuk Düşürtme, Düşürme veya Kısırlaştırma” başlıklı 99. maddesinde yer alan suçlar bakımından somut olaya göre ayrıca inceleme yapılmalıdır.

Örneğin aşırı hızla giden bir sürücü başka bir araca çarparsa ve bu araçta bulunan hamile kadın çarpma sonucunda yaralansa ve çocuğunu düşürse TCK'nın 89/3/e maddesinde belirtilen taksirle yaralama suçunun nitelikli hali gündeme gelecektir.

İslam hukukunda anne karnındaki ceninin müessir fiil neticesinde düşürülmesi halinde normal bir insan gibi tam diyet cezası uygulanmamaktadır. Ceninin düşürülmesi durumunda “gurre” (الغرة) adı verilen ayrı bir tazminat cezasına hükmedilmektedir.²⁴² Arapça bir ifade olan gurre yerine “cenin tazminatı” ifadesi kullanılabilir.

Gurre tazminatı konusunda Haml b. Malik hadisi meşhurdur.²⁴³ Hz. Ömer'in hilafeti sırasında bir kadının bebeğini düşürmesi ile ilgili bir dava gündeme gelmiştir. Hz. Ömer çevresindekilere “Allah aşkına söyleyin, içinizde bu konuda Peygamber'den bir şey duyan var mı?” demiştir. Muğire b. Şu'be söz alarak kumasının karnına çadır direği ile vuran bir kadın ile ilgili hadisi rivayet etmiştir. Hz. Ömer bu hadise tanık olan başka birisinin olup olmadığını sorunca Muhammed b. Seleme de aynı şekilde rivayet etmiş ve sonuç olarak bebeğini düşüren kadına gurre tazminatına hükmedilmiştir. Gurre tazminatı Hz. Peygamber tarafından 500 dirhem gümüş olarak belirlenmiştir.²⁴⁴

3.2.2.3. Fiil

Taksirle öldürme suçunun oluşmasına sebep olan fiil, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak gerçekleştirilen iradi fiildir. Taksirin unsurları kısmında anlattığımız hususlar burada da geçerlidir.²⁴⁵ Faile yüklenebilecek dikkat ve özen yükümlülüğün olduğu durumlarda, fail bu yükümlülüğünü ihlal etmişse meydana gelen neticelerden sorumludur.

Trafik kazalarında yayaların ve sürücülerin uymak zorunda olduğu kurallar Karayolları Trafik Kanunu'nda belirtilmiştir.²⁴⁶ Buna göre ilgili yükümlülüklerle uymayarak bir trafik kazasına sebep olan ve kişilerin zarar görmesine yol açan fail, kusurlu fiili nedeniyle sorumlu olacaktır.

²⁴² Muhsin Koçak, “Gurre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/211-212.

²⁴³ Sünen-i İbni Mace, “Diyetler”, 11.

²⁴⁴ Serahsî, *Mebhut*, 26/134.

²⁴⁵ Sayfa 46.

²⁴⁶ Sayfa 14.

Modern ceza hukukçuları taksirle öldürme suçunun ihmali veya icrai her türlü hareket ile işlenebileceğini belirtmişlerdir.²⁴⁷ Buna göre taksirle öldürme suçu serbest hareketli bir suçtur.²⁴⁸

Fiilin gerçekleşme biçimi İslam hukukunda birtakım farklılıklara neden olmaktadır. Hanefi hukukçular suç fiilinin özelliğine göre hatayı üçe ayırmışlardır. Bunu daha önce anlattığımız için detaylarına girmeyeceğiz. Fakat fiil başlığı altında özellikle mübaşeret ile işleme ve sebep olarak işleme türlerini zikretmek gerekmektedir. Buna göre fail, kendi iradesiyle icra ettiği hatalı bir fiil ile hiç irade etmediği bir zarara sebep olursa burada hata ile öldürme suçu vardır. Fakat bazı durumlarda fail, yine kusuru ile istenmeyen bir neticeye sebep olsa da bu neticeyi doğrudan icrai hareketiyle ortaya çıkarmamıştır. Örneğin umuma açık bir yerde bir kuyu kazar ve akşam karanlığında birisi bu kuyuya düşerek ölürse fail sebep olarak öldürme suçunu işlemiştir.²⁴⁹ Bu suç aslında hata ile öldürmenin bir türüdür fakat doğrudan mübaşeret ile işlenmediği için hata ile öldürmeye göre daha hafif bir kusurluluk hali ihtiva etmektedir. Bu nedenle ceza olarak diyete hükmedilir fakat kefarete ve mirastan mahrumiyet cezasına hükmedilmez. Şafi ve Hanbeli hukukçular böyle bir ayrıma gitmeyerek sebep olarak öldürmeyi hata ile öldürmeye dahil etmişlerdir.²⁵⁰ Görüldüğü gibi fiilin özellikleri suçun çeşitleri açısından önem arz etmektedir.

3.2.2.4. Ölüm Neticesinin Gerçekleşmesi

Taksirle öldürme suçunun oluşabilmesi için ölüm neticesinin meydana gelmesi gerekmektedir. Suç, ölüm neticesinin meydana gelmesi ile tamamlanır. Taksirle öldürme suçu, neticeli bir suçtur ve bu nedenle teşebbüs mümkün değildir.

Fail, iradi bir şekilde hareket etse dahi ölüm neticesini istememiştir. Aynı zamanda öngörememiş, öngörse dahi gerçekleşmeyeceğine dair güven ile hareket etmiştir. Bu durumda taksirli suçlarda failin iradesi ile netice arasında tam bir kopukluk bulunmaktadır.²⁵¹ İrade ve netice arasındaki uyumsuzluğun iki hukuk sisteminde de taksirli fiiller açısından önemli olduğunu taksir kavramı incelenirken açıklanmıştır.

Trafik kazaları sonucunda mağdurun ölmesi halinde taksirle öldürme suçu oluşurken yalnızca yaralanması halinde taksirle yaralama suçu oluşacaktır. Nitekim uygulamada trafik kazası sonrasında gözaltına alınan failin durumu, hastaneye kaldırılan mağdurun hayati durumuna göre belirlenmektedir. Eğer hastaneden mağdurun

²⁴⁷ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 172.

²⁴⁸ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 190.

²⁴⁹ Serahsî, *Mebhut*, 26/106.

²⁵⁰ Esen, *İslam'da Cezai Sorumluluk*, 231.

²⁵¹ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 176.

ölüm haberi gelirse ve fail asli kusurluysa çoğu zaman fail tutuklanmakta, ölüm riski oluşturmeyen bir yaralama olduğu anlaşılırsa fail genelde serbest bırakılmaktadır.

3.2.2.5. Nedensellik Bağı ve Faile Objektif Olarak Isnat Edilebilirlik

Failin taksirle öldürme suçundan cezalandırılabilmesi için ölüm neticesinin gerçekleşmesi tek başına yeterli değildir. Ayrıca failin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranışı ile ölüm neticesi arasında nedensellik bağının varlığı ve neticenin, failin davranışına objektif olarak isnat edilebilirliği gerekmektedir.²⁵²

Fiil ile netice arasında nedensellik bağının tespiti yapılırken fiilin, netice için olmazsa olmaz şart olup olmadığına bakılır.²⁵³ Örneğin kırmızı ışıkta geçen bir sürücü o sırada yaya geçidinden yola çıkan bir yayaya çarparsa ve ölüm neticesi meydana gelse sürücünün fiili, mağdurun ölüm neticesi açısından olmazsa olmaz bir şart olduğundan nedensellik bağı kurulmuş olacaktır. Fakat trafik kazası sonucunda yaralanarak hastaneye kaldırılan yaya, tedavisi devam ederken doktorun yanlış müdahalesi sonucunda ölürse bu durumda sürücü ile ölüm neticesi arasında nedensellik bağı kopmuş olacaktır. Çünkü yanlış bir tedavi sonucunda ölen mağdur, trafik kazası olmasaydı da başka bir yanlış tedavi sonucunda ölebilirdi.²⁵⁴

Nedensellik bağının varlığı da yeterli olmamakta ayrıca netice, faile objektif olarak isnat edilebilir olmalıdır. Objektif isnâdiyet, neticenin objektif olarak öngörülebilir olmasıyla alakalıdır.²⁵⁵ Normal bir insanın asla öngöremeyeceği bir neticeden failin sorumlu tutulması mümkün değildir. Meydana gelen netice, failin egemenlik alanında kalan bir netice olmalıdır. İnsanın kontrol edemeyeceği, fiili ile yönlendiremeyeceği neticeler genelde tesadüf eseri olup faile objektif olarak isnat edilemeyecektir.

Nedensellik bağının daha net anlaşılması açısından Yargıtay'ın bir kararını zikretmekte fayda görüyoruz:

“Sanık Nejdet Yıldız'ı kapılarını kilitlemeden park ettiği özel otosuna yeğeni 5 yaşlarındaki Gürkan Yıldız'ın binip kapılarını içten kilitlemesi, araba içinde çakmak veya kibritle oynaması sonucu çıkardığı yangından kısmen yanması ve kısmen de asfiksi sebebiyle ölümüyle sonuçlanan olayda her ne kadar sanık park ettiği arabasının kapılarını kilitlememek suretiyle Karayolları Trafik Yönetmeliği'nin 133. maddesinin

²⁵² Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 177.

²⁵³ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 178.

²⁵⁴ Yargıtay CGK, K. 2009/93 (14.04.2009) “Bütün suçlarda olduğu gibi taksirli suçlarda da hareket ile sonuç arasında nedensellik bağının varlığı cezalandırmanın koşuludur. Taksirli suçlarda nedensellik bağının varlığının kabulü için, failin hareketlerinden bağımsız bir etkenin sonuca tek başına neden olmaması gerekir.” ;Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 177.

²⁵⁵ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 178; Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 178; Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 191.

(d) bendindeki park edilen arabanın kapılarının kilitlenmesi kuralına uymamış ve bilirkşi raporunda da tedbirsizlik keyfiyeti bu hususa bağlanmış ise de ölenin otomobil içinde normal kullanım dışında olmak üzere, ateşle oynama gibi beklenmeyecek davranışları sonucu ölümü tevhit eden yangını çıkarmış olması karşısında, sanığın park ettiğı aracın kapılarını kilitlememesi şeklinde tezahür eden eylemi ile ölüm olayı arasında illiyet bağının bulunmaması ve bu neticeyi öngörmesinin mümkün olmaması, atılı suçun unsurlarının oluşmaması itibariyle, yeğenin ölümü olayında cezai sorumluluğun söz konusu olmayacağı cihetle...”²⁵⁶

Yargıtay kararında görüldüğü gibi failin fiili ile nedensellik bağı olmayan neticelerin faile cezai olarak yükletilmesi mümkün değildir.

İslam hukukunda fiil ile netice arasındaki nedensellik bağına dikkat edilmekte ve şüpheli durumlarda araştırma yapılmaktadır. Örneğin Hz. Ömer devrinde bir adam atıyla başka bir adamın parmağına bastı ve yaralandı. Daha sonra adam öldü. Hz. Ömer, ölen adamın yakınlarına ölümün kan kaybından dolayı gerçekleştiğine; öldüren kişinin yakınlarına da ölümün kan kaybından gerçekleşmediğine dair yemin teklif etti. Fakat iki taraf da yemin etmekten kaçındı. Bunun sonucunda Hz. Ömer yarım diyete hükmetti.²⁵⁷ Görüldüğü gibi Hz. Ömer, ölüm neticesinin yaralamadan kaynaklı kan kaybı olup olmadığına dair araştırma yapmış, taraflara yemin teklif etmiştir.²⁵⁸

Bazı hallerde netice, birden çok kişinin taksirli davranışının sonucunda meydana gelmiş olabilir. Bu durumda herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olacaktır.²⁵⁹ Nitekim TCK’nın 22. maddesinin 5. fıkrasında “Birden fazla kişinin taksirle işlediğı suçlarda Herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur. Her failin cezası kusuruna göre ayrı ayrı belirlenir.”

3.2.3. Manevi Unsur

Taksirle öldürme suçunun manevi unsuru hiç şüphesiz taksirdir. Daha önce anlatıldığı gibi taksir, iradi bir hareket ile iradi olmayan bir neticeye sebep olmaktadır. Dolayısıyla taksirle işlenen suçlarda suç kastı yoktur. Taksir, neticenin öngörülmesi açısından iki kısma ayrılmaktadır. Eğer failin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranışı, netice öngörülemez olarak gerçekleştirilmişse basit taksir; netice öngörülmesine rağmen şans, yetenek, bilgi, beceri gibi faktörlere güvenerek neticenin gerçekleşmeyeceğı inancıyla hareket edilmişse bilinçli taksir söz konusudur. Daha önce

²⁵⁶ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 181.

²⁵⁷ Hadiseyi anlatan Muvatta yazarı İmam Malik, diyet miktarının tatbikata uygun olmadığını belirtmiştir.

²⁵⁸ İmam Malik, “Diyetler”, 4.

²⁵⁹ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 439.

detaylı anlattığımız için burada tekrar etmeyeceğimiz bu ayırım Yargıtay kararlarında da kendisine yer bulmuştur.²⁶⁰

Trafik kazalarında kast-taksir anlamında manevi unsurun tespiti kolay olsa da taksirin hangi türünün gerçekleştiğinin tespitinde sorun yaşanmaktadır.²⁶¹ Trafik kazalarının yaygınlığı göz önüne alındığında trafik kurallarının ihlali sebebiyle kaza neticesinin meydana geleceği herkes tarafından öngörülebilir olsa da Yargıtay, her kural ihlalini bilinçli taksir saymamıştır.

Örneğin Yargıtay, kırmızı ışıktaki geçerek kendisine yeşil ışık yanan kişiye çarpma²⁶² şeklinde gerçekleşen olayda bilinçli taksirin varlığını kabul ederken; gözlüklü araç kullanması gereken kimsenin salt gözlüksüz araç kullanmasını²⁶³ veya failin ehliyetsiz olmasını²⁶⁴ bilinçli taksirin kabulü açısından yeterli görmemiştir. O halde her

²⁶⁰ Yargıtay 12. Ceza Dairesi, K. 2016/4569 (21.03.2016). "Sanığın saat 17:15 sıralarında idaresindeki kapalı kasa kamyonet ile tek yönlü, 10 m genişliğindeki, meskun mahal, düz yolda, olay yerinin 500 m öncesinden başlamak üzere yol üzerinde bulunan 90, 70 ve 50 km hız sınırlarını gösterir trafik işaretlerine ve olay yerinden 30 m önce bulunan yaya geçidi levhasına rağmen, kendi beyanına göre; 80 km hızla yolun sol şeridinde seyrettiği bir sırada, solundan yola giren 2003 doğumlu Şüheyda D.'e yolun sol şeridi üzerinde, yolun 40-50 cm kadar içinde aracının sol ön kısmıyla çarpması, çarpma noktasına göre yolun sağına doğru 31 m ilerde duruşa geçmesi sonucu adı geçeninin 07/06/2013 günü ölümüne neden olduğu olayda, kolluktaki beyanında en fazla 80 km hızla seyrettiğini bildirmiş iken savcılıktaki beyanında, 60-70 km hızla ilerlerken yolun kenarında öğrencilerin beklediğini gördüğünü, bir kısmının yaklaştığı sırada karşıya geçtiğini, bu nedenle yavaşladığını, tahmini 60 km hızla ilerlemeye başladığını, ölenin de aralarında bulunduğu öğrencilerin yolun kenarında beklemeye devam ettiklerini, kendisini gördüklerini, yanlarından geçmeye başladığı esnada ölenin aniden yola fırladığını beyan eden sanığın olay yerinin 30 m öncesinde bulunan yaya geçidi levhasını gördüğünde hızını 50 km'nin altına düşürmesi, yaya öğrencileri gördüğünde de güvenli geçişlerini sağlamak yolunda fren tedbirine başvurusu gerekirken hız sınırını %50'den fazla aşacak şekilde 80 km hızla seyretmiş olmakla eşit kusurlu olduğunun ve yolun karşısına geçmeye çalışan öğrencilerin ölümüne neden olabileceğini öngören, ancak şoförlük yeteneklerine, şansına ve öğrencilerin kendilerini araçlardan koruma yönünde dikkatli davranacaklarına güvenmek suretiyle, hiç istemediği neticenin gerçekleşmeyeceği yönünde yanlış bir zan ile hareket etmiş bulunan sanığın eyleminde bilinçli taksirin koşullarının oluştuğunun gözetilmemesi"; Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 187.

²⁶¹ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 189.

²⁶² Yargıtay 9. Ceza Dairesi, K. 897/6399 (17.09.2007). "Sanığın kavşağa hız azaltmadan yaklaşp kırmızı ışıktaki geçiş yaparken, kendisine yeşil yandığında geçiş yapmak üzere kavşağa giren motosikletli ölene çarpması şeklinde gerçekleşen olayda bilinçli taksirin unsurlarının bulunduğu gözetilmeden yazılı şekilde eksik ceza tayini"

²⁶³ Yargıtay 9. Ceza Dairesi, K. 3339/8841 (3.12.2007). "Sanığın gözlüksüz iken görme derecesi uzman hekim tarafından belirlendikten sonra bunun meydana gelen olaya etkisi de değerlendirilerek sonucuna göre hukuki durumunun takdir ve tayini gerektiği gözetilmeden soyut gözlüksüz araç kullanması nedeniyle suçun bilinçli taksirle işlendiği kabul edilerek yazılı şekilde hüküm tesisi"

²⁶⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, K. 2013/587 (03.10.2012). "...Taksine öldürme ve yaralama suçlarından verilen hükümlerin temyiz incelemesini yapan Özel Dairece de sürücü belgesiz araç kullanmak tek başına bilinçli taksir hali olarak kabul edilmemiştir. (12 CD.nin 12.09.2013 gün 1592-19861 ve 08.10.2013 gün 2681-22998 sayılı kararları). Bu itibarla, isabetsiz olan yerel mahkeme direnme hükmünün bozulmasına karar verilmelidir"

somut olay açısından neticenin öngörülebilir olup olmadığı ve failin neticeyi öngörüp öngörmediği araştırılarak hüküm verilecektir.²⁶⁵

3.3. Hukuka Aykırılık

Bazı hukukçuların suçun unsurları arasında saydığı hukuka aykırılık hali, suç fiilinde herhangi bir hukuka uygunluk nedeninin olmaması anlamına gelir. Taksirli suçlarda, hukuka uygunluk nedenlerinden birinin varlığı halinde ceza verilmemektedir.

Herhangi bir olayda suçun unsurlarının varlığı halinde hukuka aykırılık karinesi oluşmaktadır. Fakat hukuka uygunluk sebeplerinden birinin varlığı, hukuka aykırılık karinesini ortadan kaldırmaktadır. Ceza hukuku kapsamında öngörülen tüm hukuka uygunluk sebepleri taksirle öldürme suçu için de geçerlidir.²⁶⁶ Fakat taksirli suçlar bakımından en yaygın hukuka uygunluk sebepleri rıza ve meşru savunmadır.²⁶⁷ Şimdi iki hukuk sistemi açısından bu iki kavramı inceleyeceğiz.

3.3.1. Meşru Savunma

765 sayılı Eski TCK'nın 49/2 ve 5237 sayılı TCK'nın 25/1. maddelerinde düzenlenen meşru savunma, hukuka aykırılık karinesini ortadan kaldırmakta ve böylece eylemi suç olmaktan çıkarmaktadır. Meşru savunmanın oluştuğunun kabul edilebilmesi için saldırıya ve savunmaya ilişkin şartların birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir.²⁶⁸

Saldırıya ilişkin şartlar dört tanedir: Birincisi, bir saldırı bulunmalıdır; ikincisi, bu saldırı haksız olmalıdır; üçüncüsü, saldırı meşru müdafaa ile korunabilecek kişinin kendisine veya bir başkasına ait bir hakka yönelik olmalıdır; dördüncüsü ise saldırı ile savunma eşzamanlı bulunmalıdır.

Savunmaya ilişkin şartlar üç tanedir: Birincisi, savunma başka imkân olmayacak şekilde zorunlu olmalıdır; ikincisi, savunma saldırıya karşı olmalıdır; üçüncüsü saldırı ile savunma arasında dengeli bir oran bulunmalıdır.²⁶⁹ İki başlık altında sayılan bu şartların oluşması durumunda hukuka uygunluk hali var kabul edilerek faile ceza verilmeyecektir.

Taksirli suçlar açısından meşru savunmayı iki açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Birincisi bir kişinin kendisine yönelen taksirli suça karşı meşru müdafaa yapıp yapamayacağıdır. 5237 sayılı TCK'nın 25/1. maddesine baktığımızda “haksız bir saldırıyı” defetmek için meşru savunma yapılabileceği düzenlenmiştir. Buradaki haksız

²⁶⁵ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 189-190.

²⁶⁶ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 190.

²⁶⁷ Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 244.

²⁶⁸ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 502.

²⁶⁹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, K. 2013/150 (16.04.2013).

bir saldırı kast ile olabileceği gibi taksir ile de olabilecektir. Zira taksirli suçlar da haksızlık unsuru barındıran suçlardır. O halde bir kişi, kendisine yönelen taksirli bir suça karşı meşru savunma yaparak karşılık verebilecektir.²⁷⁰

Taksirli suçlarda meşru savunmanın ikinci yönü ise doğrudan taksirli bir fiil ile meşru savunmanın yapılıp yapılamayacağıdır. Doktrinde kanun metnine dayanarak taksirli bir fiil ile meşru savunma yapılabileceği kabul edilmiştir.²⁷¹ Gerçekten de taksirli bir fiil ile meşru savunma hali iki şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Birincisi failin, bir saldırı var zannederek kendisini savunmaya geçmesi yani saldırıyı yaptığı veya yapacağı varsayılan kişiye taksirli bir fiil yöneltme halidir. Yargıtay’a göre ortada bir saldırı olmamasına rağmen failin saldırı var zannıyla hareket etmesine “mefruz meşru savunma” denmektedir.²⁷² Böyle bir durumda failin kasıt ile hareket ettiği söylenemeyecektir.

Diğer hal ise meşru savunma sırasında, taksirle sınırın aşılması halidir.²⁷³ Bu hal, 5237 sayılı TCK’nın 27/1. maddesinde “Ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın kast olmaksızın aşılması halinde, fiil taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyorsa, taksirli suç için kanunda yazılı cezanın altında birinden üçte birine kadar indirilerek hükmolunur.” denilerek hüküm altına alınmıştır. Örneğin kendisine bıçakla saldıran birine yumruk atan fail, sadece saldırganı uzaklaştırmak istemiş fakat istemeden bir damarı zedeleyerek saldırganın felç kalmasına sebep olmuştur. Bu durumda meşru savunma sınırının taksir ile aşılması söz konusudur.

Meşru savunmada sınırın aşılması ile ilgili aktaracağımız Yargıtay Kararı konunun anlaşılmasını sağlayacaktır. Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 31.05.2007 gün ve 2006/5834-2007/4280 nolu kararında şöyle ifade etmiştir: “...Sanık A. ve maktulün olay gecesı alkol alarak sohbet ettikleri sırada sebebi belli olmayacak şekilde aralarında çıkan tartışma sırasında, maktulün tabancasını çekip sanığa ateş ederek sağ kol ve sağ göğüs cilt altından yaraladığı, yaralanıp yere düşen sanığın da kendi üstündeki silahını çekip maktule doğru 6 el ateş ederek maktulü öldürmesiyle sonuçlanan olayda; sanığın kendine yönelik saldırıya karşı savunmada bulunurken daha az bir atışla yetinmesi yerine, çok sayıda ateş ederek savunma sınırını kastı olmaksızın aşması nedeniyle 5237 sayılı yasanın 27/1, 22/3. maddesi delaletiyle 85. maddesinden mahkumiyeti yerine, yazılı şekilde hüküm kurulması...”

İslam hukukunda meşru müdafaa genel olarak, “Hukuka aykırı olarak icra edilen her türlü tecavüze karşı savunma amacına yönelik, saldırıyı def edecek ölçüde güç

²⁷⁰ Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 245.

²⁷¹ Koca - Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 190; Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 245.

²⁷² Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 148.

²⁷³ İdris Ermeydan, “Yargıtay Kararları Işığında Meşru Savunmada Sınırın Aşılması”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 0/3 (02 Temmuz 2014), 166.

kullanımı” olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁴ Bakara Suresi 194. ayette “*Kim size saldırırsa siz de tıpkı onların size saldırdığı kadar onlara saldırın.*” Denilerek bir haksız saldırı halinde karşılık vermek caiz görülmüştür. Ayrıca “el ısırma olayı” gibi meşhur hadislerde de meşru müdafaa’nın çerçevesi çizilmiştir. Bu hadise göre iki kişi kavga etmiş ve biri diğerinin elini ısırılmıştır. Eli ısırılan şahıs kurtulmak için elini çekince diğer kişinin dişleri kırılmıştır. Olay Hz. Peygamber’e intikal edince dişi kırılan kişinin tazminat hakkı olmadığını ifade ederek “...Elini, ağzında, aygır devenin kemirdiği gibi kemirmen için bıraksa mıydı?”²⁷⁵ demiştir. İslam hukukunda yukarıda sayılan şartlarla paralel şartlar sayılarak meşru savunma kabul edilmiştir.²⁷⁶ Buna göre saldırının haksız olması, saldırı ve savunmanın aynı zaman diliminde gerçekleşmesi, tecavüzü başka türlü önleme imkanının bulunmaması, savunmanın tecavüzün sınırını aşmaması halinde meşru müdafaa/savunmanın varlığı kabul edilecektir.²⁷⁷

3.3.2. Rıza

Hukuka uygunluk nedenlerinden olan rıza, 5237 sayılı TCK’nın 26. maddesinde “Kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez.” şeklinde düzenlenmiştir. Madde metninden anlaşılabileceği üzere rıza, öncelikle kişinin mutlak tasarruf yetkisi olan bir hakkına yönelik olmalıdır. Bunun dışındaki haklarda yani kişiye mutlak tasarruf yetkisi verilmeyen, kamu güvenliği gibi konuları ilgilendiren haklarda kişinin rızasının bir önemi yoktur. Hiç kimse ‘beni silahla öldürebilirsin’ şeklinde bir rıza veremez. Böyle bir rıza, hukuka uygunluk nedeni olmayacak ve fiili suç olmaktan çıkarmayacaktır. Yine çokça tartışılan ötenazi de hukuka aykırıdır. Zira yaşama hakkı, kişinin üzerinde mutlak tasarruf yetkisi olan bir hak değildir.²⁷⁸

Taksirli suçlarda rıza, trafik veya spor gibi doğası gereği belli oranda risk barındıran alanlarda gündeme gelmektedir. Örneğin bir boks müsabakasında karşılaşan iki kişi, birbirlerine vurmaya ve yaptıkları sporun vereceği zararlara rıza göstermişlerdir. Doktrinde mecburen belli oranda riskin göze alınmasını gerektiren alanlar için “izin verilen risk” kavramı kullanılmaktadır.²⁷⁹ Aynı şekilde trafiğin yapısı gereği belli oranda bir risk göze alınmakta ve rıza gösterilmektedir. İzin verilen risk

²⁷⁴ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1991, 2/85; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 79; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 73.

²⁷⁵ Buhârî, “Kasame”, 24 (No: 1673).

²⁷⁶ Türcan, *İslam Hukuku El Kitabı*, 314; İbrahim Kafi Dönmez, “Meşrû Savunma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/383-387.

²⁷⁷ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 76-77.

²⁷⁸ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 150.

²⁷⁹ Yener Ünver, *Ceza Hukukunda İzin Verilen Risk* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 8.

hususunda önemli olan nokta, izin verilen riskin neticeye yönelik değil hareketlere yönelik olmasıdır.²⁸⁰ Boks örneğinde her iki tarafta kendisine yumruk atılmasına rıza göstermektedir fakat yumrukların kurala aykırı atılması nedeniyle ölüm neticesine rıza göstermemektedir. Buna mukabil kurallara uygun atılan yumruklar neticesinde meydana gelen zararlarda sorumluluk yoktur. Çünkü bu tür zararlar, izin verilen ve rıza gösterilen risk kapsamında meydana gelebilecek bir durumdur.

İslam hukukunda, güreş gibi rakibe karşı kuvvet kullanılmasını gerektiren sportif faaliyetler sırasında doğan zararlarda yarışmacı, sporun normal kurallarını aşacak bir harekette bulunmamışsa sorumluluk yoktur.²⁸¹ Çünkü İslam hukukunda sportif faaliyetler cihada hazırlık ve sağlıklı bireyler olmak gibi amaçlar nedeniyle dini vecibe olarak görülmekte ve bu vecibenin yerine getirilebilmesi için ise belirli oranda bir riskin göze alınması gerekmektedir. Aksi halde cezai sorumluluk korkusuyla kimse sportif faaliyetlere yanaşmayacaktır.

Tıbbi müdahaleler de taksirli suçlara sebep olup olmama noktasında incelenmiş ve tartışılmıştır. İslam hukukunda doktorluk vazifesi farz-ı kifaye olarak görülmektedir. Bu ilimle bir kısım kimseler meşgul değilse yani toplumun doktora olan ihtiyacını giderecek kimse yoksa tüm topluma farz-ı ayn olur.²⁸² Buna bağlı olarak doktorların çalışma sahası ve ameliyat gibi tehlike barındıran müdahaleleri izin verilen risk kapsamında değerlendirilmektedir. Aksi halde kimse doktor olmak istemeyecek veya tehlikeli ameliyatlara girişmeyecektir.

İslam hukukçuları doktorun müdahalesi neticesinde doğan zararlı neticeden sorumlu olmaması üzerinde ittifak etmişlerdir. Fakat bu sorumsuzluğun sebebinde ihtilaflıdır. Ebu Hanife; sosyal ihtiyaç ve veli veya mağdurun izni nedeniyle doktorun mesuliyetinin olmadığını söyler. İmam Şafî ve İmam Ahmed'e göre sorumsuzluk halinin sebebi mağdurun izni ve tıp ilminin kurallarına riayettir. İmam Malik ise devletin ve mağdurun izni nedeniyle doktorun mesuliyetinin olmadığını fakat tıp metotlarına aykırı harekette bulunursa sorumlu olacağını söyler.²⁸³

Doktorların cezai ve hukuki sorumluluktan kurtulmaları için mesleklerinin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne riayet etmelidirler. Doktorlar, tıp ilminin geldiği son noktayı, yeni müdahale yöntemlerini, ameliyat şartlarını büyük bir dikkat ve özen ile takip etmelidirler. Nitekim Hz. Peygamber, "Bir kimse, tıp bilmediği (ehil olmadığı) halde doktorluk yapmağa kalkar (ve hastaya zarar verirse) tazminat ile mükelleftir." buyurmuştur.²⁸⁴ Hiç tıp bilmeyen bir kimsenin iyi niyetle bile olsa yaptığı müdahale tazminata yol açarken, doktorların da tıp ilminin normal şartları dışında

²⁸⁰ Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 247.

²⁸¹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/127.

²⁸² Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/122.

²⁸³ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/124.

²⁸⁴ Ebu Davud, "Diyetler", 4587, Nesâî, "Kasâme", 41; İbn Mâce, "Tıb", 16.

yaptığı müdahaleler yine sorumluluğa yol açacaktır. Özetle doktorlar, tıp ilminin öngördüğü risklerden ve neticelerden mesleklerinin gereği gibi davrandıkları sürece sorumlu tutulamazlar. Ancak tıp ilmine veya dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davrandıklarında meydana gelen zararlı neticelerden sorumludurlar.

Özetle doktorların mesuliyetsizliğinin dört şartı vardır: 1. Müdahalede bulunanın doktor olması. 2. Tıbbi müdahalenin tedavi kastı ve iyi niyetle yapılması. 3. Müdahalenin tıp ilminin metotlarına uygun olması. 4. Hastanın veya onun yerini tutan velisinin izni.²⁸⁵ Tıbbi müdahale sebebiyle zararlı bir neticenin doğması halinde yukarıdaki şartların durumuna bakılır. Eğer doktor kasıt olmaksızın yani taksir ile yanlış bir müdahalede bulunursa taksirle sorumludur. Fakat kasten, kötü niyetle zarar vermek ister ve bunu tıbbi müdahale ile yaparsa kasıtlı fiilinden sorumludur.

3.4. Suçun Özel Görünüş Biçimleri

Suçun özel görünüş biçimleri olarak adlandırılan teşebbüs, iştirak, içtima ve tekerrür halleri, suçun klasik yapısının dışında gelişen ancak hukuki sonuç doğuran durumları ifade eder. Bu kavramları taksirli öldürme açısından açıklamaya çalışacağız.

3.4.1. Teşebbüs

İslam hukukçuları “tamamlanmamış/eksik suç” ifadesiyle teşebbüs konusunu açıklamışlardır. Buna göre had ve kısas cezalarında suç tamamlanmadıkça ceza verilemeyecektir.²⁸⁶ Fakat had ve kısas dahil her türlü suçun teşebbüsü niteliğinde olan yani tamamlanmamış haline tazir cezası verilebilecektir.²⁸⁷ Had ve kısas dışında kalan tazir suçları ise zaten başlı başına cezasının tayini yasama organına (ulul emre) bırakılmış suçlardır. Özetle had, kısas ve tazir suçlarına teşebbüs edilmesi halinde yetkili makamlar (ulu'l emr) tazir cezasına hükmedebilecektir. Her suçun kendi yapısına göre tazir cezasının türü ve miktarı belirlenecektir.²⁸⁸

Taksirli suçlar yapısı gereği teşebbüsün mümkün olmadığı suçlardır.²⁸⁹ Çünkü bir suça teşebbüs edilebilmesi için o suçun kasıtlı işlenmesi gerekir.²⁹⁰ Fail, belirli aşamalar halinde kasıtlı bir suçu işlemekte ve son aşamanın vuku bulmaması halinde

²⁸⁵ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/124.

²⁸⁶ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1/309.

²⁸⁷ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 141.

²⁸⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/321.

²⁸⁹ Adem Çiftci, *İslam Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015), 107.

²⁹⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 143.

suç, teşebbüs halinde kalmaktadır. Fakat taksirli suçlar planlanarak, bilerek ve isteyerek gerçekleştirilmediği içi teşebbüs aşamasında kalamazlar.²⁹¹

Modern hukukta teşebbüs, 5237 sayılı TCK'nın "Suça Teşebbüs" başlıklı 35. maddesinde "Kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp da elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaz ise teşebbüsten dolayı sorumlu tutulur." şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi madde metninde "işlemeyi kastettiği bir suçu" denilmek suretiyle teşebbüsün, kasıtlı suçlarda olabileceği belirtilmiştir.²⁹² Dolayısıyla taksirli suçlarda teşebbüs mümkün değildir.²⁹³

Trafik kazaları sonucunda meydana gelen taksirle öldürme suçu açısından teşebbüs mümkün değildir. Örneğin aşırı hızla giden bir şoför direksiyon hakimiyetini kaybetse sağa sola manevralar yaparak bir yayaya çarpacakken son anda dursa bu durumda herhangi bir suç oluşmayacaktır. Yalnızca aşırı hızdan dolayı idari yaptırım uygulanabilecektir. Şayet şoför yayaya çarpsa ve yaya yoğun bakıma kaldırılrsa fakat ölme yine taksirle öldürmeye teşebbüs olmayacak yalnızca taksirle yaralama suçu oluşacaktır.

3.4.2. İştirak

Birden fazla kişinin aralarında yaptıkları anlaşma gereği bir suçu birlikte işlemesi halinde iştirakin varlığı kabul edilir.²⁹⁴ 5237 sayılı TCK'nın 37. maddesine "Suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur." denilerek şeriklerin her birinin fail olarak sorumlu tutulacağı hüküm altına alınmıştır.

İştirakin mahiyeti, 5237 sayılı TCK'nın 40. maddesinde "Suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir. Suçun işlenişine iştirak eden her kişi, diğerinin cezalandırılmasını önleyen kişisel nedenler göz önünde bulundurulmaksızın kendi kusurlu fiiline göre cezalandırılır." şeklinde açıklanmıştır. Buna göre iştiraktan bahsedebilmek için kasıtlı bir suçun varlığı gerekmektedir. Kasıtlı suçlarda zararlı netice istenerek hareket edildiğinden birden fazla kişi ile iş birliği halinde bir suç işlenebilmektedir. Fakat taksirli suçlarda netice istenmediğinden, zararlı neticenin meydana gelmesinden önce iş birliği yapılmasını olanaksızdır.²⁹⁵ Bu nedenle taksirli suçlarda iştirak mümkün değildir.²⁹⁶

²⁹¹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1/312.

²⁹² Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 200.

²⁹³ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 716.

²⁹⁴ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 721.

²⁹⁵ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 201.

²⁹⁶ Diken, *Taksire Dayalı Sorumluluk*, 28.

Ayrıca taksiri düzenleyen TCK 22. maddenin 5. fıkrasında “Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda, herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur. Her failin cezası kusuruna göre ayrı ayrı belirlenir” denilmek suretiyle birden fazla kişinin işlediği taksirli suçlarda herkesin kendi kusuruna göre sorumlu olacağı hüküm altına alınmıştır.²⁹⁷ Buna göre taksirli suçlarda müşterek faillik mümkün olmamak ile birlikte her bir fail kendi taksirli hareketi nedeniyle ayrı bir fail olarak cezalandırılacaktır.²⁹⁸ Uygulamada trafik kazaları sonrasında bilirkişi raporu hazırlatılarak kusur durumları asli ve tali kusurlu olarak belirlenir. Daha sonra tazminat miktarları bu tasnife göre tayin edilir. Fakat cezai sorumluluk açısından asli veya tali kusurluluğun bir farkı yoktur. Her halükârda taksirle öldürme suçu vücut bulacaktır.

Maide Suresi 2. ayetinde “*Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın.*” buyrulurak suça iştirak edilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca çeşitli ayet ve hadislerle suça iştirak hali yasaklanarak bu halin günahından bahsedilmiştir.²⁹⁹ İslam hukukçuları bir anlaşma ile iştirak halinde taksirli suçun işlenebileceğini belirtmeseler de ortak kusurlu hareket ile taksirli suça sebep olunabileceğini kabul ederler. Ortak kusurları ile taksiri bir suça vücut veren failler, mağdura veya varislerine ödenecek diyeti birlikte paylaşırlar. Her faile ayrıca diyet cezasına hükmedilmez. Örneğin üç fail taksirli hareketleri neticesinde birini öldürseler ölenin varislerine ödenecek tam diyet üçe bölünür ve her faile birer pay yükletilir.³⁰⁰

Taksirli hareketi icra edenler arasında mağdurun da bulunması halinde mağdura düşecek olan diyet payı sakıt olacaktır. Örneğin dört kişi bir kuyu kazarken kusurları nedeniyle kuyu çökse ve bir kişi altına kalarak ölse diyet dörde bölünür. Bir pay mağdurun da kusurlu olması nedeniyle sakıt olur. Üç pay diyet mağdurun varislerine ödenir.³⁰¹

3.4.3. İçtima

Bir failin birden çok suç işlediği durumlarda her suçtan ayrı ayrı mı cezalandırılacağı yoksa en yüksek cezayı gerektiren suçun cezasıyla mı cezalandırılacağı gibi konular içtima hükümleri başlığı altında incelenmektedir.

İçtima, birden çok suçun tek failde toplanmasını ifade eder. Ceza hukukunda “kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o kadar ceza vardır” ilkesi genel kuraldır.³⁰² Failin, işlediği her suçtan ayrı ayrı cezalandırılmasına “gerçek içtima”

²⁹⁷ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 201.

²⁹⁸ Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 740.

²⁹⁹ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 171-172.

³⁰⁰ Sabri Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 169.

³⁰¹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 1980, 3/113.

³⁰² Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 191; Artuk - Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 781; Hakeri, *Ceza Genel*, 590.

denilmektedir. Genel kural her suçtan ayrı ceza vermek iken cezaların içtima ettirilmesi yani birleştirilmesi/tedahülü fail lehine getirilmiş istisnai bir düzenlemedir.³⁰³

Ömer Nasuhi Bilmen içtima kavramı yerine tedahül kavramını kullanmıştır. Bu açıdan cinayetleri³⁰⁴ üç kısma ayırmaktadır: Cinayet-i münferide, Cinayet-i müctemia, Cinayet-i müştereke.³⁰⁵

Bir failin sebep olduğu ayrı ayrı öldürme suçlarına cinayet-i münferide denilmektedir. Bu hallerde fail her suçtan ayrı ayrı cezalandırılır.³⁰⁶ Zira fail farklı fiillerle, farklı zamanlarda, farklı kusurlu hareketlerle, farklı suçlara vücut vermiştir. Örneğin farklı zamanlarda iki ayrı trafik kazasına kusuruyla neden olan fail her kazada ölümüne neden olduğu kişiler için ayrı ayrı diyet cezasına çarptırılır.

Bir failin bir fiil ile icra ettiği suçlara cinayet-i müctemia denir. Burada önemli olan nokta tek fiil ile birden fazla suça vücut verilmesidir. Örneğin bir failin öldürme kastıyla ateş etmesi sonucu mermi hedefteki insanı öldürdükten sonra başka bir insana da isabet etse ve öldürse birinci kişi için kısas ikinci kişi için diyet gerekir. Fakat tek fiil ile kasıtlı bir şekilde iki kişinin öldürülmesi halinde tek bir kısas cezasına hükmedileceği ayrıca diyete hükmedilmeyeceği belirtilmiştir.³⁰⁷

Had suçlarında genel olarak tedahül/içtima hükümleri uygulanırken diyet ve kefarete cezalarında uygulanmaz. Buna göre örneğin aşırı hızı nedeniyle bir araca çarpan ve bu araçtaki üç kişinin ölmesine neden olan fail için üç ayrı diyet ve kefarete cezasına hükmedilecektir.³⁰⁸ Taksirle birden fazla insanı öldüren fail, her şahsa ve yakınlarına ayrı ayrı zarar vermiştir. Bu zarar ise şahsi hak (kul hakkı) kapsamında sayıldığı için taksirle öldürülen kişi sayısı kadar diyet ve kefarete cezasına hükmedilmektedir.³⁰⁹ Taksirle öldürmenin başka kasıtlı bir suç ile birleşmesi durumunda da yine içtima hükümleri uygulanamayacaktır.

Taksirle öldürme suçuna naslarla sabit olan cezalar dışında ulu-l emr tarafından tazir cezasına hükmedilebileceği belirtilmişti. Taksirli suçlarda öngörülen tazir cezalarında içtima hususunda Hanefi ve Hanbeli fıkıhçılara ait iki temel görüş bulunmaktadır. Hanefiler tazir cezalarını Allah hakkı ve kul hakkı olarak ikiye ayırırlar. Allah hakkı (diğer bir ifade ile kamu maslahatı) olan tazir cezalarında içtima hükümlerinin uygulanacağını belirtirler. Fakat kul hakkına ilişkin olan tazir cezalarında içtimanın mümkün olmadığı söylerler. Hanbeli fıkıhçılar ise tazir cezalarının asıl amacının tedip/terbiye veya ıslah olduğunu bu nedenle içtima hükümlerinin

³⁰³ Hakeri, *Ceza Genel*, 590.

³⁰⁴ Cinayet kavramının İslam hukukunda suç manasına geldiği 19. sayfada anlatılmıştı.

³⁰⁵ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/107.

³⁰⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/107.

³⁰⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/108.

³⁰⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 195.

³⁰⁹ Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, 168; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/301.

uygulanabileceğine hükmederler. Onlara göre örneğin Ramazan ayında birçok günde oruç tutmayan birine tek bir defa tazir uygulanması terbiyesi için yeterlidir. Başka bir örnekte ise bir kişiye veya bir topluluğa farklı zamanlarda hakaret eden faile bir tazir uygulanması ıslahı ve terbiyesi için yeterli olacaktır.³¹⁰

Taksirle öldürme suçunun cezasının naslarla zaten sabit olduğu, bu suça yönelik olarak hükmedilecek bir tazir cezasının ek bir ceza olduğu göz önüne alındığında içtima hükümlerinin uygulanabileceğini kabul etmek daha doğru olacaktır. Nitekim fıkıhçıların tazir cezalarında içtima konusunda örnek gösterdikleri suçların tamamının tek cezası tazir cezasıdır. Fakat taksirle öldürme suçu öyle değildir. Örneğin diyet, kefaret ve mirastan mahrumiyetin yanında bir de tazir olarak hapis cezası verilecekse bu hapis cezasının şartların oluşması durumunda içtima ettirilmesi hakkaniyete uygun olacaktır. Ayrıca taksirle öldürme suçuna yönelik tazir cezasına hükmetmek tamamen ulu-l emrin (yasama organının) salahiyetindedir. Buna ek olarak hükmedilecek olan tazirin miktarı da yine ulu-l emr tarafından tayin edilecektir. Dolayısıyla ek bir ceza olarak belirlenecek tazir cezasının içtima etmeye uygun olarak ihdas edilmesine İslam hukukunda bir aykırılık olmayacaktır.

Taksirle yaralama ve taksirle öldürme suçları, mümkün olması halinde içtimaya tabi olabilmektedir. Örneğin fail hata/taksir ile yaraladığı bir şahsı henüz iyileşme olmadan hata/taksir ile öldürse yalnızca taksirle öldürme suçu için cezaya hükmedilecek ayrıca yaralama için diyet cezasına hükmedilmeyecektir. Buradaki önemli nokta taksirle öldürme fiilinden önceki yaralamaların ölüm neticesini doğuran fiilin tamamlayıcısı konumunda olmalarıdır. Genelde ölüm neticesi birbirini izleyen darbelerle meydana geldiğinden birleştirmenin mümkün olduğu hallerde her darbeye ayrı bir cezaya hükmedilemeyecektir.³¹¹

İslam hukukundan farklı olarak taksirle öldürme suçuna hapis cezasını öngören 5237 sayılı TCK'nın 85. maddesinin 2. fıkrasında bir defada birden fazla kişinin taksirle ölmesi halinde verilecek cezaya ilişkin özel bir düzenleme yapılmıştır. İlgili maddede “Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” denilerek özel bir içtima hali düzenlenmiştir. Özetle TCK'ya göre bir trafik kazasının sonucunda birden fazla kişiyi taksirle öldüren veya yaralayan faile, somut olayın durumuna göre iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmedilecektir.³¹²

³¹⁰ Erturhan, *İslam Ceza Hukukunda İçtima*, 186.

³¹¹ Merginânî, *El-Hidaye*, 4/273.

³¹² Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 192.

Özel içtima halini düzenleyen madde metnindeki genişlik, belirlilik (kanunilik) ilkesine aykırılık teşkil ettiği için eleştirilmiştir.³¹³ Gerçekten de iki yıl ile onbeş yıl arasında ciddi bir fark vardır. Bu da hâkime geniş bir yetki verildiği manasına gelir.

Madde metnine göre birden çok zararlı neticenin tek fiil ile doğması gerekmektedir. Tek fiil, doğal anlamda fiilin tek bir fiil sayılması anlamına gelmektedir. Doğal fiil teklifinde, birden fazla hareket bulunmasına karşılık bu hareketler, dışardan bakıldığında tarafsız bir gözlemcinin nazarında, yer ve zaman yönünden tek fiil olarak nitelendirilebilecek kadar birbiriyle sıkı bir yakınlık göstermekte ve bu nedenle tek bir fiil olarak nitelendirilmektedirler.³¹⁴ Örneğin sarhoş bir şekilde araç kullanan fail direksiyon hakimiyetini kaybedip bir araca çarpsa fakat hala duramayıp ikinci bir araca daha çarpsa buradaki trafik kazası dışarıdan bakan birisi için tek bir fiil veya tek bir kaza olarak nitelendirilebileceği için madde metnindeki tek fiil şartının sağlandığı kabul edilecektir. Fakat aynı sürücü ilk arabaya çarptıktan sonra aracından inse ve kaza ile ilgili işlemler yapıldıktan sonra yoluna devam ederken ikinci bir araca çarpsa burada iki farklı fiilden bahsedilecektir.

Madde metnindeki “bir kişinin yaralanması” ibaresinde yaralanmanın mahiyeti ile ilgili bir kısıtlama getirilmediğinden basit bir yaralama dahi olsa bu maddenin kapsamına gireceği fakat cezanın miktarı belirlenirken yaralamanın mahiyetinin dikkate alınacağı anlaşılmaktadır.³¹⁵

3.4.4. Tekerrür

Bir suçtan dolayı kesinleşmiş mahkumiyeti bulunan failin tekrar başka bir suç işlemesi haline tekerrür denilmektedir.³¹⁶ İşlediği suça karşılık ceza verilen kişinin ısrarla suç işlemeye devam etmesi halinde, suçlu kişinin tehlikeli olduğu ve ilk seferden daha sert bir şekilde cezalandırılması gerektiği kabul edilmektedir.³¹⁷

5237 sayılı TCK’nın 58. maddesinde tekerrür hükümleri açıklanmıştır. Buna göre taksirli suçlar yalnızca taksirli suçlarla tekerrüre tabi olabilir. Kasıtlı bir suçtan kesinleşmiş ceza hükmü bulunan bir fail, taksirli bir suça karışsa tekerrür hükümleri uygulanmayacaktır. Aynı şekilde bunun tersi halinde de tekerrür hükümleri uygulanmayacaktır.³¹⁸

TCK 58. maddenin 6. fıkrasında “Tekerrür halinde hükmolunan ceza, mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilir. Ayrıca, mükerrir hakkında cezanın

³¹³ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 203.

³¹⁴ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 193.

³¹⁵ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 201.

³¹⁶ Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 649.

³¹⁷ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 234.

³¹⁸ Koca - Üzülmüş, *Genel Hükümler*, 658.

infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanır.” denilmektedir. Buna göre taksirli bir suçtan dolayı tekerrür hükümlerinin uygulama alanının oluşması halinde fail, hükmedilen cezayı mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çekecek ve cezasından sonra denetimli serbestliğe tabi tutulacaktır. Bu durumda faile hükmedilecek cezada bir artış olmamakta fakat cezanın infaz şartları ağırlaşmaktadır.

İslam hukukunda taksirle öldürme suçu için öngörülen diyet ve kefarete cezalarında mükerrir olması halinde bir ağırlaştırma öngörülmemiştir. Fakat taksirle öldürme suçunda verilecek olan tâzir cezasında tekerrür hükümleri uygulanabilecektir.³¹⁹ Tazir cezasının amacının suçluyu terbiye etmek olduğunu düşünürsek ısrarla terbiye olmayan suçlu, ikinci defa dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılıktan dolayı taksirli bir suç işlerse daha ağır bir tazir cezasına hükmedilebilecektir. Tazir cezasının ne derece ağırlaştırılacağı yetkili makamlara bırakılmıştır.³²⁰

3.5. Yaptırım

Hukuk sistemlerinin ceza politikaları, suçlara verilecek cezaları farklılaştırmaktadır. Aşağıda detaylıca açıklanacağı üzere İslam hukuku, taksirle öldürme suçuna esas olarak diyet, kefarete, mirastan men gibi mali cezalar öngörmüştür. Modern hukukta ise esas olarak hapis cezası ve adli para cezası belirlenmiş, mağdur ailenin talep edebileceği tazminat türleri özel hukuk alanında hüküm altına alınmıştır. İki hukuk sisteminin yaptırım türlerini açıklamaya çalışacağız.

3.5.1. İslam Hukukunda Öngörülen Yaptırımlar

İslam hukukunda mâli yaptırımlar ceza türleri arasında önemli bir yere sahiptir. Mâli cezalar, suçlu kişinin işlediği suça karşılık olarak, suçlu kişinin veya âkilesinin devlete, mağdura veya mağdurun mirasçılara mal varlığıyla ödediği cezalardır.³²¹ Bu cezalar genellikle diyet ve kefarete olarak karşımıza çıkmaktadır. Diyet cezası; kasten öldürme ve kasten yaralamalarda kısas cezasının uygulanmadığı hallerde bedel ceza olarak, taksirle/hataen öldürme ve yaralamalarda ise asli ceza olarak uygulanmaktadır.

Taksirle öldürme suçu, kasten öldürme suçundaki gibi bilerek ve isteyerek işlenmediğinden daha hafif bir müeyyideye tabi tutulmuştur. Taksirle öldürülen şahsın canının karşılığı olarak can alınamayacak yani kısas cezası verilemeyecektir. Her ne kadar karşılamayacak olsa da taksirle öldürme suçunda öldürülen cana karşılık diyet ve

³¹⁹ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/272.

³²⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 198.

³²¹ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 160.

kefarete cezası öngörülmüştür. Böylece yanlışlıkla yitirilen canın heder olmaması, mâli de olsa bir cezaya tabi tutularak düzenin sağlanması amaçlanmıştır.

Mâli cezaların dışında tazir cezası olarak başkaca yaptırımlar da belirlenebilecek olup³²² Osmanlı’da çeşitli uygulamalarına rastlanmaktadır. Taksirle öldürme suçuna ilişkin tazir cezaları ileride açıklanacaktır.

Nisâ Suresi 92. ayette taksirle/hataen öldürme suçuna ilişkin yaptırımlar açıklanmıştır. Şöyle buyrulmaktadır: “Bir mü’minin bir mü’mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü’min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü’min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü’min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü’min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

3.5.1.1. Diyet

Arapça bir kavram olan diyet, “ödemek, vermek” anlamındaki “vedy” kökünden türemiş olup sözlükte “kan parası” şeklinde tanımlanmaktadır.³²³ İslam ceza hukukundaki ıstılah manası ise öldürme ve yaralama suçları sebebiyle mağdura veya varislerine bir nevi tazminat mahiyetinde verilmesi icap eden maldır. Bir diğer ifade ile diyet, öldürmek suretiyle vuku bulan cinayette maktulün canına bedel ve uzuvlarda yapılan cinayette yaralanan veya kesilen uzva bedel câni veya câni ile âkilesi üzerine lazım gelen belli miktar maldır.³²⁴ Kısaca diyet, insanın canına bedel olarak ödenen maldır. Yaralama suçunun mali cezasına da diyet denilebildiği gibi “erş” ifadesi de kullanılmaktadır.³²⁵

Diyet yaptırımının bir ceza mı yoksa bir tazminat mı olduğu hususunda ihtilaf bulunmaktadır.³²⁶ Diyet, mağdurun kendisine veya vârislerine ödenmesi diğer bir ifade ile devletin kasasına girmemesi yönünden tazminata benzemektedir. Bir suça karşılık ödenmesi yönünden ise cezaya benzemektedir. Bu nedenle diyet için sadece ceza veya sadece tazminat demek doğru olmayacaktır. Modern hukukun kavramları açısından en iyi değerlendirme hem ceza hem tazminat niteliği taşıyan özgün bir yaptırım türü

³²² Türkan, *İslam Hukuku El Kitabı*, 329.

³²³ el-İsfahânî, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 1147.

³²⁴ Ömer Nasûhi Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, ed. Abdullah Kahraman - Kemal Yıldız (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016), 64; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 107; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 103.

³²⁵ Vehbe Zuhayli, *Hanefi Fıkıhı*, çev. Yusuf Cığır (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2020), 4/245.

³²⁶ İbrahim Paçacı, “‘Diyet Bir Cezâ mıdır? (Cezâî ve Medenî Müeyyide Açısından ‘Diyet’))”, *Mütefekkir* 1/2 (31 Aralık 2014), 87-105.

olduğudur.³²⁷ Diğer bir ifade ile toplumsal rolü ve âkile tarafından ödenmesi gibi hususlar sebebiyle diyet yaptırımının kendine özgü (sui generis) bir yapısı olduğu söylenmelidir.³²⁸

Daha önce zikredildiği üzere diyet cezası en-Nisa Suresi 92. ayet ile sabit olsa da Hz. Peygamber'in hadislerinde sıkça kendisine yer bulmuştur. Allah Resulü Yemenlilere yazdığı meşhur mektupta diyetlerden detaylıca bahsetmiş ve canın diyetinin yüz deve olduğunu ifade etmiştir.³²⁹ Yine Hz. Ali'nin ihtiyaç halinde ulaşabilmek için diyet hükümlerini kılıcının kınında taşıdığı rivayet edilmektedir.³³⁰

Diyetler başlıca iki kısma ayrılmaktadır: Asli ceza olarak diyet ve bedel ceza olarak diyet. Asli cezası diyet olan suçlar şibh-i amd (kast-taksir kombinasyonu) ile öldürme, hata ile öldürme ve hata ile yaralama. Bedel ceza olarak yani asli cezanın bir sebep ile uygulanmadığı hallerde diyetin uygulandığı durumlar ise; kisasın mağdur veya ailesi tarafından istenmediği kasten öldürme ve kasten yaralama suçları, kasten yaralama suçlarında kisasın uygulanma imkanının bulunmaması ve kisası engelleyecek bir şüphe unsurunun bulunması halleridir.³³¹

3.5.1.1.(1) Diyet Miktarı ve Ödeme Araçları

Daha önce belirtildiği gibi diyet Kur'an-ı Kerim ile sabit olsa da Kur'an-ı Kerim'de diyetin miktarı belirtilmemiştir. Bizler diyetin miktarının ne kadar olduğunu Hz. Peygamber'den öğrenmekteyiz. Konu ile ilgili hükme esas alınan hadis şudur: Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Hatâen Öldürmenin diyeti; yirmi tane dört yaşına, yirmi tane beş yaşına, yirmi tane iki yaşına, yirmi tane üç yaşına girmiş dişi deve ve yirmi tane de iki yaşına girmiş erkek devedir.*"³³² Hadisin otuzar devenin yer aldığı³³³ farklı varyantları olsa da Hanefilerce hüküm yirmişer deve üzerinden verilmiştir.³³⁴

Hz. Peygamber, özellikle kendi yaşadığı Arabistan bölgesinde kıymetli bir ödeme aracı olan develer üzerinden diyet miktarını belirlemiştir. Fakat Arabistan dışındaki ülkelere gönderdiği talimatlarda o bölgede yaşayan halk için en yaygın ödeme

³²⁷ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/243.

³²⁸ Muhammed Halil Ayaklı, *İslam Hukukunda Taksirle İnsan Öldürme* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 130.

³²⁹ Zuhayli, *Hanefi Fıkhı*, 4/247; Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/523.

³³⁰ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/524.

³³¹ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/524.

³³² Ebu Davud, "Diyetler", 4545; Tirmizi, "Diyet" 1; Nesâî. "Kasâme", 34; İbn Mâce, "Diyet", 6

³³³ Ebu Davud, "Diyetler", 4541.

³³⁴ Serahsî, *Mebsut*, 26/116; Eşref Ali et-Tehânevî - Zafer Ahmed el-Osman et-Tehânevî, *İlâü's Sünen - Hadislerle Hanefi Fıkhı*, çev. Abdulkadir Duman (İstanbul: Misvak Neşriyat, 2015), 19/406; Zuhayli, *İslam Fıkhı*, 8/106.

araçlarından da ödeme yapılabileceği yönünde hadisler vardır. Örneğin Hz. Peygamber Yemen ahalisine, "Altın sahiplerinin (diyet olarak) bin dinar (vermeleri) gerekir" diye bir mektup yazdığı rivayet edilmiştir.³³⁵ İmam Malik'in Muvatta'sında geçtiği üzere: "Hz. Ömer diyeti köylülerin (yöre halkının) durumuna göre takdir etti; altın sahibine bin dinar, gümüş sahibine ise oniki bin dirhem diyet vermeye hükmetti." şeklinde rivayet edilmiştir. İmam Malik devamla altın sahibi olarak tabir edilenlerin Şam ve Mısır halkı, gümüş sahibi olarak tabir edilenlerin ise Irak halkı olduğunu belirtmiştir.³³⁶

Hz. Peygamber devrinden sonraki zamanlarda diyet miktarının belirlenmesinde esas alınacak ödeme aracında ihtilaf yaşanmıştır. Hanefiler diyet miktarının belirlenmesinde deve, altın ve gümüşün ayrı ayrı esas alınabileceğini belirtmişlerdir.³³⁷ İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'a göre ikiyüz sığır, ikibin koyun veya ikiyüz takım elbise de diyet için esas alınabilir. Bilmen de bu görüştedir.³³⁸ İmam Malik'e göre diyetle deve, altın ve gümüş esas alınabilir.³³⁹ Ayrıca Maliki fakih el-Kadı İyaz ise şöyle demiştir: "Verilecek diyetin asıl olarak deve, altın, gümüş, inek ve koyun olduğu noktasında mezhebimizde bir ihtilaf yoktur. Bu, beş sınıf hakkında mezhep içerisinde farklı düşünen olmamıştır."³⁴⁰ Fakat İmam Şafii, deve dışındaki ödeme araçlarının deveye nispetle belirlendiğini belirterek asıl olanın deve olduğunu söylemiştir. Yani İmam Şafii'ye göre eğer deve ile ödeme yapılamıyor ve onun yerine altın ve gümüş ile ödeme yapılacaksa bunların miktarları devenin durumuna göre değişecektir.³⁴¹ Hanbeli hukukçular da devenin esas alınacağını belirtmişlerdir.³⁴²

Hanefilerin dayandığı delil şu hadistir: "*Kasten öldürmenin diyeti, bin dinardır.*"³⁴³ Bu hadisten hareketle Hz. Peygamberin deve dışında müstakil olarak dinarı bir diyet ödeme aracı olarak tayin ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Ömer divanları düzenlediğinde diyeti deve sahiplerine yüz deve, altın sahiplerine bin dinar, gümüş sahiplerine de onbin dirhem olarak taktir etmiştir. Onun bu hükmü, sahabilerin huzurunda olduğundan ve herhangi bir itirazda gelmediğinden icma oluşmuştur.³⁴⁴ Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, Hz. Ömer'e dayanarak diyetin altı sınıftan verilebileceğini söylemişlerdir. Bunlar: yüz deve, onbin dirhem gümüş, bin dinar altın, iki bin koyun, iki

³³⁵ Sünen-i Darimi, "Diyetler", 11; Zuhayli, *Hanefi Fıkhi*, 4/247.

³³⁶ İmam Malik, "Diyetler", 2.

³³⁷ Serahsî, *Mebhut*, 26/117.

³³⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/47.

³³⁹ İmam Malik, "Diyetler", 2.

³⁴⁰ El-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhi El-Muğni Muhtasarı*, 4/316.

³⁴¹ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 1994, 2/528; Paçacı, "'Diyet' Bir Cezâ mıdır?", 90.

³⁴² El-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhi El-Muğni Muhtasarı*, 4/315.

³⁴³ Sünen-i Dârimi, "Diyetler", 11.

³⁴⁴ Serahsî, *Mebhut*, 26/117.

yüz sığır, iki yüz adet iki parça elbisedir. O halde Hanefilere göre diyet miktarının tespitinde deve dışındaki ödeme araçları da esas olarak alınabilmektedir.³⁴⁵

Diyetin gümüş dirhemden belirlenmesi durumunda on bin dirhem ve on iki bin dirhemi³⁴⁶ içeren farklı rivayetler karşımıza çıkmaktadır. Hanefiler on bin dirhemi kabul ederken Maliki ve Şafiler oniki bin dirhemi kabul ederler. İlgili tartışma hakkında Serahsi'nin Mebsut'unda rivayetler geniş bir şekilde tartışılmıştır.³⁴⁷ Fakat El İhtiyar'da dirhem hakkındaki rivayetlerdeki farklılığın asıl olarak bir farklılık arz etmediği, dirhemlerdeki gümüş miktarından kaynaklı bir farklılık olduğu belirtilmektedir. Buna göre miskal olarak ağırlığı az olan dirhemlerden oniki bin dirhem ile miskal olarak ağırlığı daha fazla olan on bin dirhem aynı meblağa tekabül etmektedir.³⁴⁸ Nitekim Mebsut'ta Hanefilerin görüşü belirtilirken “gümüş oranı fazla olan saf dirhemden on bin dirhem” olarak ifade edilmiştir.³⁴⁹

Modern dönem fıkıhçılarından Muhammed Ebu Zehra (1898-1974) diyetin miktarının altın üzerinden tespit edilmesini fakat altının miktarının deve fiyatları esas alınarak belirlenmesini aynı zamanda da diyet miktarının bin dinardan (4250 gram altına tekabül eder³⁵⁰) daha aşağı olmaması gerektiğini belirtmiştir. Ebu Zehra bu görüşü ile İmam Şafii'ye benzer şekilde deveyi esas almış ve deve miktarı ne kadar artarsa artsın deve fiyatları üzerinden fakat o miktarı altına çevirerek diyet miktarının belirlenmesi gerektiği görüşünü benimsemiştir.³⁵¹

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerine uygun olarak diyetin belirlenmesinde altı sınıfın esas alınabileceği kabul edilmelidir. Bunlar: yüz deve, onbin dirhem gümüş, bin dinar altın, iki bin koyun, iki yüz sığır, iki yüz adet iki parça elbisedir.³⁵² Yalnızca devenin esas alınması ilgili hükmün neredeyse uygulanamaz olmasına yol açabilecektir. Zira günümüzde Türkiye de dahil çoğu ülkede deve çok nadir olduğu gibi devenin piyasa fiyatını belirleyecek bir pazar sahası da yoktur. Dolayısıyla develer üzerinden diyet belirlemek devenin bilinmediği Avrupa, Türkiye vb. ülkelerde mümkün değildir. Fakat altın gibi madenler hem kıymetlerini kaybetmemekte hem de her ülke tarafından bilinmektedir.

İslam şeriatının her ülkede ve her zamanda uygulanacak olması, hata ile öldürme cezasının hafifletilmesi gerektiği, ödeme imkansızlığına yol açma tehlikesi gibi sebeplerle Hanefi mezhebine uygun bir şekilde her ülkenin kendi ülkesinde yaygın olan

³⁴⁵ Serahsî, *Mebsut*, 26/120-122; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 107.

³⁴⁶ Sünen-i Darimi, “Diyetler”, 11.

³⁴⁷ Serahsî, *Mebsut*, 26/121.

³⁴⁸ El-Mavsılî, *El İhtiyar*, 4/271.

³⁴⁹ Serahsî, *Mebsut*, 26/120; Zuhayli, *Hanefi Fıkıhı*, 4/253.

³⁵⁰ Cengiz Kallek, “Miskal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/182-183.

³⁵¹ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 1994, 2/529; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 107.

³⁵² Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 599.

ödeme araçlarını esas alarak bir diyet miktarı belirlemesi gerektiğini kabul etmek gerekir. Kurulacak olan diyet belirleme komisyonları kendi ülkelerindeki diyet miktarını Hanefi mezhebinin görüşüne uygun olarak belirleyebileceklerdir.

Osmanlı uygulamasına diyet miktarının dirhem (gümüş) esas alınmak suretiyle belirlenmesi Osmanlı ulehasının da bahsettiğimiz kolaylığı sağladığını ve Hanefi mezhebinin görüşünü uygulamaya koyduklarını göstermektedir.³⁵³ Konu ile alakalı 172 numaralı İstanbul Kadı Sicilinin 334. hükmünde “üzerine lâzım gelen diyet-i recül on bin dirhem gümüşü işbu târih-i i‘lâmdan üç sene tamamında üç taksît ile...” demek suretiyle diyet miktarı Hanefi mezhebine uygun olarak doğrudan on bin dirhem gümüş olarak belirlenmiştir.

Kadınların diyet miktarının erkeklerin diyetinin yarısı olması hususunda icma olduğu belirtilmektedir.³⁵⁴ Fakat modern dönem fıkıhçılarından Muhammed Ebu Zehra³⁵⁵ ve Yusuf El Karadavi³⁵⁶ kadın ve erkeğin diyetinin eşit olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Prof. Dr. Yaşar Yiğit de aynı kanaattedir.³⁵⁷ Bu görüşlerini ise diyet yaptırımını belirten ayet ve hadislerde diyetin kadın ve erkek açısından ayrılmış olmaması ve bu (genel) nitelikteki nasların delil göstermeye elverişli olmayan hadisler ve sahabe sözleriyle tahsis edilemeyeceği, diyet hükmünün kadınların şahitliği ve kadınların mirastaki durumuna kıyas edilemeyeceği gibi delillere dayandırmışlardır.³⁵⁸ Yukarıda isimleri zikredilen kıymetli fıkıhçıların görüşleri bir yana asırlarca uygulanmış ve üzerinde tüm mezheplerin ittifak etmesiyle icma oluşan bir konuda modern dönemde ortaya çıkan kadın hakları gibi itirazlar nedeniyle değişiklik yapılması doğru görünmemektedir. Fakat günümüz sanayi toplumunda taksirli ölümlerin çok ciddi sayılara ulaştığı dikkate alınarak içtihadî bir artırıma gidilebileceği belirtilmektedir.³⁵⁹

Kadınların diyet miktarının erkeklerin diyetinin yarısı olması kadın ve erkeğin insani değeri ile bir ilgisi yoktur. İslam hukukunda insan olması sebebiyle kadın-erkek eşittir ve canları mukaddestir. Bu nedenle kasten öldürme suçunda bir kadını öldüren erkek kısas edilmektedir.³⁶⁰ Fakat konu diyet yaptırımına geldiğinde miktarın tespiti geride kalanların uğradığı maddi zarar ile ilintili olduğu için miktarlar farklılaşmaktadır. Nitekim tüm ailesinin geçimini sağlayan, sahip olduğu işletme ile ülke ekonomisine

³⁵³ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/49.

³⁵⁴ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/243.

³⁵⁵ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/531.

³⁵⁶ Fatıha Bozbaş, “İslâm Hukukunda Kadının Diyeti Meselesinin Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi”, *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2 (31 Aralık 2022), 1615-1654.

³⁵⁷ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 107.

³⁵⁸ Detaylı açıklamalar için bakınız: Bozbaş, “İslâm Hukukunda Kadının Diyeti Meselesinin Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi”, 1642.

³⁵⁹ Bozbaş, “İslâm Hukukunda Kadının Diyeti Meselesinin Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi”, 1636.

³⁶⁰ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/252.

katkı sağlayan, askerlik yaparak vatanı koruyan, âkileye katılarak diyet ödeyen erkeğin ölümünün maddi zararı ile kadının ki bir olmayacaktır.³⁶¹

Modern hukukta ölüm neticesi sonucunda öngörülen ve diyet yaptırımına benzeyen destekten yoksun kalma tazminatının tespitinde ölen kişinin maddi geliri ve yaşı dikkate alınmaktadır. Buna göre aylık kazancı yüz bin lira olan birinin ölmesi halinde verilecek tazminat, aylık geliri yirmi bin lira olan birinin ölmesi halinde verilecek tazminattan çok daha fazla olacaktır. Veya yirmi yaşında birinin ölmesi ile elli yaşında birinin ölmesi halinde verilecek tazminat yine farklı olacaktır. Bu farklılıklardan yola çıkarak “modern hukukta zenginler fakirlerden üstün tutuluyor veya gençler yaşlılardan üstün tutuluyor” denilemeyeceğine göre İslam hukuku için de bu yanlış değerlendirme yapılamayacaktır.

Ebu Hanife’ye göre İslam ülkesinde koruma altında olan gayri müslimin/zımmilerin diyeti Müslümanların diyetine eşittir. Nitekim İslam ülkesinde bir anlaşma ile yaşayan gayri müslim, Müslüman vatandaşların yaralandığı korunma hakkından yararlanmalıdır. Maliki ve Şafilere göre ise zımmilerin diyeti tam diyetin yarısıdır.³⁶²

Trafik kazaları gibi çeşitli nedenlerle hamile kadınların taksirle öldürülmesi veya yalnızca kadının karnındaki bebeğin düşmesi mümkündür. Bebeklerin düşmesine neden olunması halinde “gurre” denilen özel bir diyet yaptırımı belirlenmiştir. Gurre yerine “cenin tazminatı” ifadesinin kullanılabileceği daha önce ifade edilmişti. Düşen bebek kız olsun erkek olsun tam diyetin yirmide biri yani dirhem türünden 500 dirhem gurreye/cenin tazminatına hükmolunacaktır. Bu konuda görüş birliği bulunmaktadır. Ayrıca gurre miktarının 500 dirhem oluşu tam diyetin 10.000 dirhem olduğunu belirten Hanefiler için bir delildir.³⁶³ Gurre yaptırımında tam diyetle olduğu gibi üç yıl değil bir yıllık bir vade öngörülmüştür.³⁶⁴

3.5.1.1.(2) Diyeti Ödeme Süresi ve Sürenin Başlangıcı

Taksirle/Hata ile öldürme suçunun cezası olan diyetin ödemesi peşin olarak değil vadeli bir şekilde yapılmaktadır. Kasten işlenmiş bir cinayet olmaması, taksirle öldürme suçuna verilen cezanın mümkün olduğunda hafifletilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca ileride açıklanacağı gibi failin kendisinin değil âkilesinin diyeti ödeyecek olmasından dolayı âkileye kolaylık sağlanması amaçlanmıştır.

³⁶¹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/47-48.

³⁶² Serahsî, *Mebhut*, 26/131; Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/532.

³⁶³ Serahsî, *Mebhut*, 26/133-135.

³⁶⁴ Zuhayli, *Hanefi Fıkıhı*, 4/272.

Diyet cezasında vade miktarı üç yıldır.³⁶⁵ Hanefi fakihler dışında kalan cumhura göre diyetin vadesi ölüm tarihinden itibaren başlayacaktır. Diyet cezasını doğuran olay ölüm olayı olduğundan diyetin vadesinin de ölüm olayından itibaren başlaması gerektiğini belirtirler. Fakat Ebu Hanife ve arkadaşları “ecel” olarak tabir edilen diyetin erteleme süresinin, hükmün kesinleşme tarihinden itibaren başlaması gerektiğini savunurlar.³⁶⁶

Yukarıda zikredildiği üzere 172 numaralı İstanbul Kadı Sicilinin 334. hükmünde “üzerine lâzım gelen diyet-i recül on bin dirhem gümüşü işbu târih-i i‘lâmdan üç sene tamamında üç taksît ile...” şeklinde hüküm kurularak hem gümüş üzerinden hem üç taksitle hem de taksitler ilâm tarihinden başlatılarak Hanefi fakihlerin görüşü tercih edilmiştir.

Modern hukukta trafik kazalarında hak edilen tazminatların muaccel olduğu tarihi haksız fiilin yaşandığı tarih olarak belirlenmiştir. Özellikle olay anından itibaren haksız fiil alacağına faiz işletilmesi gibi durumlar açısından bu tarih önemlidir. Yargıtay 17. HD 22.09.2008 gün 2484-4216 sayılı kararında “Trafik kazaları haksız fiil niteliğinde olup, tazminat borcu haksız fiil tarihinde muaccel olur.” hükmünü vermiştir.

3.5.1.1.(3) Diyetin Sorumlusu

Aile, akrabalık, aşiret, kabile gibi yapıların güçlü olduğu toplumlarda insanlar diğer topluluk üyelerinin yaptığı işlerden kendilerini sorumlu hissederler. Örneğin bir aile üyesine karşı yapılan saldırı tüm aileye yapılmış gibi görülerek savaşa dahi girilebilmektedir. Veya bir aşiret üyesinin evlenmesi sırasında kilolarca altının gelin ve damada takı olarak takıldığına şahit olunabilmektedir.³⁶⁷ Bu durum akrabalık bağıyla birbirine bağlı geniş topluluklarda görülen sosyolojik bir durumdur. Fakat akrabalık bağlarının gevşediği toplumlarda kişilerin akrabaları için yapabilecekleri fedakârlık sınırlıdır.

Fakihler taksirle öldürme suçuna karşılık verilen diyet cezasının ödemesini failin değil âkilesinin yapacağı konusunda görüş birliği içerisinde.³⁶⁸ Bu durum kasıtlı olarak bir suç işlemeyen faile yardımcı olma amacı taşımaktadır. Aynı zamanda diyet miktarının bir kişinin mâli gücünü aşacak olmasından dolayı tahsil edilememesi ve bunun neticesinde ölen kişinin kanının heder olması tehlikesini bertaraf etmektedir.³⁶⁹

³⁶⁵ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/540; Zuhayli, *İslam Fıkhi*, 8/106.

³⁶⁶ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/540.

³⁶⁷ “Aşiret düğünü yine bildiğimiz gibi: Geline 7 kilo altın takıldı” (15 Ekim 2023); “Aşiret düğününde damada 4,1 milyon TL, geline de 3 kilo altın takıldı” (30 Mayıs 2022).

³⁶⁸ Zuhayli, *İslam Fıkhi*, 8/106; El-Mavsili, *El İhtiyar*, 4/317.

³⁶⁹ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/541; Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/247.

Hız. Peygamber'in hazırladığı ve Medine Vesikası olarak meşhur olan Medine Anayasa'sının 12. maddesinde diyet bedellerinin sosyal yardımlaşma ile ödeneceği hüküm altına alınmıştır. İlgili madde şöyledir: “Müminler, kendi aralarında ağır malî sorumluluklar altında bulunan hiç kimseyi bu halde bırakmayacak, fidyesini veya kan diyeti gibi borçlarını mâkul esaslara göre ödeyecektir.”³⁷⁰

Diyet cezasının faile değil de akile üzerine yükletilmesi, Kur'an-ı Kerim'de “Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.”³⁷¹ ayetiyle sabit olan ve modern hukukta “cezaların şahsiliği” olarak ifade edilen ilkenin istisnai halidir. Görülen fayda ve zorunluluklar nedeniyle böyle bir yola gidildiği anlaşılmaktadır.³⁷²

Bir kişinin âkilesinin nasıl belirleneceği konusunda mezhepler arasında farklı görüşler vardır. Hanefi mezhebi dışındaki mezhepler Hız. Peygamber döneminde hâkim olan âkile sistemini baz alarak âkilenin asabeden oluşması gerektiğini belirtmişlerdir.³⁷³ Asabe, feraiz ilminin (islam miras hukuku) konusu olup bir kişinin araya kadın girmeyen erkek akrabalarını ifade eder.³⁷⁴ Kadınlar, fakirler, çocuklar ve deliler âkileye dahil olmayıp diyetten sorumlu değildirler. Fakat bu kişilerin diyetleri yine âkile tarafından ödenir.

Âkilenin belirlenmesinin bir diğer yolu ise Hız. Ömer'in uygulamaya koyduğu divan teşkilatlarıdır. Hanefilerin kabul ettiği bu görüşe göre kişinin bağlı bulunduğu divan teşkilatı veya ordu teşkilatı yani meslek kuruluşu onun âkilesidir.³⁷⁵ Devletten maaş alan divan üyeleri, üyelerin diyetlerini (hataen ve kasta benzer öldürmelerde) ödemek ile mükelleftir. Belirlenen diyet miktarı üç yılda ödeneceğinden her maaş zamanı belirli oranlarda diyet kesintisi yapılarak diyet ödenecektir.³⁷⁶

Diyetin, âkile tarafından ödenmesi halinde her âkile üyesine yüklenecek diyet miktarı konusu tartışılmıştır. İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre her ferde yüklenecek miktar hâkim tarafından belirlenir.³⁷⁷ Âkileyi oluşturan fertlerin sayısının her olayda farklı olacağı göz önüne alınırsa fertlere yükletilecek diyet miktarının her somut olayda hâkim tarafından belirlenmesi daha uygundur. Fakihler kişi başı üç veya dört dirhemden fazla alınamayacağını belirtmişlerdir. Böylece âkilenin hiçbir üyesine ağır yük yüklenmeyerek diyet ödenmiş olacaktır.³⁷⁸

³⁷⁰ Celal Yeniçeri, *İslâm'da Devlet Bütçesi* (İstanbul: Şamil yayınevi, 1984), 214.

³⁷¹ en-Necm 53/38.

³⁷² Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/247.

³⁷³ M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017), 196.

³⁷⁴ Abdüsselam Arı, *İslam Miras Hukuku* (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023), 144; Ali Haydar Efendi, *Teshilü'l Feraiz*, çev. Orhan Çeker (Konya: Tekin Kitabevi, 1984), 61.

³⁷⁵ Serahsî, *Mebcut*, 27/175; Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/544; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 196.

³⁷⁶ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/318.

³⁷⁷ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/246.

³⁷⁸ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/319.

Âkile elli dinar ve daha fazlası olan diyetleri ödeyecek bunun altına olan miktarları failin kendisi ödeyecektir. Bu konuda Hz. Ömer'den ve İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste elli dinardan az olan diyetleri âkilenin ödemeyeceği yönünde hadisi şerif rivayet edilmiştir. Elli dinar, cenin diyeti olan gurre miktarıdır.³⁷⁹

Günümüzde âkile sistemi kalmamış olsa da taksirle öldürme suçunda gündeme gelen “destekten yoksun kalma tazminatı (TBK 53/3)”³⁸⁰ gibi tazminatlar şartların oluşması halinde sigorta şirketleri tarafından ödenmekte ve çoğu durumda faile rücu edilmemektedir.³⁸¹ Kasten bir insanı öldürmeyen faile ciddi meblağların tazminat veya ceza olarak verilmesi uygun görülmemekte ve yaptırım hafifletilmeye çalışılmaktadır. İslam hukukunda âkile sistemi ile toplumsal dayanışma sağlanarak ceza hafifletilirken modern hukukta toplumsal dayanışma zayıfladığından ve âkile gibi sistemler olmadığından sigorta şirketleri gibi kurumlarla çözüm bulunmuştur.

Günümüzde âkile sisteminin olmaması yeni bir tartışmaya sebep olmaktadır. Artık var olmadığı için âkile tarafından ödenemeyecek olan diyet cezasının sorumlusu kim olacaktır? Bu durumda ortaya iki seçenek çıkmaktadır: Ya beytûlmalden/hazineden ödenecek ya da failin kendisi ödeyecektir.³⁸² Akile sisteminin câri olduğu zamanlarda da her ferdin âkilesi yoktu. Bu nedenle fakihler âkilesi olmayan veya âkilesi fakir olan kişilerin diyetlerinin durumunun ne olacağını tartışmışlardır.

Ebu Hanife ve İmam Şafi'ye göre bir failin âkilesinin olmaması durumunda veya var olsa da maddi gücü zayıf bir akile olması durumunda beytûlmal/devlet tarafından diyet ödemesi yapılmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber, Yahudilerin arasında katledilen Ensar'a mensup bir sahabenin diyetini beytûlmalden ödemiştir.³⁸³ Aynı şekilde Hz. Ömer kalabalıkta katledilen bir adamın diyetini beytûlmalden ödemiştir. Hz. Ali ise “İslam'da hiçbir kan heder olup gitmez.” sözüyle beytûlmalden yapılacak diyet ödemelerine işaret etmiştir.³⁸⁴ Buna göre İslam hukukunun yürürlükte olması halinde zekat, tazminat veya diyet fonu gibi fonlar kurularak bu amaçla vergiler toplanabilecek ve ihtiyaç olması halinde diyet cezaları bu fonlardan karşılanabilmektedir.³⁸⁵ Böylece hem kasıt olmaksızın birini öldüren faile, tüm malını diyet olarak verip perişan olmaması için yardımcı olunacak hem de fail tek başına diyeti ödeyemezse ölen kişinin kanı heder

³⁷⁹ El-Mavsili, *El İhtiyar*, 4/322.

³⁸⁰ Yıldırım Keser, “Karayolları Trafik Kanunu Kapsamında Desteğin Tam Kusurlu Olması Halinde Destek Görenlerin Destekten Yoksun Kalma Tazminatı Talep Edebilmesi Sorunu”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/1 (01 Mart 2021), 170-192; Kemal Tahir Gürsoy, “Destekten Yoksun Kalma Tazminatı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/1 (01 Mayıs 1972), 143.

³⁸¹ Gürsoy, “Destekten Yoksun Kalma Tazminatı”, 154.

³⁸² Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/248.

³⁸³ Müslim, “Kasâme” 6.

³⁸⁴ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/547.

³⁸⁵ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/549.

olmaktan kurtulacaktır.³⁸⁶ Diğer bir görüşe göre ise âkilesi olmayan failin diyeti kendi malından alınacaktır. Çünkü âkile faile yardımcı olmak için diyeti yüklenecekti. Âkile olmadığına göre diyet sorumluluğu tekrar faile dönecektir.³⁸⁷

İslam hukukunun Osmanlı pratiğinde diyet uygulaması görülürken âkile sisteminin olmadığı durumlarda diyetler faillere yükletilmiştir.³⁸⁸ Kanuni dönemi Şeyhul İslam'ı Ebussuud Efendi'nin bir fetvası şöyledir: “Katil ödeyemeyince onun mensubu olduğu topluluk (âkile) diyeti ödemekle yükümlü müdür? Cevap: Bu topraklarda akile yoktur.”³⁸⁹ Bu fetvadan yola çıkarak Osmanlı hukukunda âkilenin olmadığını ve bunun İslam hukukundan bir ayrılış olduğunu söyleyen Colin İmber'in görüşü doğru değildir.³⁹⁰ Günümüzde dahi doğu bölgelerinde aşiret anlayışın güçlü olduğu değerlendirildiğinde zikredilen fetvanın tek başına tüm Osmanlı'da âkilenin olmadığına delil olması zor görünmektedir.³⁹¹ Nitekim âkile toplumsal bir olgudur ve âkilenin cari olduğu toplumlarda uygulanmaya devam etmiştir. Ebussuud'un fetvasında da özellikle “bu topraklarda âkile yoktur.” denilerek âkile sisteminden bilinçli bir ayrılma olmadığı, kastedilenin, âkile sisteminin olmadığı topraklarda diyetin âkileye yüklenemeyeceği olduğu açıktır.

Modern hukukta tazminat bedelinin fail tarafından ödenememesi durumunda çeşitli önlemler alınmıştır. Faillerin ödemesi gereken para cezası veya tazminatların devlet tarafından ödenmesine ilişkin çeşitli Avrupa ülkelerinde örnekler görülmektedir.³⁹² Ayrıca Türkiye'de 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 108. maddesine dayanılarak "Garanti Fonu" kurulmuştur. Bu kurum, 2007 yılında 5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu ile son halini almış ve unvanı "Güvence Hesabı" olarak değişmiştir.³⁹³

Güvence hesabı, trafik kazaları gibi sigorta şirketlerinin gerekli tazminatları karşılayamadığı olaylarda gündeme gelmektedir. Sigorta şirketlerinin gerekli tazminatları karşılayamaması, failin zorunlu trafik sigortasını yaptırmamış olması veya failin bulunamaması gibi hallerde devreye girerek mağdurların tazminatlarını

³⁸⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/57.

³⁸⁷ El-Mavsili, *El İhtiyar*, 4/320.

³⁸⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/57.

³⁸⁹ Mustafa Avcı, “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24 (29 Kasım 2016), 22.

³⁹⁰ Colin İmber, *Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, çev. Murteza Bedir (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004), 258.

³⁹¹ İlhan Bulut, “İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu”, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2018), 59.

³⁹² Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/249.

³⁹³ Güvence Hesabı, “Güvence Hesabı” (Erişim 08 Mayıs 2024).

ödemektedir.³⁹⁴ Böylece İslam hukukuna benzer bir şekilde taksirle öldürme suçlarında mağdurun ailesinin tazminatı devlet tarafından koruma altına alınmış olmaktadır.

3.5.1.1.(4) Destekten Yoksun Kalma Tazminatı ve Diyet Yaptırımı Arasında Karşılaştırma

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 53. Maddesinde ölüm halinde meydana gelecek zararlar sayılmıştır. Buna göre: “Ölüm hâlinde uğranılan zararlar özellikle şunlardır: 1. Cenaze giderleri. 2. Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar. 3. Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar.” Görüldüğü gibi maddenin 3. fıkrasında destekten yoksun kalma tazminatı tanımlanmıştır. Buna göre ölenin baktığı kişiler, ölüm neticesi sebebiyle ölenin desteğinden mahrum kalacakları için bu zararın tazmini hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca yine 6098 Sayılı TBK'nın 56/2. maddesinde “Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.” denilerek manevi tazminat hakkı kanunen tanınmıştır. Böylece modern hukukta ölüm neticesinde dört farklı tazminat ortaya çıkacağı söylenebilir: Cenaze giderleri, ölüm öncesi tedavi giderleri ve iş gücü kaybının zararı, destekten yoksun kalma tazminatı, manevi tazminat.

Genel ilkeler çerçevesinde haksız fiilden doğan zararlar için yalnızca mağdurun kendisi tazminat isteyebilecekken zikredilen dört tür tazminat bu halin istisnasıdır.³⁹⁵ Haddi zatında ilgili zararlar yansıma zararlar olup özel bir kanun maddesiyle düzenlenmeseydi ayrıca tazmini mümkün olmayacaktı.³⁹⁶

İslam hukukunda diyet adıyla anılan ve öldürme suçunun neticesinde öngörülen tazminat-ceza birleşimi bir yaptırıma karşılık, modern hukukta tazminat olarak yukarıda sayılan dört tür tazminat; ceza olarak da hapis veya adli para cezası öngörülmüştür. Biz hapis ve adli para cezasını daha sonraya bırakıp zarar tazmini yönüyle ortak olan diyet ile destekten yoksun kalma ve manevi tazminatı karşılaştırmaya çalışacağız

Birincisi; diyet yaptırımı ölenin mirasçılarının tanınmış bir hak iken destekten yoksun kalma ve manevi tazminatın mirasçılarla doğrudan ilgisi yoktur.³⁹⁷ Nitekim

³⁹⁴ Zekeriya Tepedelen, *Zorunlu Sigortalarda Güvence Hesabı* (Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 39.

³⁹⁵ Gürsoy, “Destekten Yoksun Kalma Tazminatı”, 143.

³⁹⁶ M. Kemal Oğuzman - M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013), 2/100.

³⁹⁷ “Destekte, ölenin baktığı kişinin, aynı ailenin bireyleri, kan hısmı veya birinin diğerinin mirasçısı olması şart değildir. Bir kişinin bir başkasının desteği olup olmadığı fiili duruma göre belirlenir.” Oğuzman - Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2/101; Gürsoy, “Destekten Yoksun Kalma Tazminatı”, 145.

yukarıda zikredildiği gibi TBK 53/3. maddede “destekten yoksun kalan kişiler...” ifadesi geçmekteyken TBK’nın 56/2. maddesinde “ölenin yakınları” ifadesi yer almaktadır. Buna göre ölen kişi ile arasında destek ilişkisi veya manevi tazminatı gerektirecek ölçüde duygusal yakınlığı olan kişiler mirasçı olmasalar da söz konusu tazminatları talep edebileceklerdir.³⁹⁸ Örneğin ölen kişinin evlilik dışı birlikte yaşadığı kişi yani sevgilisi, evlilik ihtimali yüksek olan nişanlısı veya üvey annesi³⁹⁹ ölüm olayından dolayı yaşadığı maddi-manevi zararlar için dava açabilecektir.⁴⁰⁰ Bunun aksine ölenin mirasçısı olan başka bir kişi ise zikredilen tazminatlara hak kazanamayabilecektir.⁴⁰¹

İlgili yaptırımlar arasındaki ikinci fark miktarları konusundadır. Diyet yaptırımı yukarıda detaylıca anlatıldığı gibi hadislerle belirlenmiş olup uygulayıcıların taktirine bırakılmamıştır. Ayrıca diyet miktarının belirlenmesine zengin-fakir, çalışan-çalışmayan veya yaşlı-genç ayrımı yoktur.⁴⁰² Daha önce belirtildiği gibi farklı görüşler de olsa yalnızca kadın ve erkek arasında bir ayrım vardır. Fakat modern hukukta ölüm neticesinde öngörülen tazminatlarda fakir-zengin ve genç-yaşlı ayrımı benimsenmiştir. Örneğin destekten yoksun kalma tazminatı hesaplanırken PMF 1931 veya TRH 2010 gibi yaşam tabloları kullanılmakta ve ölenin yaşı tazminat miktarının belirlenmesinde önemli bir kriter olmaktadır. Bu tablolarda geçmiş hayat tecrübelerine göre kişilerin yaşayabileceği ve çalışabileceği muhtemel yaşam süreleri belirlenmiştir. Tazminat hesaplamaları yapılırken bu süreler göz önüne alınmaktadır. Ayrıca tazminatların belirlenmesindeki bir diğer önemli kriter de ölenin maaşı veya kazancıdır.⁴⁰³ Destekten yoksun kalma tazminatında ölenin, geride kalanlara vermesi muhtemel maddi desteğin parasal karşılığı tazminat miktarına etki etmektedir.⁴⁰⁴ Manevi tazminat açısından ise ölen ile geride kalan kişi arasındaki duygusal yakınlığın derecesi önem arz etmektedir.⁴⁰⁵

Üçüncü fark yaptırımların sorumlusu açısından ortaya çıkmaktadır. Taksirle öldürme suçunun diyet yaptırımında ittifakla ödemeyi yapacak olan failin âkilesidir. Modern hukukta ise aslen failin kendisinin tazminatı ödemesi gerekmektedir. Fakat adam çalıştırmanın sorumluluğu gibi kusursuz sorumluluk hallerinde kusursuz sorumlu kişiden tazminat istenebilecektir. Trafik kazaları gibi zorunlu trafik sigortasının mevcut

³⁹⁸ Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2016), 435.

³⁹⁹ Gürsoy, “Destekten Yoksun Kalma Tazminatı”, 149-152.

⁴⁰⁰ “Medenî evlenme merasimi yapılmaksızın kan koca gibi bir arada yaşama durumunda ise kadının veya erkeğin başkası ile evli olmaması şartıyla, yardımda bulunanın diğerinin desteği sayılması gerektiği genellikle kabul edilmektedir.” Oğuzman - Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2/102.

⁴⁰¹ Merve Gürkan, “Ölüm Halinde Manevi Tazminat Talebi”, *İstanbul Barosu Dergisi* 87/6 (2013), 106.

⁴⁰² Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/530.

⁴⁰³ Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 436.

⁴⁰⁴ Oğuzman - Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2/106.

⁴⁰⁵ Gürkan, “Ölüm Halinde Manevi Tazminat Talebi”, 108.

olduğu hallerde ise failin asli sorumluluğu devam etmekle birlikte tazminat, sigorta şirketi tarafından ödenecektir.⁴⁰⁶

Görüldüğü gibi İslam hukukunda ihdas edilen diyet yaptırımının tam bir karşılığı modern hukukta yoktur. Yukarıda zikredilen destekten yoksun kalma ve manevi tazminatın toplamı, diyet ile karşılanmaya çalışılan zarara denk geldiği söylenebilir. Fakat en doğrusu diyetin özgün bir yaptırım olduğunun söylenmesidir.

3.5.1.2. Kefaret

İslam hukukunda taksirle öldürme suçuna karşılık öngörülen bir diğer asli yaptırım kefarettir. Kefaretin mali bir ceza olma yönü mevcutsa da masum bir insanı öldürmenin uhrevi cezası ile ilgili olduğundan ibadet yönü de bulunmaktadır.⁴⁰⁷ Kefaret, katilin günahının bağışlanması için verilmektedir.⁴⁰⁸ Kefaretin ibadet yönünden hareketle İmam Malik ve Ebu Hanife onu yalnızca Müslümanlara vacip görüşmüşlerdir. Fakat İmam Ahmed ve İmam Şafi kefaretin ibadet yönünü kabul etmekle birlikte hükmün umumi oluşundan hareketle Müslüman olmayanlara da kefarete cezası yükleneceğini belirtmişlerdir.⁴⁰⁹

Taksir/hata ile öldürmenin hükmünü belirleyen en-Nisa suresi 92. ayette “Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü’min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir.... Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir.” *buyrulmaktadır.*” Ayette açıkça ifade edildiği üzere kefarete cezasının asıl hali bir köleyi azat etmektir. İslam hukuku kölelerin hürriyetlerine kavuşturulmasını sağlamak ve sosyal yardımlaşmayı tesis etmek gibi sebeplerle böyle bir kefarete öngörmüştür. Fakat bu kefarete gücü yetmeyenler veya günümüzdeki gibi kölelik sisteminin artık kalmadığı durumlarda yine ayette ifade edilen bedel ceza uygulanacaktır. Buna göre köle azat edemeyen fail iki ay peş peşe oruç tutacaktır. Hata ile öldürmede öngörülen kefarete “sebepe olarak öldürme” halinde yoktur. Yalnızca doğrudan doğruya öldürmelerde kefarete vardır.⁴¹⁰

3.5.1.3. Mirastan ve Vasiyetten Mahrumiyet

Diyet ve kefarete yaptırımlarına ek bir yaptırım olarak mirastan ve vasiyetten mahrumiyet cezaları öngörülmüştür. Buna göre fail, varisi olduğu kişiyi veya kendisine

⁴⁰⁶ Gürkan, “Ölüm Halinde Manevi Tazminat Talebi”, 107.

⁴⁰⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/19; Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/464; Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 138.

⁴⁰⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 352.

⁴⁰⁹ Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2/250.

⁴¹⁰ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 138.

vasiyet eden kişiyi öldürürse mirastan ve vasiyetten men olunacaktır.⁴¹¹ Bu cezanın delili Hz. Peygamber'in "*Katil (maktule) mirasçı olamaz.*"⁴¹² "*Katil, maktulden hiçbir şeye mirasçı olamaz!*"⁴¹³ hadisleridir. Bu ceza ile mirasçıların, kendilerine kalacak olan mala bir an önce kavuşmak gibi düşüncelerle murislerini öldürme tehlikesinin önüne geçilmek istenmiştir. Bu minvalde Mecelle'nin 99. maddesinde "Kim ki bir şeyi vaktinden evvel isti'cal eyleyse mahrumiyetle muateb olur."⁴¹⁴ kaidesi belirtilmiştir.

Hanefiler'e göre kasten veya kasta benzer öldürme, hataen ve hata hükmünde öldürmelerde fail mirastan men edilir. Bu öldürme türlerinde meşru müdafaa gibi bir hukuka uygunluk nedeni bulunmamalıdır. Ölüme sebebiyet verme halinde daha önce belirtildiği gibi mirastan mahrumiyet veya kefarete yoktur, yalnızca diyet vardır.⁴¹⁵ Hanefilere göre sebebiyet yoluyla öldürme hakikatte bir katil değildir. Örneğin fail bir kuyu açmış ve sonra o kuyuya birisi düşerek ölmüşse failin kuyuyu açarken dikkatsizliği ve tedbirsizliği olsa da o kuyuya birinin düşebileceği yönünde öngörüsü veya niyeti yoktur. Bu nedenle ailesinden birisinin düşmesi yönünde bir düşüncesinin de olmadığına hükmedilir.⁴¹⁶

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde öldürmenin her çeşidi mirasa engeldir. Mâlikî mezhebine göre ise öldürme kasten ve düşmanlıkla olursa mirasçı olmaya engeldir. Ancak kasıtsız (hataen) öldürme mirasçı olmaya engel değildir. Dolayısıyla Mâlikî mezhebine göre; herhangi bir kasıt olmaksızın, trafik kazası ve benzeri yollarla hataen ölüme sebep olan kişiye düşmanlık ve kasıt olmadığından mirastan mahrumiyet cezası verilemeyecektir. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun "Trafik kazasıyla mûrisinin ölümüne sebep olan kimse ona vâris olabilir mi?" sorusuna verdiği fetvada günümüzde trafik kazaları gibi hata ile öldürmelerde Maliki mezhebinin görüşüne uyulabileceği belirtilmiştir.⁴¹⁷

Buna göre ailesiyle trafikte seyir halindeyken aşırı hız nedeniyle trafik kazasına neden olan ve aile üyelerinin ölmesine neden olan kişi onların mirasından men edilmeyecektir. Din İşleri Yüksek kurulu verdiği fetvada Maliki mezhebinin görüşünü tercih ettiklerini belirtmişse de trafikte murisini taksir ile öldüren failin durumuna göre Hanefi mezhebinin görüşü de uygulanabilir. Bu durumda iki farklı şekilde trafik kazası meydana gelebilecektir. Birinci halde fail, başka bir araçla seyir halinde veya yaya olan murisine tam kusurlu bir şekilde çarpar ve taksirle öldürür. Bu durumda fail doğrudan

⁴¹¹ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, 309.

⁴¹² Dârimî, "Feraiz", 41; İbn Mâce, "Feraiz", 8.

⁴¹³ Darimi, "Feraiz", 41.

⁴¹⁴ "Kim ki bir şeyi acele ile/vaktinden önce isterse, bundan mahrumiyetle azarlanır"

⁴¹⁵ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 139.

⁴¹⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/39.

⁴¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, "Trafik Kazasıyla Mûrisinin Ölümüne Sebep Olan Kimse Ona Vâris Olabilir Mi?" (Erişim 14 Mayıs 2024).

hata ile öldürmüş olur. Hanefi mezhebine göre mirastan ve vasiyetten men edilir.⁴¹⁸ Fakat Maliki mezhebine göre edilmez. Daha yaygın olan ikinci durum ise şöyle yaşanabilir: Şoför olan fail, ailesiyle trafikte seyir halinde giderken tam kusurlu bir şekilde trafik kazasına neden olur ve ailesini ölümüne yol açar. Bu durumda fail, ailesini “sebeup olarak öldürme” şeklinde hata ile öldürmüş olmaktadır. Zira ailesinin ölümüne sebep olsa da doğrudan kendisi öldürmemiştir. Kaldı ki kimsenin, ölüme yol açacak bir trafik kazasını kendisinin sağ çıkacağı fakat ailesinin öleceği şekilde ayarlaması imkan dahilinde görünmemektedir. Hanefi mezhebine göre sebep olarak öldürmelerde mirastan mahrumiyet olmadığından daha yaygın olarak yaşanabilecek olan aile kazalarında Hanefi mezhebinin görüşü uygulanarak mirastan veya vasiyetten men cezası verilmemelidir.

Yukarıda mirastan men cezası hususunda belirtilen mezhep görüşleri genel olarak vasiyet için de geçerlidir. Yalnızca Şafii mezhebi öldürmeyi vasiyete engel olarak görmemektedirler.⁴¹⁹

3.5.1.4. Tazir Cezası

İslam hukukunda tazir cezaları, devlet yöneticilerine bırakılmış cezalandırma yetkisi olarak tanımlanabilir.⁴²⁰ Bu ceza türünde yönetici veya hâkim, kendisine verilen yetkiyi kullanarak hakkında naslarda ceza belirlenmemiş bir konuda ceza belirleyebilir ya da hakkında ceza belirlenmiş bir suçla ilişkin ek bir ceza verebilir.⁴²¹ Bedeni veya mali tazir cezaları olabileceği gibi ilan, azarlama gibi tazir cezaları da olabilmektedir.⁴²² Günümüzde taksirle öldürme suçuna uygulanan hapis cezasının, tazir cezası olarak kabul edilebileceği ifade edilmektedir.⁴²³ Buna göre diyet, kefare, mirastan ve vasiyetten men cezalarına ek olarak failin bir süre hapiste tutulması, ehliyetine yahut meslek lisansına el konulması, zorla çalıştırma vs. gibi tazir cezalarının uygulanabileceği uygun görünmektedir.

3.5.2. TCK’da Öngörülen Yaptırımlar

Modern hukukun uygulandığı Avrupa ülkelerinde taksirli öldürmelere büyük oranda hapis cezası öngörülmüştür. Alman Ceza Kanunu'nun "Taksirle Öldürme"

⁴¹⁸ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 4/250.

⁴¹⁹ Muhsin Koçak, *İslam Vasiyet Hukuku* (Samsun: Eser Matbaası, 1991), 83.

⁴²⁰ Tuncay Başoğlu, “Ta’zîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/198-202.

⁴²¹ Hamdi Döndüren, “İslam’da Yaralama ve Ölüme Sebebiyet Vermelerde Diyet, Erş ve Ta’zir Cezaları”, *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 4/2 (30 Aralık 2022), 1-10.

⁴²² Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 151-169.

⁴²³ Ayaklı, *İslam Hukukunda Taksirle İnsan Öldürme*, 155.

başlıklı 222. maddesinde; "Her kim, bir insanın ölümüne, taksirle sebebiyet verirse, beş yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır." hükmü yer almaktadır. İspanya Ceza Kanununda ise taksirle öldürme suçu 142. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, her kim, ciddi bir ihmal ile başkasının ölümüne sebep olursa, adam öldürmeden sorumlu olacak ve 1 yıldan 4 yıla kadar hapis ile cezalandırılacaktır.⁴²⁴

765 sayılı eski TCK'nın 455. maddesinde "Tedbirsizlik veya dikkatsizlik veya meslek ve sanatta acemilik veya nizâmat ve evâmîr ve talimata riayetsizlik ile bir kimsenin ölümüne sebebiyet veren şahıs iki seneden beş seneye kadar hapse ve 250 liradan 2.500 liraya kadar ağır para cezasına mahkûm olur." denilerek taksirli öldürmenin cezası iki yıldan beş yıla kadar hapis ve adli para cezası olarak belirlenmiştir.

5237 sayılı yeni TCK'nın 85. maddesinde "Taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır" denilerek hapis cezası iki yıldan altı yıla kadar belirlenmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise taksirle öldürmenin nitelikli hali düzenlenmiştir. Buna göre fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır. Yeni TCK'da eskisinden farklı olarak adli para cezası belirlenmemiştir. Fakat koşulların sağlanması halinde taksirli öldürme suçu neticesinde verilen uzun süreli hapis cezası (1 yıldan fazla) 5237 sayılı TCK'nın 50/4. maddesine göre adli para cezasına çevrilebilecektir. Fakat aynı maddede belirtildiği üzere hapis cezasının, bilinçli taksir halinde para cezasına çevrilmesi mümkün değildir.⁴²⁵

Trafikte meydana gelen taksirle öldürme suçları için Türk Ceza Kanunu'nda ayrı bir hüküm bulunmamaktadır. Gerek trafikte gerekse başka yerlerde meydana gelen taksirli öldürmelerin tümünde aynı hüküm uygulanacaktır. Trafik kazalarının yaygınlığı ve öldürücülüğü düşünüldüğünde bu konuda ayrı bir hüküm ihdas edilebileceği değerlendirilebilir. Nitekim İtalya Ceza Kanunu'nda trafikte meydana gelen taksirle öldürme suçuna dair ayrı bir hüküm düzenlenmiştir. "Omicidio Stradale" yani "Trafikte Öldürme" başlığıyla ihdas edilen bu hüküm, "Trafik kurallarına taksirle uymamak nedeniyle bir kimsenin ölümüne neden olan kişi iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." şeklindedir.⁴²⁶ Ayrıca aynı kanunda trafikte öldürme suçunun nitelikli hali düzenlenmiştir. Buna göre fail alkol, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin yol açtığı psikofiziksel bir değişimin etkisi altında ölüme neden olursa 8 yıldan 12 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır.⁴²⁷ Alkol, uyuşturucu veya benzeri maddelerin etkisi

⁴²⁴ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 169; AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi, "Legislationonline" (Erişim 21 Mayıs 2024).

⁴²⁵ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 203.

⁴²⁶ Taşkın, "Suç Siyaseti Tercihleriyle İtalyan Ceza Hukukunda Trafikte Öldürme Suçu", 371.

⁴²⁷ Taşkın, "Suç Siyaseti Tercihleriyle İtalyan Ceza Hukukunda Trafikte Öldürme Suçu", 372.

altında trafiğe çıkan ve taksirle öldürme suçunu işleyenlerin cezalarının arttırılması yerinde bir hükümdür. Gerçekten de taksirin unsurları bağlamında düşünüldüğünde adeta göz göre göre kaza yapan failin kusuru, sadece hatalı sollama yaptığı için kaza yapandan farklı olmalıdır. Adaletin gereği olan bu ceza, İslam hukukunun tazir cezaları sınıfına girebilecektir.

5237 sayılı TCK'da trafikte işlenen taksirle öldürmeler için ayrı bir düzenleme yapılmadığı belirtilmişti. Ancak nitelikli hal olmasa da ek bir yaptırım olarak TCK'nın 53. maddesinin 6. fıkrasında taksirli suçlara mahsus olmak üzere "Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet halinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir." hükmü düzenlenmiştir.⁴²⁸ Bunun dışında trafikte meydana gelen ve ağır kusur kabul edilen alkol, uyuşturucu veya benzeri hallerle ilişkin özel bir düzenleme yapılabileceği değerlendirilebilir. Bu tarz bir düzenleme ile trafikte meydana gelebilecek ölümlü kazalara karşı caydırıcı önlemler alınabilir. Özellikle alkol veya aşırı hız gibi bilinçli taksir hallerinde hapis cezasının arttırılması, ehliyete uzun süre el konulması gibi mevcut düzenlemelerden daha ağır düzenlemeler ile hükümler daha caydırıcı hale getirilebilecektir.

3.5.3. Cezayı Ağırlaştırın Nedenler

Fakihler çeşitli suçlarda suçun işlendiği yer ve zamana veya suçun mağduruna göre cezanın artırılabilmesi şeklinde olabileceği gibi had cezasının dışında ayrı bir ceza ile de yapılabilmektedir. Örneğin Hz. Ali (r.a), Ramazan ayında içki içen şair en-Necâşi'ye seksen celde (sopa) içki cezasını uyguladıktan sonra bir de suçun Ramazan ayında işlenmesinden dolayı yirmi sopa vurdurmuştur.⁴²⁹

Taksirle öldürme suçunda cezanın artırılma hallerinin neler olduğu konusunda görüş birliği yoktur. İmam Şafi'ye göre öldürme suçu haksız, harem bölgesinde ve haram aylarda⁴³⁰ işlenmişse diyet miktarı artırılacaktır. Artırım için üç unsur birlikte bulunduğunda bir defa artırılır.⁴³¹ İmam Malik'e göre ise üç halden her biri 1/3 oranında diyeti artırır. Ayrıca İmam Malik'e göre anne, baba veya dedenin çocuğunu öldürmesi artırılma nedenidir. Diyetin artırılması develerin sayısında değil niteliğinde yapılmaktadır. Hadis-i şerif ile belirlendiği üzere artırılmış diyet develerde; otuz adet dört yaşına girmiş deve, otuz adet beş yaşına

⁴²⁸ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 203.

⁴²⁹ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 178.

⁴³⁰ Hicri takvime göre: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb ayları

⁴³¹ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/543.

girmiş deve ve kırk adet hamile devedir.⁴³² Sayı yine yüz deve olmakla birlikte ağırlaştırılmış diyetle belirlenen develer daha kıymetlidir.⁴³³ Taksirle öldürme suçunda ağırlaştırılmaya gidildiğinde kasten öldürme ve kasta benzer öldürmenin diyet miktarına ulaşılmış olunur.

Hanefiler ise ağırlaştırma hallerinin hiçbirini kabul etmez. Zira hadislerin genel anlamında taksirle öldürmede ağırlaştırma yoktur. Ebu Zehra da aynı görüştedir. Ağırlaştırma hallerine bakıldığında daha fazla dikkati gerektiren durumlar olduğu görülmektedir. Örneğin Harem-i şerif kalabalık bir bölgedir ve insanların daha fazla dikkat etmeleri gereken bir yerdir. Böyle bir yerde dikkatsiz davranmak birçok kişinin ölümüne neden olabilir. Fakat bu durumda ağırlaştırılmış diyet değil normal diyetin yanında, faile tâzir uygulanmalıdır. Çünkü hükmedilen diyeti âkile ödeyeceğinden, diyet ağırlaştırılsa dahi faili daha dikkatli olmaya sevk edecek bir etken olmayacaktır. Asıl yapılması gereken normalden daha fazla dikkat gerektiren yerlerde dikkatsiz davranan faile diyet dışında tazir uygulamaktır.⁴³⁴

Günümüzde tek bir dikkatsiz hareketle bazen yüzlerce kişinin ölümüne neden olunabilmektedir. Yoğun trafiğin olduğu yollarda, kalabalık caddelerde, maden ocaklarında vb. alanlarda diyet cezasına ek olarak tazir yaptırımlarına hükmedilebilir.⁴³⁵ Çünkü failin tek bir fiil ile yüzlerce veya onlarca insanı öldürdüğü olaylarda diyet cezası verilse bile asıl yapılması gereken normalden daha fazla dikkat gerektiren yerlerde insanların daha titiz davranmasını sağlamaya çalışmaktır. Örneğin bir otobüse çarpan dikkatsiz sürücü otobüsteki elli yolcunun tamamının ölmesine neden olabilir. Bundan başka Ramazan ve Kurban bayramları gibi trafiğin çok yoğun olduğu dönemlerde yine normalden fazla dikkat gereken zamanlardır. Böyle yoğun yer ve zamanlarda bir fail tarafından onlarca kişi taksirle öldürülürse âkile sisteminin de olmadığını hesaba katarsak bir failin onlarca defa diyet ödemesi pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla diyet dışında tazir cezalarının düzenlenmesi maslahata uygun olarak bir gerekliliktir.

İslam hukukunda taksir ile öldürülenlerin sayısı kadar diyet cezası taktir edilmiştir. Fakat modern hukukta aynı fiil ile birden fazla kişinin taksirle öldürülmesi hali, hapis cezası yönünden ağırlaştırma nedeni olarak belirlenmiştir. 5237 sayılı TCK'nın 85/2. maddesinde “birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası” denilerek mağdur sayısının birden fazla olması halinde hapis cezasının miktarı artırılarak ağırlaştırma yapılmıştır.⁴³⁶

⁴³² Tirmizi, Diyet 1387; Ebû Dâvûd, Diyet: 16; İbn Mâce, Diyet: 6

⁴³³ Çolak, *İslam Ceza Hukuku*, 178.

⁴³⁴ Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 1994, 2/543.

⁴³⁵ Şükrü Selim Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2016), 43.

⁴³⁶ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 190.

Ayrıca 5237 sayılı TCK'nın, taksir başlıklı 22. maddesinin 3. fıkrasında bilinçli taksir halinde cezanın artırılacağı düzenlenmiştir.⁴³⁷ Buna göre fiilin bilinçli taksir ile işlenmesi haline taksirli suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar artırılacaktır.⁴³⁸

765 sayılı eski TCK'nın 455. maddesinde "beyan olunan cezalar, kusurun derecesine göre sekizde birine kadar indirilebilir" hükmü yer almaktaydı. Buna göre olaydaki kusur sekize bölünmekte ve failin kusuruna göre indirim yapılmaktaydı. Fakat kusurun matematiksel değerlendirmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle 5237 sayılı yeni TCK'da bu yöntemden vazgeçilmiştir. Artık kusur durumları asli veya tali kusurlu şeklinde ifade edilmektedir.⁴³⁹

3.5.4. Cezanın Hafifletilmesi veya Şahsi Cezasızlık Nedenleri

Ceza hukukunda adaletin sağlanabilmesi, yalnızca suçun işlenip işlenmediğinin tespitine değil, aynı zamanda failin kişisel durumlarının da dikkate alınmasına bağlıdır. Bu kapsamda, bazı hukuki ve fiili durumlar, cezanın hafifletilmesine veya tamamen ortadan kaldırılmasına yol açabilir. Failin kast derecesi, suçun oluşumundaki katkısı, pişmanlığı veya hukuki ehliyeti gibi unsurlar, şahsi cezalandırılabilirliğini doğrudan etkiler.

3.5.4.1. Şikâyetten Vazgeçme - Af

Af, mağdurun veya mirasçılarının fail hakkındaki şikâyetten vazgeçmelerini ifade eder.⁴⁴⁰ Allah hakkı olarak ifade edilen had cezalarında af mümkün değildir. Fakat kul haklarıyla ilgili olan kısas suçlarında ve devletin cezalandırma yetkisine dayanan tâzir suçlarında affın mümkün olabileceği belirtilmiştir.⁴⁴¹ Buna göre kul hakkı ile ilgili olan taksirle öldürme suçunda ölen kişinin mirasçıları katili affederse diyet cezası tatbik edilmeyecektir. Taksirle öldürme suçuna yönelik herhangi bir tazir cezası öngörülmuş ise bu durumda af yetkisi devletin ilgili makamlarına ait olacaktır.⁴⁴²

⁴³⁷ Yargıtay 9. Ceza Dairesi, K. 2007/5379 (28.01.2009) "Tüm dosya kapsamına göre; geceleyin meskun mahalde hız sınırları üzerinde ve alkollü olarak seyretmekte olan sanığın, araç üzerindeki hakimiyetini yitirerek 18 metre fren iziyle sola yönelip orta refüjde 20 metre sürünme izi bırakacak şekilde ilerledikten sonra burada bulunan palmye ağacını devirip girdiği diğer yolda devrilip sürüklenerek 60 metre ilerledikten sonra durabilmesi şeklinde gelişen eyleminin bilinçli taksir altında işlendiği ve tayin olunan cezanın bu sebeple artırılması gerektiği gözetilmeden... eksik ceza tayini kanuna aykırıdır."

⁴³⁸ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 187.

⁴³⁹ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 171.

⁴⁴⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 250.

⁴⁴¹ Fahrettin Atar, "Af", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/394-395.

⁴⁴² Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 283.

Taksirle öldürme suçu toplumsal yönü olan bir suç olsa da en nihayetinde bir insanın öldürülmesidir. Bu durumda af veya şikâyet konusunda asıl söz hakkı ölen kişinin mirasçılara aittir. Fakat öldürme suçlarının toplumsal yönü de göz ardı edilmeyecek kadar ağırdır. Bu nedenle şikâyetten vazgeçilse dahi tâzir cezası uygulanabilecektir.⁴⁴³ Bu durumda taksirle öldürme suçunun soruşturma ve kovuşturmasının re'sen yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yapılacak yargılama sonucunda suçlu bulunan fail hakkında mağdur tarafın bir diyet talebi yoksa yani şikâyetten vazgeçilmişse yalnızca tâzir cezası verilerek yargılamanın bitirilmesi uygun görünmektedir.

Trafikte dikkatsiz davranarak bir kimseyi öldüren şahıs aynı zamanda trafik emniyetini bozarak topluma karşı da bir suç işlemiştir. Buna göre diyet cezası yönünden ölen kişinin mirasçıları şikâyetten vazgeçerlerse failin cezasız kalma ihtimali gündeme gelecektir. Bu nedenle trafik kazaları sonucunda meydana gelen taksirle öldürme suçuna yönelik diyet ve kefarete ek bir tazir cezası belirlenmesi ve tazir cezasındaki af yetkisinin yetkili makamlara bırakılması daha uygun olacaktır.

Modern hukuk açısından taksirle öldürme suçu şikâyete tabi olmayan re'sen soruşturma ve kovuşturmaya tabi olan bir suçtur.⁴⁴⁴

3.5.4.2. Sulh

Sulh halinde diyet miktarının tamamından vazgeçilebilir veya diyetin bir kısmı üzerine anlaşma yapılabilir.⁴⁴⁵ Kısas uygulanmadığında verilen diyet cezasında normal diyetin üzerinde bir miktara anlaşma yapılabilirken taksirle öldürme suçunun diyet cezasında vadeli ödeme olduğundan, normal diyetin üzerinde bir miktara anlaşma faiz (riba) sayılacağından yapılamamaktadır.⁴⁴⁶

Yukarıda açıklandığı gibi modern hukuk açısından şikâyete tabi olmayan taksirle öldürme suçu aynı şekilde cezası üzerinde sulh yapılabilecek bir suç değildir. Fakat taksirle öldürme sonucunda ödenecek destekten yoksun kalma veya manevi tazminatlar üzerine sulh yapılabilecektir.

3.5.4.3. Şahsi Cezasızlık Sebepleri

5237 sayılı TCK'nın 22/6. maddesinde "Taksirli hareket sonucu neden olunan netice, münhasıran failin kişisel ve ailevi durumu bakımından, artık bir cezanın hükmedilmesini gereksiz kılacak derecede mağdur olmasına yol açmışsa ceza verilmez;

⁴⁴³ Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 125.

⁴⁴⁴ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 204.

⁴⁴⁵ Erturhan, *İslam Ceza Hukuku*, 102; Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 277.

⁴⁴⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/99; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 258.

bilinçli taksir halinde verilecek ceza yarından altıda bire kadar indirilebilir.” hükmü yer almaktadır. Buna göre basit taksirle ölüme sebebiyet veren faile ceza verilmesi kişisel ve ailevi durumu bakımından gereksiz hale gelmişse ceza verilmeyecektir. Böyle bir durumda kişi hem olayın faili hem de ailevi açıdan da mağduru konumundadır. Örneğin dikkatsizliği sonucunda çocuğunu taksirle öldüren anne veya baba, ceza verilmesine gerek kalmayacak kadar üzülmüşlerdir.⁴⁴⁷ Burada söz konusu edilen mağduriyetin faile ceza verilmesine gerek kalmayacak derecede bir mağduriyet olduğu anlaşılmaktadır. Ceza hukukunun genel mantığı açısından istisnai bir düzenleme olan bu cezasızlık hali, özel sebeplere binaen düzenlenmiştir.

Kanun maddesinin gerekçesinde şöyle açıklanmıştır: "Örneğin Ülkemizde özellikle kırsal bölgelerde rastlandığı üzere, taksirli suçlarda failin meydana gelen netice itibarıyla bizzat kendisinin ve ailesi bireylerinin ağır derecede mağduriyete uğradıkları görülmektedir. Söz gelimi, köylü kadınların gündelik uğraşları ve hayat zorlukları itibarıyla, sayısı çok kere üç dörtten fazlasına varan küçük çocuklarına gerekli dikkati ve itinaı gösterememeleri sonucu, çocukların yaralandıkları veya öldükleri görülmektedir. Aynı şekilde meydana gelen trafik kazalarında da benzer olaylara rastlanmaktadır. Bu gibi hallerde ananın taksirli suçtan dolayı kovuşturmaya uğraması ve cezaya mahkûm edilmesi, esasen suçtan dolayı evladını kaybetmesi sonucu uğradığı ıstırapı şiddetlendirmekle kalmamakta, ayrıca ailenin tümüyle ağır derecede mağduriyete düşmesine neden olmaktadır". Gerekçeden ve madde metninden anlaşılabacağı üzere ailevi bir yakınlık, cezasızlık nedeninin uygulanması için gerekli bir şarttır. Bu yakınlığın derecesi kişiye ceza vermeye gerek kalmayacak kadar bir yakınlık olmalıdır. Örneğin kişinin annesi, babası veya kardeşi bu kapsama girerken yengesi, amcasının oğlu, arkadaşı bu kapsama girmemektedir.⁴⁴⁸

3.6. Muhakeme Usulü

Ceza yargılamasında maddi gerçeğe ulaşmanın ve adil bir hüküm tesis etmenin en önemli aracı muhakeme usulüdür. Usul kuralları, yalnızca şekli değil, aynı zamanda maddi adaletin gerçekleşmesini de güvence altına alır. Bu bölümde, taksirle öldürme suçuna ilişkin yargılama sürecinde izlenecek muhakeme usulü çalışmamızın kapsamı elverdiği ölçüde açıklanacaktır.

3.6.1. Görev

⁴⁴⁷ Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 192; Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 199.

⁴⁴⁸ Artuk - Gökçen, *Ceza Özel*, 195-199.

Klasik fıkıh eserlerinde hukuki ihtilafların yargılamasında ceza veya hukuk mahkemeleri gibi bir ayrıma rastlanmamaktadır. Şer’iyye mahkemelerinde görevlendirilen kadılar tüm hukuki uyuşmazlıklara bakmakla görevliyidiler.⁴⁴⁹ Buna mukabil kadıların tayininde birtakım sınırlandırılmaların yapıldığı bilinmektedir. Hz. Ömer’in davaları önem derecesine göre ayırdığı ve önemli davaları Hz. Ali’ye, daha alt dereceli davaları Yezid b. Uhtinnemir’e yönlendirdiği bilinmektedir. Ayrıca Emeviler döneminde miktar yönünden davaların ayrıldığı kaynaklarda aktarılmaktadır.⁴⁵⁰ Mecelle’nin 1801. maddesinde “Kaza; zaman ve mekân ve bazı hususatin istisnası ile takayyud ve tahassüs eder.” denilerek yargılama faaliyetinin zaman, mekan ve ayrımı gerektirecek önemli özellikler açısından sınıflandırılacağı belirtilmiştir.⁴⁵¹ Buna göre kadılar belirli mekan, zaman ve dava türünde yargılama yapmak üzere tayin edilebilecektir. Ayrıca belirli konular için ayrı mahkemeler kurulabilecektir.⁴⁵²

Günümüzde konu olarak çok çeşitli olayların meydana gelmesi, mahkemelerde görev yönünden ayırım yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Zira bir hâkim, hukukun her alanında uzmanlaşmamaktadır. Şayet farklı alanların teorik yönünü bilse dahi teknik ve uygulamaya dair bilgilere sahip olamadığından adaletli kararlar veremeyecektir. Örneğin bir hâkimin trafik kazaları, tıbbi hatalar, uluslararası ticaret, aile hukuku, miras hukuku vs. gibi artık her biri başlı başına disiplin haline gelmiş ilimleri, hüküm verecek kadar bilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle klasik fıkıh kitaplarında ve fikhın uygulandığı dönemlerde keskin bir ayrıma rastlanmasa da artık günümüzde İslam hukukunu uygulayacak hakimlerin görev yönünden birbirinden ayrılacağına kabulü gerekir.⁴⁵³ Yetkili makamlar dönemin şartlarına göre adaleti en iyi şekilde icra edebilecek şekilde görev ve yetki taksimatı yapabilecektir.⁴⁵⁴

Modern hukukta ceza, idari, özel hukuk, vergi gibi alanlarda görev yönünden ayrılmış mahkemeler kurulmaktadır. Ceza mahkemeleri ise suçlara karşılık öngörülen cezaların miktarı dikkate alınarak ağır ceza, asliye ceza, sulh ceza vb. şeklinde ayrılmaktadır. Ayrıca bazı suçların yargılamasında görevli mahkemeler özel olarak belirlenmektedir. Örneğin ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan

⁴⁴⁹ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 138.

⁴⁵⁰ Fahreddin Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 79.

⁴⁵¹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm: Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017), 4/3256.

⁴⁵² Yiğit, *İslam Ceza Hukuku*, 124.

⁴⁵³ Ali Himmet Berki, *İslam Şeriatinde Kaza (Hüküm ve Hakimlik Tarihi ve İfta Müessesesi)* (Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1962), 16.

⁴⁵⁴ Türcan, *İslam Hukuku El Kitabı*, 396.

fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir.⁴⁵⁵

5235 sayılı kanunun 11. maddesine asliye ceza mahkemelerinin görev alanı belirlenmiştir. Buna göre “Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılır.” Anlaşılabacağı üzere taksirle öldürme suçunun TCK 85/1. maddeyi kapsayan basit halinin cezası on yıldan fazla olmadığı ve suç, sulh cezanın görev alanına girmediği için asliye ceza mahkemelerinde görülecektir. Ancak taksirle öldürme suçunun nitelikli halini kapsayan TCK 85/2. maddede öngörülen ceza miktarının üst sınırı onbeş yıl olduğundan görevli mahkeme ağır ceza mahkemeleri olacaktır.⁴⁵⁶

3.6.2. Yetki

İslam hukuk tarihinde yargı görevini yürütecek kadılar, belirli bir bölge için atanmışlardır. Ayrıca Ebu Hanife’nin görüşüne göre belirli bir süre için atamalar yapılmakta, süresi dolan kadı kendini geliştirmek ve hukuk ilmindeki gelişmeleri takip etmek üzere kadılık görevine ara vermektedir. Atandıkları yer ve zaman dışında hükmeden kadıların hükümleri Ebu Hanife’ye göre geçersizdir.⁴⁵⁷ Buna göre her kadı, hangi bölge için atanmışsa yalnızca o bölgede yaşanan uyuşmazlıklarla ilgili davalara bakmakla yetkilidir.⁴⁵⁸ Örneğin Adana’da yetkilendirilen bir kadı yalnızca Adana ilinde yaşanan trafik kazaları ile ilgili davalara bakabilecektir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun yetkili mahkeme başlıklı 12/1. maddesinde “Davaya bakmak yetkisi, suçun işlendiği yer mahkemesine aittir.” denilerek açıkça yetki sınırı çizilmiştir.

3.6.3. Zamanaşımı

Mecelle’de “mürûr-i zaman”⁴⁵⁹ olarak ifade edilen “zamanaşımı” kavramı, dava açma imkânı olduğu halde üzerinden belirli bir zaman geçen hakkın artık dava edilemeyeceğini ifade eder.⁴⁶⁰ Şahıs haklarını ilgilendiren konularda zamanaşımı

⁴⁵⁵ 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, m. 12.

⁴⁵⁶ Özbek vd., *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*, 204; Veli Özer Özbek vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2019), 103.

⁴⁵⁷ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 138.

⁴⁵⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-hükkâm*, 4/3256.

⁴⁵⁹ Mecelle, m.1663

⁴⁶⁰ Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, 145.

olmayacağı üzerine fakihlerin ittifakı vardır.⁴⁶¹ Buna mukabil Osmanlı'da Şeyhul İslamlık yapan Zembilli Ali Efendi (ö. 1526) kırk yıl terk edilen diyet davasına ancak devlet başkanın emri ile bakılabileceğini ifade etmiştir.⁴⁶²

Taksirle öldürme suçunun asli cezası olan diyet dışında öngörülen tâzir cezası için şahıs haklarıyla ilgili bir tâzir cezası olduğundan Hanefilere ve Şafilere göre zamanaşımı olmamalıdır. Fakat Hanbelilere göre devlet başkanı zamanaşımı süresi belirleyebilir. Tazir cezalarının zamanaşımı ile ilgili sınırlayıcı kesin bir nas bulunmadığından bu konusunun dönemin şartlarına göre yetkili makamlara bırakılması gerektiğini söyleyenler olmuştur.⁴⁶³ Buna göre dönemin şartları göz önüne alınarak taksirle öldürme suçunun tâzir cezası için zamanaşımı süresi öngörülebilir.

5237 sayılı TCK'nın 66/1/d maddesinde “Beş yıldan fazla ve yirmi yıldan az hapis cezasını gerektiren suçlarda onbeş yıl” hükmü belirtilmiştir. Buna göre Taksirli öldürme suçu onbeş yıl geçmekle zamanaşımına uğrayacaktır. Zamanaşımının kesilmesi hususu 67/4. maddede hüküm altına alınmıştır. Buna göre “Kesilme halinde, zamanaşımı süresi ilgili suça ilişkin olarak kanunda belirlenen sürenin en fazla yarısına kadar uzar.” O halde taksirle öldürme suçunda zamanaşımının kesilmesi halinde en fazla yirmi iki yıl altı ay uzayacaktır.

3.6.4. Taksirle Öldürme Suçunda İspat

İspat hukuku veya yargılama hukuku olarak ifade edilen alan, yargılamanın nasıl yapılacağı, delillerin incelenmesi gibi konuları ihtiva eder. Günümüzde önemine binaen ceza hukukundan ayrılarak başlı başına bir alt disiplin olarak incelenmektedir. Ceza Muhakemesi Hukuku, modern hukukta ceza yargılamalarını usulünü inceleyen ilmin adıdır. Her ne kadar ceza hukukundan ayrı bir alan olsa da taksirle öldürme suçu bağlamında kalmak kaydıyla bazı ispat vasıtalarını incelemeyi uygun gördük.

Yargılamalar sırasında, dava konusu olayların aydınlatılabilmesi ve üzerine hüküm kurulabilmesi için birtakım ispat vasıtaları kullanılmaktadır. İspat vasıtaları sayesinde mahkemelerde zikredilen iddialar açısından kesin bilgi ya da galip zan oluşur. Yargılamayı yapan hâkim/kadı ise oluşan kanıya göre kararını verir.⁴⁶⁴

Fakihler, ispat vasıtaları için “beyyine” ifadesini kullanmışlardır. Beyyine, beyan kelimesinden türetilmiş olup “açıklamak, ortaya koymak” manalarına gelir.⁴⁶⁵ Hz. Peygamber, yargılamalarda beyyinenin önemini şu şekilde ifade etmiştir: “Eğer

⁴⁶¹ Osman Şahin, *İslam Hukukunda Zamanaşımı* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 197; Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, 146.

⁴⁶² Şahin, *İslam Hukukunda Zamanaşımı*, 198.

⁴⁶³ Şahin, *İslam Hukukunda Zamanaşımı*, 199.

⁴⁶⁴ Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, 167.

⁴⁶⁵ Abdullah Bin Mahmud El-Mavsili, *El İhtiyar Li Ta'lili'l - Muhtâr*, ed. Ömer Faruk Kasadar, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 3/163.

insanlar sırf iddialarından dolayı istedikleri verilse onlardan bir topluluk diğer topluluğun kanını ve malını ister. Lakin davacının beyyine getirmesi, davalının ise yemin etmesi gerekir."⁴⁶⁶

3.6.4.1 İkrar

İkrar, failin iddia edilen suçlamayı kabul etmesi veya üzerinde bulunan ve başkasına ait olan bir hakkı ortaya çıkaran bir itirafta bulunması anlamına gelmektedir.⁴⁶⁷ İkrarın kesin delil niteliğinde olduğu konusunda ittifak vardır.⁴⁶⁸ Suçunu gelip itiraf edenlere gerekli şartları taşıması halinde Hz. Peygamber'in had cezası uyguladığı bilinmektedir.⁴⁶⁹ O halde taksirle öldürme açısından ikrar kesin delil niteliği taşımaktadır. Örneğin hangi ışık yanarken geçtiği belli olmayan failin kırmızı ışıkta geçtiğini söylemesi kendi aleyhine bir ikrardır. Yine bir sürücünün hız sınırını aştığını, direksiyon başında uyuya kaldığını, araç kullanırken sarhoş olduğunu söylemesi ikrardır.

İslam hukukunda ikrar, özel hukuk davalarında daha kuvvetli bir delildir. Bunun sebebi özel hukuk davalarında yapılan ikrarın yalnızca ikrar edeni bağlamasıdır. Buna karşın ceza yargılamalarında ikrar deliline ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.⁴⁷⁰ Zira başka birini korumak için suçu üstlenmek gibi durumlarda, suçu ikrar eden fail aslında gerçek fail değildir. Böyle bir durumda ikrara dayanarak hüküm verilmesi yanlış olacaktır.⁴⁷¹ Örneğin baba ve oğul trafikte birine çarparak öldürdükten sonra arabayı süren baba, trafik polisleri geldiğinde oğlunun suçu üstlenmesini istese böyle bir durumda ikrar geçerli olmamalıdır. Ölen kişi ve ailesi açısından sonuç değişmeyecek olsa da asıl failin cezalandırılması ve tam adaletin sağlanması için bu gereklidir. Hâkimin, usulüne uygun olarak yapılmış ve çelişki barındırmayan bir ikrarı kabul etmesi gerekmektedir. Fakat somut olaya uymayan ikrar yönünden ceza hakiminin gerekli araştırmaları yapması elzemdir.⁴⁷²

Modern hukuk açısından özel hukuk davalarında ikrar halinde artık ispata gerek yoktur. Çünkü ikrar halinde ortada bir çekişme kalmamaktadır. Bu yönüyle ikrarın delil

⁴⁶⁶ Müslim, "Davalar", 1711.

⁴⁶⁷ El-Mavsili, *El İhtiyar*, 3/197; Sahip Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku* (Ankara: Fecr Yayınları, 2007), 175.

⁴⁶⁸ Taha Yılmaz, *Çağdaş Türk Hukukundaki İspat Vasıtalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 160.

⁴⁶⁹ Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, 172.

⁴⁷⁰ Bahri Öztürk (ed.), *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016), 293.

⁴⁷¹ Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, 187.

⁴⁷² Yılmaz, *Çağdaş Türk Hukukundaki İspat Vasıtalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, 160.

değil, tek taraflı usûli bir işlem olduğu söyleyenler olmuştur.⁴⁷³ Ceza yargılamalarında ise yukarıda belirtildiği gibi usulüne ve şartlara uygun ikrar delil niteliğindedir. Fakat somut vakıalara uymayan ikrarın hâkimi bağlayıcılığı yoktur.⁴⁷⁴

3.6.4.2. Şehadet/Tanıklık

Taksirle öldürme suçunda kullanılan bir diğer ispat vasıtası şehadettir. Şehadet, Mecelle’de "Bir kimsenin (üçüncü şahsın) diğer kimsede olan hakkını ispat için, hâkimin huzurunda ve tarafların yüzlerine karşı şehâdet lafzıyla, yani şehâdet ederim, diyerek haber vermektir."⁴⁷⁵ şeklinde tanımlanmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen’in tanımı da Mecelle’deki gibidir.⁴⁷⁶ Bu tanıma şehadetin fonksiyonunu daralttığı için eleştiri getirenler olmuştur. Şehadetin, yalnızca kişiler arasındaki meselelerde değil toplumu ilgilendiren hukuki ihtilaflarda da ispat vasıtası olarak kullanıldığını söylemişlerdir.⁴⁷⁷ Mavsili’nin şehadet tanımı daha geniş kapsamlıdır: “Şâhidlerin (mahkemede) hazır bulunup, gördükleri bir hâdiseyi haber vermeleri demektir.”⁴⁷⁸ İslam fıkhi kaynaklarındaki tanımlara bakıldığında genel olarak şehadetin, mahkeme huzurunda yapılmasına ve şehadet lafzının kullanılmasına vurgu yapıldığı görülmektedir.

Fakihler, şahitlerin âdil, hür ve Müslüman olmasını ve “şehadet ederim” lafzını kullanmalarını şart koşmuşlardır.⁴⁷⁹ Usulüne uygun şahitlerin varlığı halinde hâkimin şahitlerin beyanları yönünde karar vermesi vacip hale gelmektedir.⁴⁸⁰ Bunun yanında şahitlerin beyanlarında veya şahıslarında, şehadetin reddedilmesini gerektiren bir husus varsa hâkimin bunu ortaya koyması gerekmektedir. Hâkim, şehadetin reddinin sebebini açıklayarak şahitlerin beyanlarının aksine karar verebilmektedir.

Fakihler, şehadetin kabul edilebilmesi için yeter sayının yanında şahitlik edenlerin güvenilirliğinin de araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Buna göre mahkemelere şahitlik yapmak için sunulan şahıslar “tezkiye” denilen “tanık araştırması” işlemine tabi tutulurlar. Tezkiye memurları şahitlerin şahsi hayatlarını, yaptıkları işleri, ailesini, ibadetlerindeki hassasiyetlerini vs. araştırarak şahidin sözüne güvenilir biri olup olmadığını yönünde rapor hazırlamakla görevlidirler. Sadece adil/güvenilir olduğu tescillenen şahitlerin beyanları hükme esas alınabilir. Dolayısıyla yargılamayı yürüten

⁴⁷³ Hakan Pekcanıtez vd., *Medeni Usul Hukuku* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018), 322.

⁴⁷⁴ Öztürk, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 293; Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, 186.

⁴⁷⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, ed. Ahmet Akgündüz (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017), 355.

⁴⁷⁶ Bilmen, *Fıkıh İlmi ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 186.

⁴⁷⁷ Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, 193.

⁴⁷⁸ El-Mavsili, *El İhtiyar*, 3/221.

⁴⁷⁹ El-Mavsili, *El İhtiyar*, 3/227.

⁴⁸⁰ Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, 199.

kadı, tanıkların beyanlarıyla mutlak surette bağlı değildir. Gerek şahidin güvenilirliği oluşu gerekse de beyanlardaki çelişkiler nedeniyle şahadetleri reddedilebilir.⁴⁸¹

Tezkiye işlemi gizli veya açık bir şekilde yapılabilir. Hz. Ömer'in aleni tezkiye yaptığı, Kadı Şureyh'in ise ilk defa gizli tezkiye usulünü uyguladığı bilinmektedir.⁴⁸² Gizli tezkiye usulü hâkimin, tezkiye edecek kişiye gizli bir pusula göndermesi ile olur. Pusulayı alan kişi resmi bir memur olabileceği gibi toplum içinde saygın, güvenilir, âdil, takva sahibi birisi de olabilir. Hâkim pusulada tezkiye edilecek kişinin bilgilerini yazar.⁴⁸³ Tezkiye edecek kişi gizli bir şekilde şahidin yaşadığı bölgede araştırmalara başlar. Daha sonra kanaatini yine gizli bir pusula ile “şahit âdildir veya âdil değildir” diye bildirir.⁴⁸⁴

Şahitler, hâkimin vereceği kararı doğrudan etkilediği için adil olmaları şart koşulmuştur. Şahitlerin adil olup olmadıkları ise tezkiye işlemi ile anlaşılır. Ebu Hanife, taraflar itiraz etmediği sürece Müslüman'ı adil olduğuna hükmedilir ve tezkiye yapılmaz demiştir. Fakat Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, taraflar istemese bile hâkim şahitlerin durumunu araştırır demişlerdir. İki görüş arasındaki farkın sebebi, zamanın değişmesi ile yalan söyleyenlerin artması olarak ifade edilmiştir.⁴⁸⁵ Ebu Hanife'nin döneminde yalan söyleyenler çok azdı. Bu nedenle itiraz olmadığı müddetçe her Müslüman adil kabul edilirdi. Fakat İmameyn'in döneminde insanlarda bozulmalar oldu. Ebu Hanife ve İmameyn'in görüşlerindeki değişimin sebebinin dikkate aldığımızda günümüzde tezkiyenin çok daha dikkatli yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Türk hukukunda tanıklık, 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanununun 43 ile 61. maddeleri arasında, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda ise 240 ile 265. maddeler arasında hüküm altına alınmıştır. Bu iki kanunda herhangi bir tanım yapılmamıştır. Tanıklık doktrinde, bir olay hakkında beş duyusuyla edindiği izlenimleri, öğrendiği bilgileri, gördüğü müşahede ettiği hususları tanık dinleme yetkisine sahip makam önünde açıklayan kişi olarak tanımlanmıştır.⁴⁸⁶

Trafik kazaları gibi taksirle öldürme suçunun vuku bulması halinde olayı gören tanıklar dinlenerek kusurlu tarafın kim olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Taksirle öldürme suçu diyet cezasının gerektirdiğinden fakihler, iki erkek veya bir erkek iki

⁴⁸¹ Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, 201-207.

⁴⁸² Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *Mebcut*, ed. Mustafa Cevat Akşit (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2022), 16/139; Tuncay Başoğlu, “Tezkiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/77-79.

⁴⁸³ Serahsî, *Mebcut*, 16/140.

⁴⁸⁴ Abdullah Bin Mahmud El-Mavsîlî, *El İhtiyar Li Ta'lîlî'l - Muhtâr*, ed. Ömer Faruk Kasadar, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 2/231.

⁴⁸⁵ Serahsî, *Mebcut*, 16/134.

⁴⁸⁶ Hakan Hakeri - Yener Ünver, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2011), 241; Öztürk, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 294.

kadının şahitliğinin kabul edileceğini belirtmişlerdir.⁴⁸⁷ Bakara Suresi 282. ayette şöyle buyrulmuştur: “Şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar.” Ayet, tarafların talep etmesi halinde olaya şahit olanların gelip mahkemede şahitlik etmesinin vacip olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁸⁸ Ayrıca öncelikle güvenilir iki erkeğin yoksa bir erkek ve iki kadının şahitlik yapması gerektiğini vurgulamıştır. Kadınların iki kişi olmasının hikmeti ise biri unutursa diğerinin ona hatırlatması içindir.⁴⁸⁹ Örneğin trafik kazalarında, kaza anında erkeklere göre daha büyük bir korkuyla karşı karşıya kalan kadın olayı tam olarak müşahade etmekte zaafa düşebilmektedir. Yargılama neticesinde herhangi bir şüphe kalmaması için her türlü ihtimal göz önüne alınmaktadır.

İslam hukukunda trafik kazaları ile ilgili davalarda karar verebilmek için kullanılacak en önemli ispat vasıtası şahitlerdir. O halde meydana gelen taksirle öldürme olaylarında tüm şahitler titizlikle tespit edilmelidir. Bu vazife olay yerine ilk giden polislerin asli vazifelerindendir. Olaya karışan kişiler de iddialarını ispatlamak için şahitlerin dinlenilmesini isteyebilirler. Buna göre bir trafik kazası yaşandığında en önemli hususların başında şahitlerin tespiti gelmektedir. Olay yerine ilk giden polisler de şahit olabileceklerdir. Örneğin polisler olay yerine gittiğinde kaza yapan araç şoförlerinden birinin sarhoş olduğunu anlarsa ve kazanın meydana gelme sebebi sürücünün sarhoşluğuysa polisler bu duruma şahitlik yaparak adil bir karar verilmesini sağlayacaklardır.

3.6.4.3. Yemin

Yargılama hukuku açısından yemin, bir kimsenin iddiasını ispatlamak, güçlendirmek veya kararlılığını ortaya koymak amacıyla Allah’ın adını ve belirli söz kalıplarını zikretmesi anlamına gelmektedir.⁴⁹⁰ Yemin, özellikle mali haklarda delil niteliği taşımaktadır. Hanefilere ve bir kısım Hanbelilere göre yemin, müdafaa delili olduğundan davalı tarafa düşer. Şafilere ve Malikilere göre ise hem ispat hem müdafaa delili olduğundan davalının ve davacının yemin delilini kullanması mümkündür.⁴⁹¹

Yemin teklif edilen davalının yeminden kaçınması haline “nükûl” denilir.⁴⁹² Yeminden maksat, elinde delil olmayan davacının, davalının yeminden kaçınmasını sağlayarak iddiasını ispatlamasıdır. Davalı yeminden kaçınırsa aleyhine bir ikrar yapmış

⁴⁸⁷ Serahsî, *Mebsut*, 26/158.

⁴⁸⁸ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 3/223.

⁴⁸⁹ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 3/225-226.

⁴⁹⁰ Serahsî, *Mebsut*, 16/179.

⁴⁹¹ Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, 238.

⁴⁹² Serahsî, *Mebsut*, 16/177.

olacak ve davacının iddiası kanıtlanacaktır. Yeminden kaçınmak davalının aleyhine olan dolaylı bir ikrardır. Doğrudan bir ikrar hali olmadığı için had cezalarında yemin ile hüküm verilemeyeceği belirtilmiştir.⁴⁹³

Yemin yalnızca davacının delil getiremediği durumlarda başvurulmuş bir ispat vasıtasıdır. Davacının elinde davasını ispat edecek bir delil olduğunda yemine başvurulmaz.⁴⁹⁴

Modern ceza hukuku açısından yeminin delil değeri yoktur. Ceza yargılamalarında taraflara yemin teklif edilmez. Ceza muhakemesinde yemin, yalnızca tanıkların doğruyu söyleyeceklerine dair yemin etmeleri şeklide uygulama bulur.⁴⁹⁵

3.6.4.4. Kasâme

İslam yargılama hukukuna özgü olan kasâme uygulaması faili meçhul cinayetlerde uygulama alanı bulmaktadır. Hanefilere göre bir belde katili bilinmeyen bir ceset bulunduğunda o beldenin halkından güvenilir elli kişiye, “katilin kim olduğunu bilmediklerine” dair yemin ettirilir. Yemin etmeleri neticesinde o belde veya mahalle halkı ölen kişinin diyetini öder.⁴⁹⁶ Yeminden kaçınır ve suçun failini itiraf ederlerse zaten sorun çözülmüş olur ve gerçek fail cezalandırılır.

Kasâme uygulaması maktulün kanını heder olmaktan korur. Aynı zamanda katilin bulunabilmesi için bir soruşturma usulü görevi de görür. Katilin, cesedin bulunduğu belde halkından olması yüksek bir ihtimaldir. Fakat katilin tanıdıkları veya akrabaları, katil aleyhine şahitlik etmekten çekinebileceklerdir. Sırasıyla yemin eden güvenilir belde sakinleri, Allah adına yemin etmenin ağır sorumluluğundan korkarak katilin kim olduğunu söyleyebilecektir.⁴⁹⁷

Kasâme uygulamasının failin bulunamaması hallerinde uygulama alanı bulacağı gözden kaçırılmamalıdır. Yargı makamlarının asli vazifesi ülkede yaşanan olayların failini tespit etmektir. Bu nedenle eksik bir soruşturma yüzünden bulunamayan fail için kasâmeye başvurmak doğru olmayacaktır.

3.6.4.5. Kamera Kayıtları

Modern dönemde ortaya çıkan kamera kayıtlarının İslam ceza yargılamalarındaki delil durumu tartışmalı bir konudur. “Şüphe ile hadler düşer”⁴⁹⁸

⁴⁹³ Serahsî, *Mebsut*, 16/177.

⁴⁹⁴ El-Mavsîlî, *El İhtiyar*, 2/169.

⁴⁹⁵ Beroje, *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*, 247.

⁴⁹⁶ Serahsî, *Mebsut*, 26/159; Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 2/510.

⁴⁹⁷ Serahsî, *Mebsut*, 26/161.

⁴⁹⁸ "Gücünüz yettiği kadar şüphelerle had cezalarını düşürünüz." Tirmizi, *Hudud* 14

kaidesi gereğince kamera kayıtlarına dayanılarak had cezası uygulanamayacağı ifade edilmiştir.⁴⁹⁹ Çünkü teknolojinin ürünü olan kamera kayıtları manipülasyona ve değiştirilmeye müsaittir. Bu nedenle kamera kayıtlarının üzerine sürekli bir şüphe vardır. Deepfake⁵⁰⁰ teknolojisinin veya yapay zekâ ile üretilen gerçeğinden ayırt edilemeyen kaliteli videoların konuşulduğu bir zamanda kamera kayıtlarına şüphe ile yaklaşmak daha doğal karşılanmalıdır. Kısa cezaları da aynı şekilde had cezaları gibi kamera kayıtları ile sabit olamayacaktır. Fakat kamera kayıtları ile ispatlanan had ve kısa suçlarına tâzir cezası uygulanmasında bir engel yoktur. Ayrıca kamera görüntüleri failin suçunu ikrar etmesini sağlama görevi de görebilmektedir. Teknik incelemeler sonucunda üzerinde montaj, dublaj veya başka bir oynama olmayan dijital materyallere dayanarak tâzir cezası verilebilmektedir. Yine de kamera kayıtlarının kesin delil niteliğinde olmadığı, hâkimin vicdani kanaati ve diğer deliller ile bir sonuca varılması gerektiği açıktır.⁵⁰¹

3.6.4.6. Delil ve Emarer

Yukarıda zikredilen ispat vasıtaları dışında her somut olaya özgü bazı deliller oluşabilir. Örneğin trafikte aşırı hızla giden bir sürücünün önüne çıkan çocuğa çarpmamak için ani fren yapması sonucunda yolda fren izi oluşacaktır. Bu fren izinin uzun olması aracın hızının fazla olduğuna dair bir emare teşkil edecektir. Buna benzer durumlarda ortaya çıkan emareler kesin delil niteliğinde olmayıp başka delillerle desteklenerek şüphenin giderilmesi gerekmektedir. Çünkü emareler birbirine benzeyebilir. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi daha önce yaşanmış bir trafik kazasında oluşan lastik izi ile somut olayda oluşan iz karıştırılabilir.⁵⁰²

⁴⁹⁹ Ünal Şahin, “Modern Dönem İspat Vasıtası Olarak Kamera Kayıtları ve Şer’î Açından Değerlendirilmesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/2 (30 Eylül 2023), 469.

⁵⁰⁰ BBC Newsround, “Deepfake Teknolojisi: Nedir, Nasıl Çalışır ve Ne İçin Kullanılabilir?” (Erişim 11 Haziran 2024).

⁵⁰¹ Abdullah Salman, *İslam Yargılama Hukukunda İspat Tekniği Olarak Kriminalistik* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 188.

⁵⁰² Salman, *İslam Yargılama Hukukunda İspat Tekniği Olarak Kriminalistik*, 170.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

“İslam hukuku ve modern hukuk açısından taksirle öldürme suçu: Trafik kazaları özelinde” başlıklı çalışmamızda İslam hukuk sisteminde trafiğin temel ilkelerini, iki hukuk sisteminin trafik kazalarına bakışını ve trafik kazalarının ceza hukukundaki yerini tespit etmeye çalıştık. Suç kavramını, suçun unsurlarını ve taksir kavramının suçun unsurları arasındaki yerini ortaya koymaya çalıştık. Son olarak ise taksirle öldürme suçunu iki hukuk sistemi açısından inceledik.

Suç olan bir fiilin cezalandırılabilmesi için kast ile işlenmesi gerekir. Fakat istisnai olarak kasıt olmaksızın işlenen bazı fiiller de cezalandırılmaktadır. Kasıt olmasa da kamu yararı gözetilerek ceza verilen bu tür fiiller taksirli suçlar olarak ifade edilmektedir. Taksir, 5237 sayılı Yeni TCK’nın 22/2. maddesinde “dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülemeyerek gerçekleştirilmesi” olarak tanımlanmıştır. İslam hukukunda ise taksir kavramının yerine hata kavramı kullanılmış ve “Failinin iradesi hilafına bir şeyin vukua gelmesidir.” olarak tanımlanmıştır. Kavramlar üzerinden bir karşılaştırma yapıldığında iki hukuk sisteminin de benzer manayı kastettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin ve ulaşım araçlarının artmasıyla birlikte taksirle işlenen suçlar da artmıştır. Maden ocakları, apartmanlar, otobüsler, otomobiller, gemiler, uçaklar, tıbbi müdahaleler vb. alanlarda sıkça taksirli suçlar işlenmektedir. Taksirli suçlarında ilk sıralarında ise taksirle öldürme suçu yer almaktadır. Taksirle öldürme suçu, Türk Ceza Kanunu’nun özel hükümlerin düzenlendiği ikinci kitabının “Taksirle Öldürme” başlıklı 85. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu hükme göre taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır. Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır.

İslam hukukunda taksir kavramı yerine hata kavramı kullanıldığı belirtilmişti. Bir ehliyet arızası olarak değerlendirilen hata kavramı fıkıh usulü kitaplarında açıklanmıştır. Taksirle öldürme suçu ise hata ile öldürme suçu olarak ele alınmış ve furu fıkıh kitaplarında tafsilatlı bir şekilde açıklanmıştır. Hata ile öldürme suçunun cezası diyet ve kefarettir. Ayrıca Hanefi mezhebine göre hata ile öldüren şahıs öldürdüğü kişinin mirasından ve vasiyetinden de mahrum kalacaktır. İslam hukukunda taksirle öldürme suçu için öngörülmeyen fakat günümüzde var olan hapis cezası gibi cezalar tazir cezaları vasfıyla ayrıca uygulanabilecektir.

Çalışmamızın sonucunda İslam hukukunda düzenlenen diyet yaptırımının ödeme türü konusunda ihtilaflar olduğu anlaşılmıştır. Diyet cezasının miktarı hadislerde yüz

deve, bin dinar altın, onbin dirhem gümüş olarak açıklanmıştır. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, Hz. Ömer'e dayanarak diyetin altı sınıftan verilebileceğini söylemişlerdir. Bunlar: yüz deve, onbin dirhem gümüş, bin dinar altın, iki bin koyun, iki yüz sığır, iki yüz adet iki parça elbisedir. O halde Hanefilere göre diyet miktarının tespitinde deve dışındaki ödeme araçları da esas olarak alınabilecektir. Günümüzde diyet cezası her ülkenin kendi şartlarına göre yukarıdaki araçlar esas alınarak belirlenebilecektir. Diyetin yukarıda sayılan altı ödeme türü üzerinden her ülkenin kendi şartlarına göre belirlenmesi hükmün uygulanmasını kolaylaştırıcı bir etkidir. Zira bir ödeme türünün mutlaklaştırılması ülkelere göre değişen ekonomik şartlara uygun olmamasını ve terk edilmesine yol açabilecektir. Bu manada Türkiye şartlarında en makul diyet ödeme türünün altın olduğu düşünülmektedir. Fakat başka bir ülkede örneğin yüz adet iki parça elbise veya bunun bedeli olarak belirlenebilir. Osmanlı uygulaması da diyetin ülke şartlarına göre belirlendiğini göstermektedir. Nitekim onbin dirhem gümüş diyet cezası olarak taktir edilmiştir. Ayrıca yine Hanifi mezhebine uygun olarak diyet bedeli üç taksit halinde ödenecektir.

İslam hukukuna göre hata ile öldürme suçunda hükmedilen diyet cezasını fail değil failin âkilesi ödeyecektir. Bir nevi sosyal güvenlik aracı olan âkile sistemi, bir kişinin ödemesinin çok güç olacağı diyet miktarının yardımlaşma yoluyla ödenmesini amaçlamaktadır. Ayrıca kendi akrabalarına veya çevresine güvenerek dikkatsiz davranan kişiler için de bir uyarı mahiyetindedir. Günümüzde âkile sistemi olmasa da Güvence Hesabı veya sigorta şirketleri gibi kurumların çalışma mantığı bazı yönlerden âkile sistemine benzemektedir.

Çalışmamız neticesinde günümüzde diyet sorumluluğunun âkile de mi yoksa failde mi olduğu hususunda problem olduğu anlaşılmıştır. Diyet sorumlusunun tespitinin yalnızca bugün değil geçmişte de bir sorun olduğu, fakihlerin bu konuda tartışmalar yaptığı görülmüştür. Nitekim geçmiş zamanlarda da herkesin âkilesi yoktu yahut âkilesi olsa dahi diyet miktarını ödeyemeyecek kadar fakir olabiliyorlardı. Fakihler, âkilesi olmayanların diyetinin nasıl ödeneceğini açıklamışlardır. Ebu Hanife ve İmam Şafi'ye göre bir failin âkilesinin olmaması durumunda veya var olsa da maddi gücü zayıf bir âkile olması durumunda beytülmal/devlet tarafından diyet ödemesi yapılmalıdır. Bu hükme delil olarak Hz. Peygamber'in, Yahudilerin arasında katledilen Ensar'a mensup bir sahabenin diyetini beytülmalden ödemesi gösterilmektedir. Aynı şekilde Hz. Ömer kalabalıkta katledilen bir adamın diyetini beytülmalden vermiştir. Hz. Ali ise "İslam'da hiçbir kan boşa akıp heder olup gitmez." sözüyle beytülmalden yapılacak diyet ödemelerine işaret etmiştir. Buna göre İslam hukukunun yürürlükte olması halinde zekât, tazminat veya diyet fonu gibi fonlar kurularak bu amaçla vergiler toplanabilecek ve ihtiyaç olması halinde diyet cezaları bu fonlardan karşılanabilecektir.

İlahi kaynağa dayanan İslam fıkhnın taksirle öldürme suçuna ilişkin hükümleri günümüzde uygulanabilecek ve trafik kazalarının önlenmesine, ölen kişinin kanının heder olmamasına, ölen kişinin yakınlarının acılarının bir nebze olsun hafiflemesine, âkile sistemi ile toplumsal dayanışma ruhunun artmasına katkı sunabilecek niteliktedir. Çalışmamız esnasında ulaştığımız sonuca göre İslam hukukunun ve modern hukukun taksirle öldürme suçuna ilişkin farklılıklar ve benzerlik tespit edilmeye çalışılmıştır.

Trafik kazalarının ve beraberinde getirdiği acı kayıpların gün geçtikçe artması, bu soruna karşı alınacak önlemlerin ve hukuki düzenlemelerin hayati önemini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle trafik gibi, bireylerin ahlaki tutumlarının doğrudan sonuç doğurduğu bir alanda, sadece yasal yaptırımların değil, bu hükümlerin toplum tarafından içselleştirilmesi ve gönüllü olarak uygulanması çok daha kritik bir hal almaktadır. Her araca trafik ihlallerinde sesli veya görsel uyarı veren bir cihaz yerleştirmek mümkün olmasa da her insanın içinde, kural ihlallerinde uyarı verecek bir vicdan mevcuttur. İşte bu içsel denetimi güçlendirmenin en etkili yollarından biri de dini öğretilerdir. Zira günah ve ahiret inancı, bireylerin davranışlarını derinden etkileyebilmekte ve kimsenin göremeyeceği durumlarda dahi kurallara riayet etmelerini sağlayabilmektedir.

Çalışmamızın vurguladığı önemli bir nokta da trafik kurallarına uyulması için yalnızca maddi cezaların yeterli olmadığına anlaşılmıştır. Hukuki yaptırımların caydırıcılığı kuşkusuz önemlidir ancak bu, tek başına yeterli bir çözüm sunmamaktadır. Bununla birlikte, günah, ahiret sorumluluğu ve kul hakkı gibi manevi müeyyidelerin de devreye sokulması, insanların kurallara uyma noktasında çok daha güçlü bir motivasyon kaynağı oluşturabilir. İnsan hayatını ilgilendiren en önemli konularda dini hükümlerin uygulanması insanların manevi duygularının canlanmasını, vicdanlarının daha hassas olmasını sağlaması açısından önemlidir. Aksi halde hukuki hükümler maneviyattan ve vicdandan uzak teknik birtakım direktifler olarak görülmekte, halk nazarında uyulması mutlak surette zorunlu görülen hükümler olamamaktadır. Çalışmamız neticesinde modern bir probleme dair İslami hükümlerin uygulanabileceği ve olumlu geri dönüşler alınabileceği ortaya çıkmıştır.

İslam dininin temel amaçlarından biri olan "zaruri maslahatların korunması" ilkesi de bu noktada büyük önem taşımaktadır. Can ve mal emniyeti, dinin korunmasını hedef edindiği en temel değerlerdendir. Trafik kurallarına uymak, aslında bu dini hedeflere ulaşmanın da bir gereğidir. Zira trafik kazaları, sadece bireysel acılara değil, aynı zamanda toplumun can ve mal güvenliğine de ciddi zararlar vermektedir.

Sonuç olarak, trafik kazalarının önlenmesi ve insan hayatının korunması için hukuki düzenlemeler elzem olmakla birlikte, bu düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi ve kalıcı çözümler üretilebilmesi için dini ve ahlaki değerlerin de

devreye sokulması gerekmektedir. Günah ve ahiret bilinciyle yoğrulmuş bir trafik anlayışı, yolları daha güvenli hale getirecek ve yaşanan acı kayıpların önüne geçilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Araştırmalarımız neticesinde İslam hukukuna kaynaklı oluşturulan trafik kanunlarının tespitine ilişkin çalışmaların yapılmasının önemli olduğu anlaşılmıştır. Yine kadı sicilleri gibi metinler üzerinden yapılacak araştırmalar neticesinde hukuk tarihimizde taksirle öldürme suçuna ilişkin hükümlerin ortaya konulacağı düşünülmekte ve İslam hukukuna dayanan bu hükümlerin günümüze ışık tutacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca trafik konusundaki mevcut hukuki düzenlemelerin suçların önlenmesindeki rolü üzerine yapılacak çalışmaların trafikte yaşanan felaketlerin önüne geçmek için yetkililere yol göstereceği düşünülmektedir. Trafik ve taksirle öldürme konusunda yapılacak olan çalışmalarla bu konudaki farkındalık ve bilinç düzeyinin yükseleceğini, böylece olası felaketler konusunda daha ciddi tedbirler alınacağı da değerlendirilmektedir

KAYNAKLAR

- Akdur, Recep. “Türkiye’deki Trafik Kazalarının Epidemiyolojik İlkeler Işığında Değerlendirilmesi”. *Ulaşım ve Trafik Güvenliği Dergisi*. <https://www.recepakdur.com/yayinlar/kitaplar-ve-makaleler/makaleler/turkiyedeki-trafik-kazalarinin-epidemiyolojik-ilkeler-isiginda-degerlendirilmesi>
- Akgündüz, Ahmet. *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1986.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü’l-Hükkâm: Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*. 4 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2017.
- Alkış, Alparslan. *İslam Hukuk Usûlü*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Apaydın, H. Yunus. “Hata”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/437-442. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Apaydın, H. Yunus. *İslam Hukuk Usulü*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 4. Basım, 2017.
- Arı, Abdüsselam. *İslam Miras Hukuku*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2023.
- Artuk, M. Emin - Gökçen, Ahmet. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 13. Basım, 2019.
- Artuk, M. Emin - Gökçen, Ahmet. *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 17. Basım, 2018.
- Atar, Fahreddin. *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Atar, Fahrettin. “Af”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/394-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 11. Basım, 2014.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Konya: Mimoza, 2. Basım, 2014.
- Avcı, Mustafa. “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24 (29 Kasım 2016), 7-36.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Mimoza, 5. Basım, 2015.
- Ayaklı, Muhammed Halil. *İslam Hukukunda Taksirle İnsan Öldürme*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Aydın, M. Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 14. Basım, 2017.
- Aziz Bey, Muallim Mehmet. *Osmanlı Ceza Hukuku Mufasssal Nazariyyat-ı Ceza*. ed. Selman Dursun. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 1. Basım, 2020.
- Balak, Ahmet Can. *Ceza Hukukunda Hata*. Çankaya Üniversitesi, Kamu Hukuku Doktora Tezi, 2022.

- Başıoğlu, Tuncay. “Ta’zîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/198-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Başıoğlu, Tuncay. “Tezkiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/77-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Berki, Ali Himmet. *İslam Şeriatinde Kaza (Hüküm ve Hakimlik Tarihi ve İfta Müessesesi)*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1962.
- Beroje, Sahip. *Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından İslam İspat Hukuku*. Ankara: Fecr Yayınları, 2007.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Fıkıh İlmi ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*. ed. Abdullah Kahraman - Kemal Yıldız. İstanbul: Nizamiye Akademi, 1. Basım, 2016.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1980.
- Boynukalın, Mehmet. “Suç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/453-457. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bozbaş, Fatiha. “İslâm Hukukunda Kadının Diyeti Meselesinin Fıkî Yönden Değerlendirilmesi”. *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 8/2(31 Aralık 2022),1615-1654.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Mustafa Dîb el-Buğa. 7 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1993.
- Bulut, İlhan. “İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu”. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2018), 41-71.
- Çiftci, Adem. *İslam Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015.
- Çiftcioğlu, Cengiz Topel. “Türk Ceza Kanunu’nda Taksir”. *Ankara Barosu Dergisi* 3 (2013), 317-338.
- Çolak, Abdullah. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 7. Basım, 2023.
- Çolak, Melek. “XX. Yüzyıl Başlarında İstanbul’da Trafik ve Tramvay”. *Osmanlı Araştırmaları* 22/22 (2003).
- Çubuk, Kürşat - Hatipoğlu, Seda. “Trafik Güvenliği ve Aşırı Hız”. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 21/4 (02 Nisan 2013), 699-702.
- Dağcı, Şamil. “Hükûmet-i Adl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/463-464. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Delice, Murat. “Hız, Alkol ve Genel Trafik Denetimlerinin Trafik Kazaları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/2 (08 Nisan 2013), 27-44.
- Demir, İsmail. “Deniz Kazalarının ve Olaylarını Araştırma ve İnceleme Yönetmeliği Üzerine Değerlendirmeler”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/3 (2016), 879-904.

- Diken, Nil Melek Gültekin. *Ceza Hukukunda Taksire Dayalı Sorumluluk*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.
- Döndüren, Hamdi. “İslam’da Yaralama ve Ölüme Sebebiyet Vermelerde Diyet, Erş ve Ta’zir Cezaları”. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi* 4/2 (30 Aralık 2022), 1-10.
- Dönmez, İbrahim Kafi. “Meşrû Savunma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/383-387. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Düzgün, Nuri - Elmacı, Şerafettin. *5237 Sayılı Türk Ceza Kanununa Göre Olası Kast-Bilinçli Taksir ve Taksirle İşenen Suçlar*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’aş es-Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddîn ‘Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu’l-Asriyye, ts.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi-Fıkıh Usûlü*. çev. Abdulkadir Şener. Ankara: Fecr Yayınları, 13. Basım, 2017.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*. çev. İbrahim Tüfekçi. 2 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 1994.
- Efendi, Ali Haydar. *Teshilü’l Feraiz*. çev. Orhan Çeker. Konya: Tekin Kitabevi, 1984.
- El-Makdisi, İbn Kudame. *Delilleriyle Hanbeli Fıkıhı El-Muğni Muhtasarı*. çev. A. Alpaslan Tunçer. İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015.
- El-Mavsilî, Abdullah Bin Mahmud. *El İhtiyar Li Ta’lîl - Muhtâr*. ed. Ömer Faruk Kasadar. çev. Mehmet Keskin. 4 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- El-Osmani, Hakim Muhammed Taki. *Çağdaş Hukuk Meseleleri Üzerine Araştırma*. Şam: Dar Al-Qalam, 2. Basım, 2003.
- Enes, Malik Bin. *Muvatta’*. ed. Vecdi Akyüz. çev. Ahmet M. Büyükçınar vd. İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Ermeýdan, İdris. “Yargıtay Kararları Işığında Meşru Savunmada Sınırın Aşılması”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 0/3 (02 Temmuz 2014), 131.
- Erturhan, Sabri. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 3. Basım, 2023.
- Erturhan, Sabri. *İslam Ceza Hukukunda İçtima*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Esen, Hüseyin. *İslam’da Suç ve Ceza-İslam Hukukunda Cezai Sorumluluk*. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 1. Basım, 2006.
- Fallon, Isabelle - O’Neill, Desmond. “The World’s First Automobile Fatality”. *Accident Analysis & Prevention* 37/4 (01 Temmuz 2005), 601-603. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2005.02.002>
- Fisa, Ronald vd. “Karayolu Trafik Kazalarını Önlemeye Yönelik Müdahalelerin Etkileri: Sistematiik İncelemelere Genel Bakış”. *BMC Public Health* 22/1 (16 Mart 2022), 513. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12253-y>

- Gazzâlî, Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muḥammed b. Muḥammed el-. *Mustasfa İslam Hukukunun Kaynakları*. çev. H. Yunus Apaydın. İstanbul: Klasik Yayınları, 4. Basım, 2021.
- Günay, Erhan. *Uygulamada Trafik Kazalarında Sorumluluk*. Ankara: Adil Basım Yayım Dağıtım, 2. Basım, 2000.
- Gürkan, Merve. “Ölüm Halinde Manevi Tazminat Talebi”. *İstanbul Barosu Dergisi* 87/6 (2013).
- Gürsoy, Kemal Tahir. “Destekten Yoksun Kalma Tazminatı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/1 (01 Mayıs 1972), 143-196.
- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 22. Basım, 2019.
- Hakeri, Hakan - Ünver, Yener. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.
- Has, Şükrü Selim. *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Hüsrev, Molla. *Düreru'l Hukkam fi Şerhi Gururu'l Ahkam*. çev. Arif Erkan. 4 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1980.
- Imber, Colin. *Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*. çev. Murteza Bedir. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- İsfahânî, Rağîb el-. *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*. İstanbul: Çıra Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Kallek, Cengiz. “Miskal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/182-183. Ankara: TDV Yayınları, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/miskal>
- Kaplanhan, Fatih. “Türkiye’de Trafik Kazalarının Ekonomik Maliyeti Üzerine Bir İnceleme”. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2021), 115-140.
- Karakaya, Hasan. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2013.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1974.
- Keser, Yıldırım. “Karayolları Trafik Kanunu Kapsamında Desteğin Tam Kusurlu Olması Halinde Destek Görenlerin Destekten Yoksun Kalma Tazminatı Talep Edebilmesi Sorunu”. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/1 (01 Mart 2021), 170-192.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 20. Basım, 2016.
- Koca, Mahmut - Üzülmüş, İlhan. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 12. Basım, 2019.
- Koca, Mahmut - Üzülmüş, İlhan. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 5. Basım, 2018.
- Koçak, Muhsin. “Gurre”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14/211-212. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

- Koçak, Muhsin. *İslam Vasiyet Hukuku*. Samsun: Eser Matbaası, 1991.
- Kotan, Şevket. *Kur'an ve Tarihseleilik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Köse, Saffet. “Sosyal Bir Sorun Olarak Trafik (Kur'an-Sünnet Bağlamında Bir Yaklaşım)”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 13-38.
- Köse, Saffet. “Toplumsal Bir Sorun Olarak Trafik”. *Toplumsal Bir Sorun Olarak Trafik*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- Kumbasar, H. Murat. *İslam Ceza Hukukunda Taksirli Suçlar*. Ankara: Araştırma Yayınları, Birinci basım., 2013.
- Mahmutoğlu, Yakup. “İslam Hukukun Kazuistik Yapısı Üzerine”. *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/1 (2012).
- Malkoç, İsmail. *Açıklamalı-İçtihatlı 5237 Sayılı Yeni TCK*. 2 Cilt. Ankara: Malkoç Kitabevi, 1. Basım, 2007.
- Maverdi, Ebu'l-Hasan Habib el-. *Ahkâmu's Sultaniye*. Ankara: Bedir Yayınları, 2016.
- Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. *Delilleriyle Hanefî Fıkı El-Hidaye*. çev. Ahmed Meylani. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2018.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahih-i Müslim*. Ocak Yayıncılık, 1. Basım, 2020.
- Oğuzman, M. Kemal - Öz, M. Turgut. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 10. Basım, 2013.
- Özbek, Veli Özer vd. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 12. Basım, 2019.
- Özbek, Veli Özer vd. *Türk Ceza hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları, 17. Basım, 2022.
- Özen, Ercan vd. “Türkiye’de Trafik Kazası Maliyetlerinin Tahmini: Sigortacılık ve Finansal Sistem Açısından Bir Değerlendirme”. *Journal of Yasar University* 9/33 (2014), 5649-5673.
- Öztürk, Bahri (ed.). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 10. Basım, 2016.
- Paçacı, İbrahim. “‘Diyet’ Bir Cezâ mıdır? (Cezâ ve Medenî Müeyyide Açısından ‘Diyet’)”. *Mütefekkir* 1/2 (31 Aralık 2014), 87-105.
- Parlatır, İsmail vd. Ankara: Türk Dil Kurumu, 9. Basım, 1998.
- Paşa, Ahmet Cevdet. *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*. ed. Ahmet Akgündüz. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Pekcan, Ali. *İslam hukukunda Gaye Problemi (Zaruriyyat-Haciyyat-Tahsiniyyat)*. İstanbul: Ek Kitap, 2. Basım, 2012.
- Pekcanıtez, Hakan vd. *Medeni Usul Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 6. Basım, 2018.
- Pınarcı, Mustafa - Pek, Ahmet. “Alkol ve Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımının Trafik Güvenliğine Etkisi”. *Polis Bilimleri Dergisi* 12/4 (2010), 1-17.

- Sabuni, Muhammed Ali. *Ahkam Tefsiri*. çev. Mazhar Taşkesenlioğlu. 2 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017.
- Salman, Abdullah. *İslam Yargılama Hukukunda İspat Tekniği Olarak Kriminalistik*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *Mebhut*. çev. Şerafettin Kalay - Hüseyin Kayapınar. 31 Cilt. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 5. Basım, 2022.
- Serin, Mustafa vd. “Trafikte Sürücü Davranışı ve Dindarlık İlişkisi: Kayseri Örneği”. *Erciyes Akademi* 36/1 (21 Mart 2022), 186-212. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1057411>
- Sungur, İslim vd. “Türkiye’deki Trafik Kazalarının Analizi”. *Ankara Medical Journal* 14/3 (25 Eylül 2014). <https://doi.org/10.17098/amj.65427>
- Sümer, Arif Emre. “Türk Ceza Hukukunda Haksızlık Yanılgısı (TCK m. 30/4)” 17/1 (Nisan 2022), 224-262.
- Şafi, Muhammed b. İdris eş-. *er-Risale*. çev. Abdulkadir Şener - İbrahim Çalışkan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Şahin, Osman. *İslam Hukukunda Zamanaşımı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2016.
- Şahin, Ünal. “Modern Dönem İspat Vasıtası Olarak Kamera Kayıtları ve Şer’î Açından Değerlendirilmesi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/2 (30 Eylül 2023), 449-480.
- Taşkın, Ozan Ercan. “Suç Siyaseti Tercihleriyle İtalyan Ceza Hukukunda Trafikte Öldürme Suçu”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/2 (2019), 365-380.
- Tehânevî, Eşref Ali et- - Tehânevî, Zafer Ahmed el-Osman et-. *İlâü’s Sünen - Hadislerle Hanefî Fıkhi*. çev. Abdulkadir Duman. İstanbul: Misvak Neşriyat, 2015.
- Tepedelen, Zekeriya. *Zorunlu Sigortalarda Güvence Hesabı*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-. *Sunenu’t-Tirmizi*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Fu’âd ‘Abdulbâkî. 5 Cilt. Mısır: Şirketu Muştafâ’l-Bâbî’l-Halebî, 1395/1975.
- Toroslu, Nevzat - Toroslu, Haluk. *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınları, 23. Basım, 2016.
- Türcan, Talip (ed.). *İslam Hukuku El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Udeh, Abdulkâdir. *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk*. çev. Ali Şafak. 4 Cilt. Ankara: Rehber Yayıncılık, 1991.
- Ursavaş, Ahmet - Ege, Ercüment. “Uyku Apne Sendromu ve Trafik Kazaları”. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 30/1 (2004), 37-41.

- Ünver, Yener. *Ceza Hukukunda İzin Verilen Risk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: İFAV Yayınları, 10. Basım, 2015.
- Yeniçeri, Celal. *İslâm'da Devlet Bütçesi*. İstanbul: Şamil yayınevi, 1984.
- Yıldırım, Zümrüt. *Religiousness, Conservatism and Their Relationship with Traffic Behaviour*. Middle East Technical University, Master Thesis, 2007. <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/17083>
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Doruk Yayınları, 1. Basım, 1976.
- Yılmaz, Taha. *Çağdaş Türk Hukukundaki İspat Vasıtalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Yiğit, Yaşar. *İslam Ceza Hukuku*. Ankara: Fecr Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Zeydan, Abdülkerim. *İslam Hukukuna Giriş*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 13. Basım, 2020.
- Zuhayli, Vehbe. *Haneî Fıkhi*. çev. Yusuf Cığır. 4 Cilt. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 1. Basım, 2020.
- Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 10 Cilt. Feza Yayıncılık, 1994.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Başkanlığı, "Alkollü Araç Kullanımı". Erişim 16 Temmuz 2024. <https://www.trafik.gov.tr/alkollu-arac-kullanimi>.
- Hürriyet Gazetesi. "Aşiret Düğünü Yine Bildiğimiz Gibi: Geline 7 Kilo Altın Takıldı". Erişim 08 Mayıs 2024. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/asiret-dugunu-yine-bildigimiz-gibi-geline-7-kilo-altin-takildi-42346092>
- TRT Haber. "Aşiret düğününde damada 4,1 milyon TL, geline de 3 kilo altın takıldı". Erişim 08 Mayıs 2024. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/asiret-dugununde-damada-41-milyon-tl-geline-de-3-kilo-altin-takildi-684211.html>
- BBC Newsround. "Deepfake teknolojisi: Nedir, nasıl çalışır ve ne için kullanılabilir?" Erişim 11 Haziran. 2024. <https://www.bbc.co.uk/newsround/69009887>
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO). Road Traffic Injuries. Erişim 17 Şubat 2024. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/road-traffic-injuries>.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. 2023 Yılı Trafik İstatistik Bülteni. Erişim 04 Mart 2024. <https://www.trafik.gov.tr/istatistikler37>
- Güvence Hesabı. "Güvence Hesabı". Erişim 08 Mayıs 2024. <https://www.guvencehesabi.com/>.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2022". (25 Mayıs 2023) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2022-49513>
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. Çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 12. Basım, 2011.

AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi. “Legislationline”. Erişim 21 Mayıs 2024. <https://legislationline.org/>

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu. “Trafik Kazasıyla Mûrisinin Ölümüne Sebep Olan Kimse Ona Vâris Olabilir Mi?”. Erişim 14 Mayıs 2024. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/919/trafik-kazasiyla-murisinin-olumune-sebep-olan-kimse-ona-varis-olabilir-mi>

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu. “Trafik kurallarına uymayan kişi dinen sorumlu olur mu?”. Erişim 22 Şubat 2024. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/1347/trafik-kurallarına-uymayan-kisi-dinen-sorumlu-olur-mu>